

T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

EL-BEYZÂVÎ TEFSİRİNDE KIRAATLERİN TEFSİRE
ETKİSİ: BAKARA VE EN'ÂM SÛRELERİ ÖRNEĞİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman **Hazırlayan**
PROF. DR. ABDURRAHMAN KASAPOĞLU **Furkan YAĞCIOĞLU**

Malatya-2023

T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEFSİR ANABİLİM DALI

EL-BEYZÂVÎ TEFSİRİNDE KIRAATLERİN TEFSİRE ETKİSİ:
BAKARA VE EN'ÂM SÛRELERİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Furkan YAĞCIOĞLU

Danışman
PROF. DR. ABDURRAHMAN KASAPOĞLU

Malatya-2023

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Abdurrahman KASAPOĞLU danışmanlığında hazırladığım “el-Beyzâvî Tefsirinde Kıraatlerin Tefsire Etkisi Bakara ve En’âm Sûreleri Örneği” başlıklı bu çalışmadaki tüm bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kaidelerine uygun olarak hazırlanan bu tezde bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını onurumla tasdik ederim.

Furkan YAĞCIOĞLU

MALATYA/ 2023

ÖN SÖZ

Yüce Rabbimiz, insanlığın kendisini tanıması, kendisine ibadet ve itaat etmesi için kitaplar ve o kitapları insanlara açıklayacak, tebliğ edecek rehberler göndermiştir. O kitapların sonuncusu Kur'an-ı Kerim, o rehberlerin sonuncusu Hz. Peygamber'dir.

Hız. Peygamber, insanların Allah'ı layıkıyla tanıması, layıkıyla ibadet ve itaat etmesi için, gönderildiği toplumun diline, ahlak anlayışlarına münasip bir vafısla Kur'an-ı Kerim'i tebliğ ve tebyin etmiştir. Bu tebliğ ve tebyin faaliyetlerinin bir sonucu olarak da çok lehçeli bir toplum olan Arap toplumu için kıraatlere ruhsat verilmiştir. İlk dönemlerden itibaren bu kıraatler Hız. Peygamber'den sahabeye, sahabeden tabiine, tabiinden tebe-i tabiine öğretile öğretile bugüne kadar gelmiştir. İlk dönem kıraatlerle ilgili müstakil kaynaklar pek bilinmemekte olup, kıraatler, tefsirlerden faydalanılarak öğrenilmiştir. Asrına ve sonraki asırlara damga vuran, başucu eseri olarak görülen Beyzâvî'nin Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl isimli eseri de içerisinde pek çok ilmi barındırdığı gibi kıraatleri de içermektedir.

Bu çalışmada birinci bölümde Beyzâvî ve kıraatler hakkında teorik bilgiler verilmiş olup, örnek olarak ele alınan Bakara ve En'âm sûrelerinin karakteristik özelliklerinden bahsedilmiştir. İkinci bölümde ise Beyzâvî'nin bu eserinde yer verdiği kıraatler ve bu kıraatlerin tefsire etkisi Bakara ve En'âm Sûreleri özelinde örnekler üzerinden kısaca incelenmiştir.

Gerek bu çalışma öncesinde, gerekse çalışma esnasında bilgilerini ve desteklerini esirgemeyen ders hocalarım Prof. Dr. Abdurrahman ATEŞ, Doç. Dr. Harun BEKİROĞLU, Dr. Sait BOSAT, Dr. Ahmet KÜÇÜK, Dr. Enes YARIZ'a ve kıymetli juri üyelerimize teşekkür ederim. Özellikle engin bilgileri, hoşgörüsü ve ilmi birikimi ile bu çalışmamda bana yol gösteren, desteklerini esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Abdurrahman KASAPOĞLU hocama teşekkürü borç bilirim.

Gayret bizden, başarı Allah'tandır.

Furkan YAĞCIOĞLU

MALATYA – 2023

ÖZET

Yüce Rabbimiz, insanlara cenneti kazandıracak rehber kitap olarak Kur'ân-ı Kerim'i göndermiştir. Kur'ân-ı Kerim'i insanlara zorluk olarak göndermediğini, aksine sakınanlar için bir öğüt olarak indirdiğini ilahi keliminde bizlere açıklamıştır.

Kullar da bu ilahi kelamı anlamak, daha iyi kavramak ve insanlara daha iyi anlatıp hidayeti daha kolay bulmalarını sağlamak amacıyla birçok eserler kaleme almışlardır. Bu eserlerin bazıları Kur'ân-ı Kerim'i daha iyi anlamaya yönelik olan Tefsir eserleri, bazıları Kur'ân-ı Kerim'i daha iyi okuyabilmek için kıraat ve tecvit eserleri gibi Kur'ân-ı Kerim'in ışığında birçok ilim dalı ortaya çıkmıştır. Bu ilim dallarının birbirine etkileri oldukça fazladır. Birbirini tamamlayan ilimlerdir. İlk dönemlerden itibaren ayrı ilim dalları olarak değerlendirilen tefsir ve kıraat ilimleri aslında birbirleriyle iç içedirler. İlk dönem tefsir eserlerine bakıldığında bu açıkça görülebilmektedir. Birbiriyle bu kadar bağlantılı olan bu iki ilim birbirine anlam bakımından yardımcı konumundadır. Kur'ân'ın, çağlar ötesi mesajlarının kullara doğru bir şekilde ulaşması, onun doğru okunması ve anlamının doğru açıklanması yani tefsir edilmesi ile mümkün olmaktadır. Bu mesajların anlaşılıp, açıklanması konusunda kıraat ilminin payı da pek büyüktür. Geçmişten beri insanlar Kur'ân-ı Kerim'i anlamının yanında onun okunuş ve mûsikî alanına ilgi göstermişlerdir. Bu alan da genel çerçeve de kıraat ilmiyle alakalı olmaktadır.

Bu araştırmada Hicrî 7.asrın büyük âlimlerinden olan büyük müfessir Beyzâvî (ö. 685/1286)'nin tefsiri olan Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl'de Bakara ve En'âm Sûreleri özelinde kıraatlerin tefsire etkisi incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Tefsir, Kıraat, el-Beyzâvî, Bakara, En'âm

ABSTRACT

Our Almighty Lord has sent the Qur'an as the guide book that will bring people to Paradise. And he has explained to us in his divine word that he did not send the Qur'an as a challenge to people, but rather as an advice for the pious.

The servants also wrote many works in order to understand this divine word, to understand it better, to explain it better to people and to help them find guidance more easily. Many branches of science have emerged in the light of the Qur'an, such as Tafsir works, some of which are aimed at better understanding the Qur'an, and some of them, such as recitation and tajvid works in order to be able to read the Qur'an better. out. These branches of science have a lot of influence on each other. These are sciences that complement each other. The sciences of tafsir and recitation, which have been considered as separate branches of science since the early periods, are actually intertwined with each other. This can be clearly seen when looking at the first period exegetical works. These two sciences, which are so related to each other, are in the position of helping each other in terms of meaning. The correct transmission of the messages of the Qur'an beyond the ages to the servants is possible by reading it correctly and explaining its meaning correctly, that is, by interpreting it. The share of the science of recitation in understanding and explaining these messages is also great. Since the past, people have shown interest in its recitation and music, as well as understanding the Qur'an. Both this field and the general framework are related to the science of recitation.

In this research, the effect of recitations on tafsir in the Surahs of Baqara and En'am in Envârü't-Tenzîl and Esrârü't-Te'vîl, which are the interpretations of the great commentator Beyzâvî (d.685/1286)

Keywords: Tafsir, Recitation, al-Bayzâvî, Baqara, En'âm

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
KISALTMALAR	x
GİRİŞ.....	1
1. Araştırmanın Konusu	1
2. Araştırmanın Önemi ve Amacı	1
3. Araştırmanın Yöntemi.....	1
4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	2
BİRİNCİ BÖLÜM	3
BEYZÂVÎ VE KIRAATLER HAKKINDA TEORİK BİLGİLER	3
1. Beyzâvî ve Tefsirciliği	3
1.1. Beyzâvî'nin Hayatı ve İlmi Kişiliği	3
1.2. Beyzâvî'nin Tefsir Anlayışı	5
2. Kıraatler ve Tefsir İlmindeki Yeri	10
2.1. Kıraat İlminin Tarifi.....	10
2.2. Kıraat İlminin Doğuşu ve Tarihçesi	11
2.4. Kıraat Çeşitleri ve Sahih Kıraatlerin Şartları.....	26
2.5. Kıraat İmamları	31
2.6. Kıraatlerin Tefsir İlmindeki Önemi	48
3. Bakara ve En'âm Sûreleri'nin Karakteristik Özellikleri	52
İKİNCİ BÖLÜM.....	61
BEYZÂVÎ'NİN BAKARA VE EN'ÂM SÛRELERİNDE YER VERDİĞİ KIRAATLERDEN ÖRNEKLER	61

1. BEYZÂVÎ'NİN BAKARA SÛRESİNDE YER VERDİĞİ KIRAATLER	61
1.1. Bakara Sûresi 9. Âyet-i Celîle	61
1.2. Bakara Sûresi 10. Âyet-i Celîle	63
1.3. Bakara Sûresi 28. Âyet-i Celîle	64
1.4. Bakara Sûresi 36. Âyet-i Celîle	65
1.5. Bakara Sûresi 37. Âyet-i Celîle	66
1.6. Bakara Sûresi 49. Âyet-i Celîle	67
1.7. Bakara Sûresi 50. Âyet-i Celîle	68
1.8. Bakara Sûresi 51. Âyet-i Celîle	68
1.9. Bakara Sûresi 97. Âyet-i Celîle	70
1.10. Bakara Sûresi 102. Âyet-i Celîle	71
1.11. Bakara Sûresi 106. Âyet-i Celîle	71
1.12. Bakara Sûresi 110. Âyet-i Celîle	73
1.13. Bakara Sûresi 119. Âyet-i Celîle	74
1.14. Bakara Sûresi 125. Âyet-i Celîle	75
1.15. Bakara Sûresi 132. Âyet-i Celîle	76
1.16. Bakara Sûresi 135. Âyet-i Celîle	78
1.17. Bakara Sûresi 148. Âyet-i Celîle	78
1.18. Bakara Sûresi 158. Âyet-i Celîle	79
1.19. Bakara Sûresi 165. Âyet-i Celîle	80
1.20. Bakara Sûresi 168. Âyet-i Celîle	81
1.21. Bakara Sûresi 179. Âyet-i Celîle	82
1.22. Bakara Sûresi 191. Âyet-i Celîle	83
1.23. Bakara Sûresi 210. Âyet-i Celîle	84
1.24. Bakara Sûresi 219. Âyet-i Celîle	85
1.25. Bakara Sûresi 222. Âyet-i Celîle	85

2. BEYZÂVÎ'NİN EN'ÂM SÛRESİNDE YER VERDİĞİ KIRAATLER	110
2.1 En'âm Sûresi 14. Ayet-i Celîle	110
2.2. En'âm Sûresi 16. Ayet-i Celîle	111
2.3. En'âm Sûresi 23. Ayet-i Celîle	112
2.4. En'âm Sûresi 27. Ayet-i Celîle	113
2.5. En'âm Sûresi 37. Ayet-i Celîle	115
2.6. En'âm Sûresi 55. Ayet-i Celîle	116
2.7. En'âm Sûresi 74. Ayet-i Celîle	117
2.8. En'âm Sûresi 75. Ayet-i Celîle	118
2.9. En'âm Sûresi 100. Ayet-i Celîle	119
2.10. En'âm Sûresi 105. Ayet-i Celîle	120
2.11. En'am Sûresi 108. Ayet-i Celîle	122
2.12. En'âm Sûresi 137. Ayet-i Celîle	122
SONUÇ	135
KAYNAKÇA	139

KISALTMALAR

- a.s : Aleyhi's-Selam
b. : Bin (oğlu)
bt. : Binti (kızı)
c. : Cilt
c.c : Celle Celalüh
dia : Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi
hz. : Hazreti
ifav : Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları
ö : Ölüm tarihi
r.a : Radıyallahu Anh
s : Sayfa
s.a.v : Sallallahü Aleyhi ve Sellem
tdv : Türkiye Diyanet Vakfı
v.b : Ve benzeri

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Kur'ân-ı Kerîm, insanlara dünya hayatlarını nasıl düzenlemeleri gerektiğini öğretmesinin yanında, ahiret hayatı hakkında da malumatlar veren İlahî bir kitaptır. Hz. Peygamber'de kendisine nâzil olan bu ilahî kitabı hem kavli hem de fiili olarak sahâbeye açıklamıştır. Sahâbenin talebeleri olan Tabiûn nesli ise bu öğrendikleri metodu takip ederek kendilerinden sonraki nesle titiz bir çalışmayla aktarmışlardır. Bu metot aynı şekilde değerli âlimler tarafından nesilden nesile aktarılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'in daha iyi anlaşılması için tefsirler, daha iyi okunabilmesi için de kıraat eserleri yazılmıştır. Genel olarak tefsirlerde kıraat farklılıklarına da değinildiği görülmektedir. Hatta ilk dönem tefsirlerde asıl meselelerin başında kıraatlerin geldiği de görülmektedir. Ancak müstakil eserler incelenip sadece o tefsir özelinde değindiği kıraat farklılıklarına temas edilen eser sayıları oldukça azdır. Bu araştırmada kıraatlerin tefsire etkisini, günümüzde de okunmaya devam eden önemli bir tefsir olan Kâdı Beyzâvî'nin Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl isimli eserinde, Bakara ve En'âm Sûreleri özelinde incelemesi yapılmıştır.

2. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Kıraatler duyulduğunda bile merak edilen, meraklıları tarafından hep okunup öğrenilmesi rağbet gören bir ilim dalı olmuştur. Beyzâvî'nin bahsedilen tefsiri ise üzerine yüzlerce haşiye yazılan önemli bir eserdir ve bu eserde birçok yerde kıraat farklılıklarına değinilmiştir. Bu araştırmada Beyzâvî'nin tefsirinde değindiği kıraat farklılıklarını bir araya getirip, hem kıraat alanına ilgi duyanların, hem de Beyzâvî'nin bu tefsirine ilgi duyan ve onu okuyup okutmak isteyenlerin, kısa da olsa Beyzâvî Tefsiri'ni başından sonuna incelemesine gerek kalmadan ulaşabilmesi amaçlanmıştır. Bu araştırmayla okuyucu, Beyzâvî'nin yaşadığı asır olan 7. asırdaki kıraat ilminin seviyesini, Beyzâvî'nin kıraat ilmi alanındaki seviyesini ve kendisinden sonra kıraat ilminde ne gibi değişiklikler olduğunu gözlemleyebilecektir.

3. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmanın birinci bölümünde büyük müfessir Beyzâvî'nin hayatı ve ilmi kişiliği, tefsiri Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl'i, kıraatler ve tefsir ilmindeki yeri, Bakara ve En'âm Sûreleri'nin temel karakteristiklerinden bahsedilmiştir. İkinci bölümde ise Beyzâvî Tefsiri'nde Bakara ve En'âm Sûreleri'ndeki kıraat farklılıklarına değinilmiştir. Bu kıraat farklılıklarına değinilirken bütün ayetler tek tek ele alınmayıp, bazı ayetlerdeki kıraat farklılıklarının tefsire etkisi olup olmadığı incelenmiştir. Genel olarak tefsire etkisi olan ayetlere temas edilmiş olup

anlam yönünden etkisi açıklanmıştır. Öncelikle ayetin Arapça Hafs kıraatına göre yazılışı verilmiş olup, altında Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'ân Yolu Meali'nden ayetin meali verilmiş, sonrasında ayetle ilgili açıklamalar yapılmıştır. Açıklamalar yapılırken Beyzâvî'ye haşiyeye yapan âlimlerden Kônevî, Şeyhzâde ve İbn-i Şihâb el-Hafâcî gibi âlimlerin haşiyelerinden faydalanılmıştır. Ayetlerde bahsedilen kıraatlerin derecesi Ahmed b. Muhammed el-BENNÂ'nın İthâfu Fûdalâi'l-Beşer Bi'l-Kıraati'l-Erbe'ati 'Aşer adlı eserinden incelenmiştir. Sûrelerdeki örnek ayetler sunulduktan sonra örnek olarak verilmeyen ayetler tablo halinde özet olarak kısa bir şekilde sunulmuştur.

4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Araştırmada, Bakara ve En'âm Sûreleri incelenmiştir, ancak sûredeki her âyet ve her âyetteki bütün kıraatlara değinilmemiştir. Genelde anlama etki eden ayetler gösterilecek olup, o âyette bulunan farklı kıraatlara temas edilip, onun tefsire etki edip etmediğinden bahsedilmiştir. Kıraat farklılıkları incelenirken Beyzâvî'nin değindiği kıraatler ele alınmış olup, onların mütevatir mi sahih mi olup-olmadığı haşiyelerden ve kıraat kitaplarından yararlanılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Beyzâvî'nin kitabına almasına rağmen mana olarak etkisinden bahsetmediği ayetler bazen diğer tefsirlerden yararlanılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bahsettiği ancak örnek olarak sunulmayan kıraatler de tablo halinde özet olarak verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BEYZÂVÎ VE KIRAATLER HAKKINDA TEORİK BİLGİLER

1. Beyzâvî ve Tefsirciliği

1.1. Beyzâvî'nin Hayatı ve İlmi Kişiliği

Beyzâvî'nin tam ismi, Nâsırüddîn Ebu Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî'dir. Şiraz'da kâdilkudâtılık yapmasından dolayı 'Kâdî Beyzâvî' diye de meşhur olmuştur. Şiraz yakınlarında bulunan Beyzâ kasabasında doğmuştur. Doğum tarihi tam olarak bilinmemektedir ancak 585/1189 yıllarında doğduğu söylenebilir. Çünkü 100 yıl yaşadığına dair rivayeti doğru kabul edenler vardır. Hayatının büyük bir bölümü Salgurlular hanedanının yönetiminde olan İran'ın Fars bölgesinde geçmiştir.¹ Çocukluğu ise Beyzâ kasabasında geçmiştir. Şiraz'a gitmesi ise Fars bölgesinin atabegi olan Ebu Bekir b. Sa'd'ın babasını başkent kâdilkudâtılığına tayin etmesinden sonra gerçekleşmiş ve hayatının çoğunu burada geçirmiştir. Şiraz'ın, Moğol istilasından kurtuluşu atabeg Ebu Bekir'in Moğollarla iyi geçinmesi sonucu gerçekleşmiştir ve bu sebeple de Moğol istilasından kaçan civar ülkelerdeki âlimlere sığınak olan Şiraz'da ilim elde etmek için büyük imkânlar bulmuştur. Beyzâvî'nin Şiraz'a yapım ve onarım bakımından pek çok katkısı bulunan Ebu Bekir b. Sa'd'dan övgüyle bahsettiği görülmektedir.² Beyzâvî, babasına talebe olup da, onun dizinin dibinde talim görmesinin ardından icazet alıp memleketindeki Ehl-i sünnet üzere olan âlimlerden aklî ve naklî ilimler almıştır.³ Şiraz'ın ilmi konumunu anlatan pek çok eserde görüleceği gibi Şiraz o dönemde büyük bir ilim ve irfan merkeziydi. Şiraz camileri, ulemanın halka vaaz-ı nasihat verip, halka açık dersler verdiği önemli bir ilim merkeziydi.⁴ Beyzâvî de bu önemli ilim merkezinden nasibine düşen ilimleri alabilmişti. Beyzâvî'nin dedelerinden itibaren ailesinin tasavvufla yakın irtibatı olduğu bilinmektedir.⁵

¹ Müstakim Arıcı, "Bir Biyografinin Yeniden İnşası: Kâdî Beyzâvî, İlişki Ağları ve Eserleri", *İslam İlim ve Düşünce Geleneğinde KÂDÎ BEYZÂVÎ*, ed. Mustakim Arıcı, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2017, s.23.

² Arıcı, "Bir Biyografinin Yeniden İnşası: Kâdî Beyzâvî, İlişki Ağları ve Eserleri", s.29.

³ Yusuf Şevki Yavuz, *Beyzâvî*, İstanbul: DİA 1992, 5/100.

⁴ Arıcı, "Bir Biyografinin Yeniden İnşası: Kâdî Beyzâvî, İlişki Ağları ve Eserleri", s.29.

⁵ Arıcı, "Bir Biyografinin Yeniden İnşası: Kâdî Beyzâvî, İlişki Ağları ve Eserleri", s.30.

Beyzâvî'nin, Tebriz'de, 685/1286 senesinde vefat ettiği bilinmektedir. Meşhur tefsiri Envârü't-Tenzîl'i ise hicri 7. asrın ortalarından sonra, ahir ömründe, ilimde zirveye ulaştığı bir devirde yazdığı bilinmektedir.⁶

Beyzâvî, İslamî ilimler alanında neredeyse bütün alanlarda eser yazan, söz sahibi olan, itibar gören bir âlimdir. Bütün ilim erbabı tarafından bu özelliği kabul edilmiş olmakla beraber Beyzâvî, daha çok tefsir ilminde ön plana çıkmıştır. Bazı ilim adamları onun hakkında şöyle söylemişlerdir; Subkî; "O, büyük bir imam, ileri görüşlü, salih, âbid ve zâhid bir âlimdi." İbn Habib; "O, büyük ve derin bilgiye sahip bir âlimdi. Bütün âlimler onun eserlerinden ve ilme olan katkısından övgüyle bahsetmiştir. Onun veciz metodu olmasa bile güzel lafızları yeterlidir." Kadı b. Şuhbe ise Tabakâtı'nda, Beyzâvî'nin ilmi derinliği ile ilgili övücü sözler aktardıktan sonra Beyzâvî'nin, Şîraz kadılığı yaptığını da söylemiştir.⁷

Beyzâvî, İslamî ilimler alanında neredeyse bütün alanlarda eser telif ettiği için 'Allâme' unvanı kendisine verilmiştir.⁸ Beyzâvî, en önemli eseri olarak kabul edilen 'Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl' adlı meşhur tefsiriyle tefsir ilminde ün kazanmıştır. Kâdilkudâtılık yapmasından ötürü de fıkıh alanında ün kazanmıştır. Tefsiri incelendiğinde kelâmî noktalara da temas ettiği için kelim alanında da söz sahibi olduğu anlaşılmaktadır.

Beyzâvî'nin bazı eserleri şöyle sıralanabilir:

1. Tefsir alanında Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl.
2. Kelâm alanında Tavâli'u'l-Envâr ile Misbâhu'l-Ervâh.
3. Usûl-ü fıkıh alanında Minhâcü'l-Vüsûl.
4. Fıkıh alanında el-Gâyetü'l-Kusvâ fi Dirayeti'l-Fetvâ.
5. Hadis alanında Tuhfetü'l-Ebrâr.
6. Dil bilgisi alanında Lübbü'l-Elbab fi İlmi'l- İ'râb.
7. Tarih alanında Nizâmü't-Teravîh.

Hocaları ve öğrencileri incelendiğinde ilköğrenimini babası Ömer b. Muhammed b. Ali el-Beyzâvî'den almıştır. Kaynaklarda hocaları hakkında yeterli bilgi bulunmasa da ilk üstadı sayılan babasından başka, fıkıh derslerini Şerefüddîn Zeki el-Yüşcânî'den aldığı ifade edilmiştir.⁹ Muhammed b. İbrahim ez-Zencânî (ö. 721) ve Kavamüddin Mes'ud (ö. ?) ise

⁶ Mehmet Bağış, *Beydâvî Tefsîri'nin Ulûmu'l-Kur'an ve Tefsir Usulü Açısından Tahlili*, Erzurum: Doktora Tezi 2017, s.9.

⁷ Bağış, *Beydâvî Tefsîri'nin Ulûmu'l-Kur'an ve Tefsir Usulü Açısından Tahlili*, s.9.

⁸ Yavuz, *Beyzâvî*, 5/100.

⁹ Bağış, *Beydâvî Tefsîri'nin Ulûmu'l-Kur'an ve Tefsir Usulü Açısından Tahlili*, s.14.

Beyzâvî'nin önemli talebelerindendir.¹⁰ Beyzâvî'nin kâdılkudâtlık yapmasından ötürü zamanının diğer âlimleri kadar talebe yetiştirmediği ifade edilebilir.

Beyzâvî'nin fıkıh eğitimi silsilesi şöyle sıralanabilir:

(Babası) Ebü'l-Kâsım Ömer b. Muhammed

(ö. 675/1276)

(Dedesi) Fahreddin Muhammed (ö. bilinmiyor)

Mücîrû'd-Din Mahmûd b. Ebü'l-Mübarek el-Bağdadî

(ö. 592/1195-96)

Ebû Mansûr Saîd b. Muhammed Ömer er-Rezzâz

(ö. 539/1144)

Ebû Hamîd Muhammed el-Gazzâlî (ö. 505/1111)¹¹

1.2. Beyzâvî'nin Tefsir Anlayışı

Beyzâvî'nin tefsiri İslam ilim ve kültür coğrafyasının büyük bir kısmında yüzyıllar boyu ders ve çalışma kitabı olarak okunmuş olmakla birlikte temel kaynak olarak kendisine çokça atıfta bulunulan önemli bir tefsir kitabıdır. Pek çok biyografi yazarı, Beyzâvî'nin zekâsından, ilmi birikiminden, yazım üslubunun fevkaladeliğinden ve eserlerinin pek değerli olduğundan övgüyle bahsetmektedir. Beyzâvî'nin yazmış olduğu eserlere bakıldığında her alanda otorite olduğu ve kitaplarının ders kitabı olarak okutulduğu görülmektedir. Bu açıdan Beyzâvî çok yönlü bir âlimdir. Haşiye yazarlarından Kônevî ve el-Hafâcî mukaddimelerinde Beyzâvî'nin yazdığı en değerli eserin, tefsiri olduğunu söylemekte, Kâtip Çelebi de bu tefsiri hakkında

¹⁰ Bağış, *Beydâvî Tefsîri'nin Ulûmu'l-Kur'ân ve Tefsir Usûlü Açısından Tahlîli*, s.14.

¹¹ Arıcı, “Bir Biyografinin Yeniden İnşası: Kâdî Beyzâvî, İlişki Ağları ve Eserleri”, s.37.

öväücü sözler söylemektedir. Ebu's-Suûd Efendi ise tefsirinin mukaddimesinde şöyle söylemektedir: “Envârü't-Tenzîl'in sayfaları, Kur'ân'ın icazının çok parlak bir şekilde yansıdığı aynalara benzetmektedir.” Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın "Tefsir ilminin bil, bul hidayet/ Beyzâvî olsun derse nihayet" sözleri Osmanlı ulemasının Beyzâvî'nin tefsirine bakış açısını özetler niteliktedir. Beyzâvî'nin tefsiri çok özet bir tefsir olup hacmi itibariyle derslerde metin kitabı olmaya elverişlidir.¹²

Bergamalı Ahmet Cevdet Efendi, müfessirleri tanıtırken Beyzâvî'den şöyle bahsediyor: “Bu değerli âlimin Envârü't-Tenzîl adlı tefsiri, makbul eserler ufkunda süreyya gibi parlayan bir özelliğe sahiptir. Söz konusu özelliği göremeyenler, ilmi körlüğe mahkûm olan zavallılardır. Onların görememesi, süreyyanın parlaklığına hâlel getirmeyeceği aşîkârdır. Güneşin etrafında dönen uydular gibi Beyzâvî'ye hizmet ve bu sayede dünyada şöhret kazanmak, ahirette sevaba nail olmak ümidiyle Şam, Mısır, Hindistan, Anadolu ve İran ulemasından iki yüz elli kadar zevât, şerh ve haşiye yazarak maksadımı izaha gayret etmişlerdir. Ne büyük muvaffakiyet! Bu tefsirine kaynak olarak hikmet ve kelâm konularında Râzî'yi, iştîkak ve dil bahislerinde Rağîb'in el-Müfredât'ını, belâğat, Kur'an'ın i'cazıyla, incelik ve özellikleriyle ilgili hususlarda Keşşâf'ı seçmiştir. Beyzâvî'yi okuyanların o kitaplardaki derin konuların kocaman güneşin bir bardak suda görünmesi gibi tecelli eden parlak bir dehanın eseri olduğunu göreceklerinde şüphe yoktur. Bundan başka, ince işaret ve derin anlamları içerir. Bunlar yalnızca Beyzâvî'nin düşünce çakmağından fırlayan kıvılcımlardır.”¹³

Beyzâvî tefsirini Türkçeye tercüme eden Abdülvehhab Öztürk tefsir hakkında şöyle diyor; “Gerçek şudur ki bu tefsir, yazılış itibari ile külfetten beri, akıcı bir üsluba haiz, müfessirlerin bildirdikleri birçok vecihleri pek mucîz bir tarzda içine almaktadır. Bir kısım mutasavvifâne, hakimâne beyanâtı muhtevidir. Defalarca gözden geçirilmiş, fazlalıklar atılmıştır. O nedenle ilim kürsülerinde tedris edilmiştir. Daha da öteye gidilerek Padişah meclislerinde seçme âlimler tarafından takrir edilmiş, aynı kalitede dinleyici ulema tarafından heyecanla izlenmiştir. Buna da Osmanlı tarihinde Huzur dersleri denilmiştir.”¹⁴

Beyzâvî'nin tefsiri, dirayet metoduyla yazılan tefsirler arasında sayılır. Beyzâvî'nin üslûbu belîğ olmakla birlikte ayetlerin manasını derin bir düşünce süzgecinden geçirmiş, ayetlerin tefsiriyle birlikte sarf, nahiv, belagat, kelâm ve fıkıh gibi dirayet ilimlerinden de

¹² Mahmut Ay, “Envârü't-Tenzîl'in Kaynakları ve Tefsir Yöntemi”, *İslam İlim ve Düşünce Geleneğinde KÂDÎ BEYZÂVÎ*, ed. Mustakim Arıcı, s.357-360.

¹³ Mustafa Özel, *Tefsir Usûlü ve Tarihi Cevdet Bey*, İstanbul: Kayıhan Yayınevi, 2002, s.128.

¹⁴ Abdülvehhab Öztürk, *Beyzâvî Tefsiri Tercümesi*, İstanbul: Kahraman Yayınları, 2011, 1/10.

faýdalanmıřtır. Beyzâvî tefsiri, özet ve veciz olduğu için ilk bakışta kolayca anlaşılabilecek bir tefsir değildir. Bu nedenle tefsir dersleri yapılırken dersi anlatan müderris, metnin anlaşılması için çeşitli açıklamalar yapmalı ve tartışmalar açmalıdır. şayet metin kolay olsaydı öyle bir yönteme ihtiyaç duyulmayacaktı. Bu özelliğinden dolayı hoca ve talebe arasında canlı olarak geçen dersler ilmi bir birikimi ortaya koyup, farklı tefsirlerin bu ilim sayesinde daha kolay anlaşılabileceği bir ortama âlimleri hazırlamıştır.

Beyzâvî tefsiri haşıye açasından da büyük rağbet görmekteydi. Bergamalı Cevdet Bey'e göre 250 küsur, Ömer Nasuhi Bilmen'e göre ise tefsiri hakkında 250'den fazla haşıye ve talik türü eser yazıldığı ifade edilmektedir. Son zamanlarda yapılan kapsamlı bir araştırmaya göre ise 350'si haşıye, 58'i talik, 29'u haşıyeler üzerine yazılan haşıyeler olmak üzere bu sayı toplam da 437'dir. İsmail Cerrahoğlu bu sayının 60 kadar olduğunu söylemektedir. Toplam sayının yaklaşık yarısı Osmanlı uleması tarafından yapılmıştır.¹⁵ Yusuf şevki Yavuz'a göre ise üzerine 255 kadar haşıye yazılan çok önemli bir tefsirdir.¹⁶

Celalettîn Sûyûtî, bu tefsir hakkında şöyle demiştir; “Keşşâf tefsiri hakkındaki muhtasarların başı, Kâdî Nasırüddîn Beyzâvî'nin Envârü't-Tenzîl adlı kitabıdır. Kadı, Keşşâf'ı özetlemiş, pek de güzel muvaffak olmuştur. Kâdî, Keşşâf'ın i'tizâl çırpıntılarını keşfetmiş, bunların izalesini tekeline almış, desise ve cidal mevzularını atmış, mühim şeyler yazmış, ilaveler yapmıştır. Artık bu kitabı ayarlı halis altın gibi meydana çıkmış, gündüz ortasındaki güneş gibi şöhret bulmuş, mutaalasına ilim sahipleri devam buyurmuştur.”¹⁷

Beyzâvî'nin tefsirinde öe çıkan ilimlerin şöyle olduğu tesbit edilmiştir; Garîbü'l-Kur'ân, Müşkilü'l-Kur'ân, İ'câzü'l-Kur'ân, Münâsebâtü'l-Kur'ân, Aksâmü'l-Kur'ân, Tekrârü'l-Kur'ân, Kasasu'l-Kur'ân, Mübhemâtü'l-Kur'ân, Fedâilü'l-Kur'ân, El-Vücûh Ve'n-Nezâir, Muhkem-Müteşâbih, Hurûf-ı Mukatta'a, Sebeb-i nüzul, Nâsih ve Mensuh, Mekkî ve Medenî ilmi.

Beyzâvî'yi eleştirenler, kendilerine itirazlar olmakla birlikte genellikle birkaç husus üzerinde ittifak etmektedir. Bu ortak hususlar şunlardır:

1. İbarelerinin kısa, karmaşık ve anlaşılamaz oluşu.
2. Re'yi yani icthadı şiddetli bir şekilde savunması ve nakle yer vermemesi.
3. Felsefe ve mantıkla iştigal ettiği için akıl ve felsefeye uygun olsun diye bazen nassları te'vil etmesi.

¹⁵ Ay, “Envârü't-Tenzîl'in Kaynakları ve Tefsir Yöntemi”, s.362.

¹⁶ Yavuz, *Beyzâvî*, 6/101.

¹⁷ Öztürk, *Beyzâvî Tefsiri Tercümesi*, 1/11.

4. Sûrelerin sonlarında, sûrelerin fazileti ve bu sûreleri tilavet eden kişinin elde edeceği sevap ile ilgili mevzu kabul edilebilecek hadisleri zikretmesi.¹⁸
5. Şaz kıraatleri zikretmesi. Arap diline uymayan bir kıraati tıpkı Zemahşerî'nin yaptığı gibi yanlış bulması.¹⁹
6. Eş'arî mezhebine mensup bir kalamcı olduğu için tefsirinde kalamî meseleleri kendi mezhebine göre yorumlamıştır. Bazı âlimlere tarafından her ne kadar mezhebine bağlı olsa da bazı meselelerde Zemahşerî'nin Mu'tezilî görüşlerinden etkilendiği söylenmektedir.²⁰
7. Bazı müelliflerce onun bazı tarihi bilgileri hatalı şekilde vermesi.²¹
8. Tefsirinde bazı çelişkiler olduğu.²²
9. Tasavvufî ve işârî yorumları ihtiva etmesi.²³
10. Sarf, nahiv ve belagat tahlilleriyle dolu olması.
11. Alıntı yaptığı kaynakların adlarının zikretmemesi gibi konularda eleştirilmiştir.

Beyzâvî'nin kaynakları arasında tefsirde en temel kaynağı Zemahşerî'nin Keşşâf'ıdır. Beyzâvî, bu tefsirdeki itizalî görüşleri atıp Sunnîleştirerek özetlemiştir. Kendisinden bir buçuk asır önce yazılmış bu tefsiri edebî ve lugavî açıdan beğendiği için temel kaynak olarak almış olabilir. Beyzâvî tefsirini yazdıktan sonra Keşşâf ile karşılıklı olarak okunan bir tefsir haline gelmiştir. Sunnî âlimler tarafından Keşşâf'a da haşiyeler yazılmış böylece Beyzâvî, Keşşâf'ın da ününü artırmıştır. Beyzâvî'nin ikinci kaynağı İmam Fahrüddin er-Râzî'nin Mefâtihü'l-Gayb isimli tefsiridir. Kalamî konularda Râzî'nin bu tefsirinden çok istifade etmiştir. Üçüncü bir kaynak olarak ise Râgıb el-İsfehânî'nin Müfredât'ı sayılmaktadır. Lugavî tahlillerini bu kitaptan istifade ederek izah ettiği söylenmektedir.

Hadis ilmindeki kaynaklarına bakıldığında ise Beyzâvî'nin tefsiri üzerinde pek çok tahrir yapılmıştır. Bu tahrirlerin en başında Zeynüddin Abdurrauf el-Münâvî'nin el-Fethü's-Semâvî'si gelmektedir.²⁴ Bu çalışmaların ortaya koyduğu sonuca göre Beyzâvî'nin hadis kaynaklarının büyük oranda Kütüb-i Sitte olduğu görülmektedir.

¹⁸ Bağış, *Beydâvî Tefsiri'nin Ulûmu'l-Kur'ân ve Tefsir Usûlü Açısından Tahlili*, s.19.

¹⁹ Ay, "Envârü't-Tenzîl'in Kaynakları ve Tefsir Yöntemi", s.364.

²⁰ Ay, "Envârü't-Tenzîl'in Kaynakları ve Tefsir Yöntemi", s.365.

²¹ Ay, "Envârü't-Tenzîl'in Kaynakları ve Tefsir Yöntemi", s.367.

²² Ay, "Envârü't-Tenzîl'in Kaynakları ve Tefsir Yöntemi", s.368.

²³ Ay, "Envârü't-Tenzîl'in Kaynakları ve Tefsir Yöntemi", s.369.

²⁴ Ay, "Envârü't-Tenzîl'in Kaynakları ve Tefsir Yöntemi", s.385.

Tefsirinde hiçbir kelim kitabının adından bahsettiği görülmemektedir. Ancak Râzî'nin tefsirinden çokça yararlandığı ve onun görüşlerini ihtisar ettiği görülmektedir.

Fıkıh alanında hangi kaynaktan istifade ettiği tam olarak tespit edilememiştir. Kendisinin Şafii bir kâdı olduğu bilinmektedir. Bazı araştırmacılar onun fıkıh alanındaki kaynaklarını şu şekilde sıralamışlardır:

1. Cemaleddîn eş-Şîrazî'nin el-Mühezzeb isimli eseri.
2. Ebû Hamit Gazzâlî'nin el-Vecîz isimli eseri.
3. Ebû Bekir el-Kâsânî'nin Bedâiu-s-sanâî isimli eseri.
4. Sahnun'un el-Müdevvene isimli eseri.
5. Bazılarına göre ise Râzî'nin el-Mahsûl isimli eseri.²⁵

Lügat, nahiv ve belagat kaynakları arasında ise Sîbeveyh'in el-Kitâb isimli eseri ve Müberred'in el-Kâmil isimli eserleri olduğu söylene de genel kabul Keşşâf'tan yararlandığıdır.

Beyzâvî'nin kıraatlerle alakalı, aktardığı kıraatleri kimden aldığı hakkında bir bilgi klasik ve güncel kaynaklarda bulunamamıştır.

Beyzâvî, tıpkı Zemahşerî gibi kıraatlerin tevkîfi değil, ihtiyari olduğunu tercih etmektedir. Bu konuda Zemahşerî'den etkilenip onu takip etmiştir. Tıpkı Zemahşerî'de olduğu gibi bazen bazı meşhur kıraatleri hatta mütevatir kıraatleri, Arap diline yani gramere uygun olmadığı için zayıf kabul etmektedir hatta bazı yerlerde reddetmektedir.²⁶

Beyzâvî'nin bazı haşiyeleri ise şöyle sıralanabilir:

1. İbnü't-Temcîd (ö. 880/1475): Hâşiyetü İbni't-Temcîd.
2. Molla Hüsrev (ö. 885/1480): Hâşiye alâ Envâri't-Tenzîl.
3. Cemaleddîn es-Suyûtî (ö. 911/1505): Nevâhidü'l-ebkâr ve Şevâridü'l-efkâr.
4. Kemalpaşazâde (ö. 940/1534): Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beyzâvî.
5. İsmâüddîn el-İsferâyînî (ö. 945/1538): Hâşiye alâ Envâri't-Tenzîl.
6. Sâdî Çelebi (ö. 945/1538): el-Fevâidü'l-Behiyye.
7. Hatîb el-Kâzerûnî (ö. 945/1538): Hâşiye alâ Envâri't-Tenzîl.
8. Şeyhzâde Muhyiddin el-Kôcevî (ö. 950/1543): Hâşiye alâ Envâri't-Tenzîl.
9. Muhaşşî Sinan Efendi (ö. 986/1578): Hâşiye alâ Envâri't-Tenzîl.
10. Sadreddinzâde Şîrvânî (ö. 1036/1627): Ta'likât ale'l-Beyzâvî.
11. Abdülhakîm el-Siyâlkûtî (ö. 1067/1657): Hâşiyetü'l-Kâdî.

²⁵ Ay, "Envârü't-Tenzîl'in Kaynakları ve Tefsir Yöntemi", s.387.

²⁶ Ay, "Envârü't-Tenzîl'in Kaynakları ve Tefsir Yöntemi", s.410.

12. Şehâbeddin el-Hafâcî (ö. 1069/1659): İnâyetü'l-Kâdî ve Kifâyetü'r-Râdî.

13. Kônevî İsmail Efendi (ö. 1195/1781): Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beyzâvî.²⁷

2. Kıraatler ve Tefsir İlmindeki Yeri

2.1. Kıraat İlminin Tarifi

Kıraat kelimesi, semaî bir mastardır. Sözlükte okumak ve tilavet etmek anlamlarına gelmektedir.²⁸ Kıraat'ın terim manası hakkında pek çok tarif yapılmıştır. Ahmed b. Muhammed el-Bennâ şöyle tarif etmiştir: “Kıraat, işitmeye dayalı olarak ravilerin Allah'ın kitabı hakkındaki ittifaklarını, hazf, isbat, tahrik, teskin, fasl, vasl, ibdal, nutkun durumu gibi durumlar ile diğer okuma biçimleri konusundaki ravilerin ihtilaflarını bildiren ilimdir.”²⁹

Bir başka tarif de şöyledir: “Rivayet ve tarikleri aynı olmakla birlikte kurra olan imamlardan birinin, diğer kurra imamlara, Kur'an ayetlerini teleffuz ederken harflerin veya durumlarının telaffuzu konusunda muhalefet etme konusunu takip ettiği mezheptir.”³⁰

İbnü'l-Cezerî ise daha sonraları hemen hemen herkes tarafından kabul gören şu tarifi yapmıştır: “Kur'andaki kelimelerinin okunma biçimini yani kıraat keyfiyetini ve bu kelimelerdeki ihtilafı, ravilerine nispet ederek bildiren bir ilimdir.”³¹

Kıraat ilmi ise “Kur'an'ı Kerim'in kelimelerinin mütevatir okunuş şekillerini ve onlardaki farklılıkları nakledenlerine isnad ederek bilmektir.”³²

Bir başka tarifte ise kıraat ilmi “Hz. Peygamber'den okuyan sahabelerden itibaren nakledenlerin Kur'an'ı Kerim'deki hazf, isbat, hareke, sükûn, fasl, vasl ve diğer hususlarda işitmeye (semaa) dayanan kıraat imamlarından her birinin okuyuş şekillerini, ittifak ve ihtilaflarını bilmektir.”³³

Râgıb el-İsfahânî, “Tertilde harf ve kelimeleri birbirine katmaya denir”; Taşköprizâde, “Mütevâtir ihtilâf vecihleri bakımından Allah kelâmı olan Kur'an-ı Kerim'in nazımının

²⁷ Daha fazlası için bkz. Şükrü Maden, “Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl Literatürü ve Literatür Değerlendirmesi”, *İslam İlim ve Düşünce Geleneğinde KÂDÎ BEYZÂVÎ*, ed. Mustakim Arıcı, s.609-651.

²⁸ Abdülhamit Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, Bursa: Emin Yayınları, 2019, s.22.

²⁹ Ahmed b. Muhammed el-Bennâ, *İthâfu Fûdalâi'l-Beşer Bi'l-Kıraati'l-Erbe'ati 'Aşer*, Kâhire: Dârü'l-Hadîs, 2009, 1/9

³⁰ Muhammed Abdülazîm ez-Zürkânî, *Menâhilü'l-İrfân fî Ulumi'l-Kur'an*, Kâhire: Matbaat-ı İsâ Elbânî, 1990, 1/412.

³¹ Mehmet Ünal, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, İstanbul: Hacıveysizade İlim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2019, s.32.

³² Bennâ, *İthâfu Fûdalâi'l-Beşer*, 1/74.

³³ Hasan Tahsin Feyizli, *Kıraati Aşere*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018, s.21.

şekillerinden bahseden bir ilim dalıdır” diye tarif eder. İbnü’l-Cezerî ise “Kur’an kelimelerinin nasıl okunacağını ve râvilerine nisbet etmek sûretiyle bu kelimeler üzerindeki farklı okuyuşları konu edinen bir ilimdir” şeklinde tarif etmiştir.³⁴

2.2. Kıraat İlminin Doğuşu ve Tarihçesi

“Kur’ân yedi harf üzere nazil olmuştur, kolayınıza geleni okuyun” hadisi şerifinin mefhumuna uygun olarak, sahabenin peygamberden Kur’ân kıraatini öğrenmesi, nicelik bakımından farklılık arz etmiştir. Bazı sahabe peygamberden bir, bazısı iki, bazısı ise daha fazla harf öğrenmiştir. Zamanla bu kuşak, farklı bölgelere dağılmış ve öğrendikleri kıraatleri sonraki kuşaklara aktarmışlardır. Bu süreç içerisinde kıraat ilminde mahirleşen zapt ve adalet noktasında müslümanların övgüsüne mazhar olan kıraat imamları temâyüz etmiştir. Bilindiği üzere Hz. Osman, mushaf nüshalarını çoğaltıp kârilere eşliğinde farklı bölgelere göndermiştir. Her bölgeye gönderilen mushaf hattı ve bu mushafın kıraati diğer bölgelere nisbetle ziyâde ve noksanlıklar bazında farklılık arz etmekteydi. Kârilere gittikleri bölgelerde, yöre halkına kendi bildikleri kıraatleri öğretmişlerdir. Bugün onlu sistem kapsamında farklı bölge imamlarına nisbet edilerek havas tarafından okunan kıraat farklılıkları yedi harf ruhsatı çerçevesinde talim edilen farklılıklardır. Kıraat farklılıklarının ontolojik olarak tevfiği olduğu, kıraat imamlarının bu hususta bir tasarrufunun söz konusu olmadığına inanılmaktadır.³⁵

Kıraatlerin tarihi olgusunu öğrenmek için Hz. Peygamber’in Cebrail’den vahyi alış safhasını, onu sahabeye tebliğ ediş sürecini bilmek ve ashabın lafzı celili korumak, anlamını kavramak, sonra da oluşan birikimi sonraki kuşaklara aktarmak için gösterdikleri gayretleri kaynaklar ışığında değerlendirmek gerekir.

Sahih kabul edilen kıraatler, isnad yoluyla Hz. Peygamber’e dayandırılmaktadır. Buna göre Kur’an’ın ne zaman farklı kıraatlerde okunmaya başlandığı tespit edilmelidir. Kaynaklara bakıldığında Mekke döneminde yedi harf ruhsatının verildiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Kur’an’ın Mekke döneminde, Hz. Peygamber’in ve Mekke de Müslüman olanların genel lehçesi olan Kureyş lehçesinde indiği, bundan dolayı da Müslümanlar arasında Kur’an’ı anlamaya yönelik bir sıkıntı olmadığı düşünülmektedir. Dolayısıyla bazı âlimlere göre Kur’an Mekke’de tek bir kıraat ile okunuyordu.³⁶

³⁴ Abdülhamit Birişik, *Kıraat*, Ankara: DİA, 2002, 25/425.

³⁵ Sait Bosat, *Kıraat İlmi Açısından Âlûsî Tefsiri*, Elazığ: Doktora Tezi, 2019, s.27.

³⁶ Hacı Önen, *Kıraat Tarihi ve Kıraat Farklılıklarının Kur’an Tefsirine Etkisi*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2017, s.35.

Bilindiği üzere Kur’ân, Cebrail tarafından 23 senede değişik vesilelerle Allah Resul’üne indirilmiştir. Resûlullah (s.a.v)’ın daha önceleri vahyi unutmak korkusuyla tekrar ettiği daha sonra Allah Teâla’nın Kıyamet Sûresi’nde, O’na dilini aceleyle hareket ettirmemesi gerektiğini, Kur’an’ı koruyacak olanın kendisi olduğunu bildirdiği ve bu ayetten sonra Hz. Peygamber’in vahiy nazil olurken beklediği ve kalbine yerleşen o vahyi ashaba okuyup yazdırdığı bilinmektedir. Her Ramazan ayında Hz. Peygamber’in o zamana kadar inen vahiyleri Cebrail ile mukabele ettiği bilinmektedir.

Kur’an vahyinin ilk muhatabı olan Hz. Peygamber, vahyin lafızları kendisine ne şekilde intikal ettirildiyse aynı şekilde insanlara tebliğ etme gibi ağır bir sorumluluğu omuzlarında taşımaktaydı. Bilindiği gibi diller, zaman içerisinde fonetik veya lafız bakımından değişikliğe uğramıştır ancak Kur’an, ortaya çıkışından günümüze kadar hiçbir asırda ve zaman diliminde fonetik unsurlarını yitirmeyen yegâne kitaptır. Bu ise, tüm alt başlıkları ile birlikte kıraat ilminin sayesinde gerçekleşebilmiştir.

Kur’ân’ı Kerim’in muhafaza altına alınmasında temel unsur, yazıdan öte hafızadır. Şifahi geleneğin zirvede olduğu bu dönemde Allah’ın elçisi, inen ayetleri vahiy kâtiplerine yazdırmasının yanında asıl olarak ashap arasında bütün vaktini Mescidi Nebevi ’de geçiriyordu.³⁷ Sahabe’ye Kur’an öğretiyor onlar da başka sahabelere öğretiyorlardı, Nitekim Hz. Peygamber’in bütün sahabeye tek tek kıraat öğretmesi imkânsız bir şeydi. Nitekim Kur’an talimi yapan sahabe, Kur’an muallimi konumuna gelmişti.³⁸

Mescidi Nebevi’de kendilerini ilahi vahyi ezberlemeye adanmış Suffa ashabı vardı. Bunlar, Kur’an’ı Kerim’i ezberliyorlardı. Suffa ashabını Peygamberimiz bizzat kendisi eğittiği gibi sahabeden muallimlik seviyesine ulaşanlar da O’na yardım ediyorlardı. Ebu Ubeyde b. Cerrah, Muaz b. Cebel, Mus’ab b. Umeyr bu yardımcı muallimlerden.³⁹

Ubâde b. Sâmit’in şu ifadeleri Hz. Peygamber’in Kur’an eğitimiyle ilgili hassasiyetini göstermektedir: “Hz. Peygamber’e bir adam hicret edip geldiğinde Kur’an öğretmek üzere bizden birine onu teslim ederdi. Rasûlullah bir keresinde bir adamı bana teslim etti. O kişi benimle birlikte, evimde yaşıyor ve ben ona Kur’an öğretiyordum.”⁴⁰ Bu hadisten sahabenin de Kur’an-ı öğretmek için nasıl fedakârlık yaptıkları anlaşılabilmektedir.

³⁷ Bosat, *Kıraat İlmi Açısından Âlûsî Tefsiri*, s.39.

³⁸ Önen, *Kıraat Tarihi ve Kıraat Farklılıklarının Kur’an Tefsirine Etkisi*, s.39.

³⁹ Bosat, *Kıraat İlmi Açısından Âlûsî Tefsiri*, s.39.

⁴⁰ Necmettin Hanay, *Erken Dönem Tefsirlerinde Kıraat Yorum İlişkisi*, İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2021, s.55.

Peygamberimizin talimi, semâ (peygamberden dinleme) ve arz (peygambere denetletme) şeklindeydi. Hz. Peygamber'in ashaba Kur'an ayetlerini onar onar öğretip, kavratıp, amel ettirdiği bilinmektedir. Bu bilgilerden Hz. Peygamber'in kendisine gelen vahyi ashabına nasıl aktardığı anlaşılmaktadır. Zehebî, bu konu ile ilgili Allah Resülü hayatta iken Kur'an'ı Kerim'i ezberleyen sahabelerden sekiz tanesini zikretmektedir. Bunlar; Abdullah b. Mes'ûd, Ebu'd-Derdâ, Ubey b. Ka'b, Hz. Ali, Hz. Osman, Zeyd b. Sâbit ve Ebû Musa el-Eş'arî'dir. Bu isimler aynı zamanda on kıraat imamı olarak bilinen kıraat imamlarının senet zincirinde Peygamberden sonra ilk halkayı oluşturmaktadırlar.⁴¹ Hz. Peygamber zamanında Kur'an'ı ezberleyen sahabelerin sayısı rivayetlere bakıldığında 10'u geçmemektedir. Ancak şöyle bir gerçeklik vardı ki sahabe ayetleri itikadî ve amelî olarak zaten yaşıyordu. Hz. Peygamber'in vefatıyla birlikte Kur'an'ı ezberleme iştiağı daha da arttı. Sahabe Kur'an'a aşinalığı, Arapça ezber zekâları ve iştiaqları gibi hasletler sayesinde Kur'an'ı 3-5 ay gibi sürede ezberleyebiliyordu. Günümüzde bile Arap olmayan insanlar Kur'an'ı 6-7 ayda ezberlerken, iyi bir Arap olan İslam'dan önce bile şiir ve ezber konusunda mahir olan sahabenin Kur'an'ı kısa sürede ezberlemeleri yadırganacak bir şey değildir. Dolayısıyla Yemâme savaşında şehit edilen sahabelerin sayısı hakkındaki iddialar boş kuruntulardan ibarettir.⁴²

İbnü'l-Cezerî, sahabe dönemindeki kıraat talimiyle alakalı çalışmaları şu şekilde ifade etmiştir: "Allah, sahabeden dilediğine Kur'an-ı ezberlemeyi nasip etmiş, onlar güvenilir imamlar olmuş ve Kur'an öğrenme ve manasını anlama hususunda gayret göstermişlerdir. Onlar Kur'an'ı Hz. Peygamber'den harf harf almış, onda bir hareke, sükün, isbat veya hazif konusunda herhangi bir şeyi ihmal etmemişler ve ona bir şek veya şüphenin dâhil edilmemesi için çalışmışlardır. Onlardan bazıları Kur'an'ın tamamını, bazıları çoğunu, bazıları ise az bir kısmını ezberlemişlerdir."⁴³

Kur'an'ı Kerim'in kayıt altına alınması noktasında peygamberden ilk nesil sahabeye, onlardan sonraki sahabelere aktarılması şeklinde oluşan ezber geleneği devam etmiş bu sayede yüzlerce Kur'an hafızı, belleklerinde onu muhafaza altına almışlardır. Hz. Peygamber bu durumu "Onların İncilleri göğüslerindedir" şeklinde ifade etmiştir.⁴⁴

⁴¹ Bosat, *Kıraat İlmi Açısından Âlûsî Tefsiri*, s.39.

⁴² Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, s.52.

⁴³ Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, Lübnan: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2011, 1/13.

⁴⁴ Bosat, *Kıraat İlmi Açısından Âlûsî Tefsiri*, s.40.

Hız. Peygamber yetiştirdiği muallimleri farklı bölgelere göndermiştir. Tarihe ‘Rec’i’ ve ‘Bi’ri M   ne’ olayları olarak geçen iki hadise yaşanmıştır. Bu iki olayda 50 k   r kurrâ sahab  nin şehit edildiği bilinmektedir. Bu bilgiler ışığında Hız. Peygamber’in Kur’ân eğitimi hakkında bilgi edinmiş oluyoruz. Esasen Kur’ân muallimliği hicretten önce Mus’ab b. Umeyr’in Kur’ân öğretmesi için Medine’ye gönderilmesiyle başlamıştır. Hicretten sonra da adı Darü’l Kurrâ olarak anılacak mektebin temelleri atılmıştır. Burada yetişen Kur’ân muallimleri, fethedilen yeni beldelere Kur’ân’ı Kerim’i talim için gönderilmişlerdir. Mekke’de Muaz b. Cebel ve İbn Abbâs, Kûfe’de İbn Mes’  d, Basra’da Ebû Musa el-Eş’arî bu talim faaliyetlerini y  r  tm  ştir.⁴⁵

Sahabenin kıraat farklılıkları dâhil olmak üzere Kur’an ile ilgili bilgilerinin kaynağı Hız. Peygamberdir. Dolayısıyla sahabe, kıraat farklılıklarını da Hız. Peygamber’den öğrenmiştir.

Netice olarak, Allah Res  l  ’n  n ahirete irtihalinden önce Kur’ân’ı Kerim’in nazmı zihinlerde kayıt altına alınmıştır. O’nun vefatından sonra da sahabenin gayretli çalışmaları sonucu kısa s  rede birçok ilim merkezlerinde yüzlerce Kurrâ yetişerek Kur’an kıraatine hizmette bulunmuşlardır.

Müslümanlar arasındaki kıraat ihtilafları Enes b. Malik’ten rivayet edilen bir hadise görülmektedir. H  zeyfe b. Yem  n, Irak ve şamlılarla birlikte 25/646 yıllarında Azerbaycan ve Ermenistan seferlerine komutanlık yapmış ve Müslümanlar arasındaki kıraat ihtilaflarına şahitlik etmiştir. Bunun zerine halife Hız. Osman’a gelip “Ey Müminlerin emiri! Kitap hakkında Yahudiler ve Hristiyanlar gibi ihtilafa düşmeden bu ümmetin imdadına yetiş” diyerek talepte bulunmuştur. Söz konusu savaşlar sırasında bir araya gelen Suriye ve Irak orduları Kur’ân’ı farklı şekillerde okuyordu. Çünkü Suriyeliler kıraatte Übeyy b. Ka’b’ın kıraatına, Iraklılar ise İbn Mes’ûd’un kıraatına tabi idiler.⁴⁶

Bu gibi ihtilaflar sonucu Hız. Osman Kur’ân’ın istinsahı işlemine başlamıştır. Bu  oğaltma işlemi Zeyd b. Sâbit başkanlığındaki, Abdullah b. Zübeyr, Said b. As ve Abdullah b. Haris b. Hişâm’dan oluşan bir heyet tarafından yapılmaktaydı. Hız. Osman istinsah işleminde heyete “Kur’ân’dan bir şey hususunda ihtilaf ederseniz, onu Kureyş lehçesiyle yazın, çünkü Kur’ân onların lisanı ile nazil oldu” demiştir. Nitekim Mekki b. Eb   Talib de Hız. Osman zamanında ihtilafların azaltılması için Mushafın bir harf üzere, yani Kureyş lehçesi esas alınarak yazıldığını ifade etmektedir.⁴⁷ Nitekim “t  b  t” kelimesinin kapalı te ile değil açık te

⁴⁵ Bosat, *Kıraat İlm   Açısından   l  s   Tefşiri*, s.40.

⁴⁶ nen, *Kıraat Tarihi ve Kıraat Farklılıklarının Kur’an Tefşirine Etkisi*, s.44.

⁴⁷ nen, *Kıraat Tarihi ve Kıraat Farklılıklarının Kur’an Tefşirine Etkisi*, s.45.

ile yazılması Kureyş lehçesiyle yazıldığına işaret etmektedir. Rivayetlerden, Hz. Osman'ın sahabe ile görüşerek onların fikirlerini aldığı ve bunun sonucunda okuma ve imla ettirme işlemi yaptırdığı anlaşılmaktadır. Okuma ve imla ettirme işini Said b. As'a, yazma işlemini ise Zeyd b. Sâbit'e verdiği bilinmektedir. Zira Said b. As ashabın en fasih konuşanlarından ve lehçesi Hz. Peygamberin lehçesine benzemekteydi. Zeyd b. Sâbit ise Hz. Peygamberin vahiy katibi olmakla birlikte yazısı da güzeldi. Bu heyet 5 yıl çalışarak Kur'an'ı Hz. Ebubekir dönemindeki dizilişle istinsah ettiler. Bu Mushaf sahabeye okundu ve onların onayı alındı. Heyet tarafından hazırlanan Mushaflardan birisi Medine'de bırakıldı, diğer nüshalar ise Mekke, Kûfe, Basra, Şam, Yemen ve Bahreyn'e birer kâri ile gönderildi. Kârilerden Zeyd b. Sabit Medine'de kaldı, Abdullah b. Sâib Mekke'ye, Muğîre b. Ebû Şihâb Şam'a, Ebû Abdurrahman es-Sülemî Kûfe'ye, Âmir b. Abdülkays Basra'ya tayin edildi.⁴⁸

Süreç içinde sahabeden kıraat alan tabiîn içinden birçok önemli kurrâ yetişmiştir. Söz konusu kurrâlar arasında kıraat imamlarından Abdullah b. Kesîr, Asım b. Ebi'n-Necud, Abdullah b. Amir ve Ebû Ca'fer bulunmaktadır. İbn Kesîr, tabiînden olup Mekke'de sahabeye imamlık yapmış ve kıraati yadırganmamıştır. Bu durum kıraatin tabiîn nesline sağlam bir şekilde nakledildiğini ortaya koymaktadır.⁴⁹

Tabiîn nesli de kıraati aldıkları hocaları sahabelerden, talebeleri tebe-i tabiîn nesline öğrendiklerini aynı metotla aktarmaya çalıştılar. Tabii olarak her biri hocasından öğrendiği şekliyle kıraatleri öğretiler. Tabiîn dönemi kıraat eğitiminde ashabın yolundan giden kârilerin çoğalmakta olduğu bir dönemdir. Bu dönemde Hz. Peygamber'in ashabından, kıraat vecihlerini almış kurrâdan bazılarını İbnü'l-Cezerî şöyle listelemiştir⁵⁰:

1. **Medine:** Muaz b. Hâris (ö. 63), Said b. Müseyyeb (ö. 94), Urve b. Zübeyr (ö. 95), Ömer b. Abdülaziz (ö. 101), Atâ b. Yesâr (ö. 103), Sâlim b. Abdillâh b. Ömer (ö. 106), Süleyman b. Yesâr (ö. 107), Müslim b. Cündeb (ö. 110), Abdurrahman b. Hürmüz (ö. 107), Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî (ö. 124) ve Zübeyr b. Eslem (ö. 130).
2. **Mekke:** Ubeyd b. Umeyrât (ö.74), Mücahid b. Cebr (ö.103), Tâvus b. Keysân (ö. 106), Atâ b. Ebî Rabâh (ö. 115), İkrime Mevlâ İbn Abbâs (ö. 200).
3. **Kûfe:** Amr b. Şurahbil (ö. 60 sonrası), Alkame b. Kays (ö. 62) Mesrûk b. el-Ecda' (ö. 63) Ubeyd b. Amr es-Selmânî (ö. 72), Ebû Abdurrahmân b. Habîb es-Sülemî (ö. 74),

⁴⁸ Birişık, *Kıraat İlmî ve Tarihi*, s.62-63.

⁴⁹ Önen, *Kıraat Tarihi ve Kıraat Farklılıklarının Kur'an Tefsirine Etkisi*, s.48.

⁵⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/13.

Esved b. Yezîd en-Nehaî (ö. 75), Amr b. Meymûn (ö. 75), Ubeyd b. Nadle (ö. 75), Said b. Cübeyr (ö. 95), Ebû Zer'a b. Amr b. Cerîr.

4. **Basra:** Âmir b. Abdi Kays (ö. 55), Ebu'l-Aliye Rafî' b. Mihrân erReyhânî (ö. 90), Yahya b. Ya'mer el- Adavî (ö. 90), Nasr b. Âsım el-Leysî (ö. hicri 100'den önce), Ebû Recâ (ö. 105), Hasan el-Basrî (ö. 110), Muhammed b. Sîrîn (ö. 110) Katâde b. Diâme (ö. 117) Mu'âz b. Mu'âz el-Anberî (ö. 196) ve Câbir b. Zeyd el-Ezdî.

5. **Şam:** Muğîre b. Ebî Şihâb (ö. 70), Halîfe b. Sa'd Sâhib-i Ebî Derdâ.

Müslümanların yoğun yaşadığı merkezlerde şöhret bulmuş bu imamlardan bazıları şunlardır⁵¹:

Medine'de Ebû Ca'fer Yezid b. el-Ka'ka' (ö. 130) sonra Şeybe b. Nasah (ö. 130) sonra Nafi' b. Ebî Nuaym (ö. 169);

Mekke'de Abdullah b. Kesîr (ö. 120) Humeyd b. Kays el-A'rac (ö. 130) Muhammed b. Muhaysin (ö. 123);

Kûfe'de Yahya b. Sâbit (ö. 103) Âsım b. Ebin-Nucûd (ö. 129), Süleyman b. A'meş (ö. 148) Hamza (ö. 159), Kisâî (ö. 189);

Basra'da, Abdullah b. Ebî İshak (ö. 129), İsa b. Ömer (ö. 149), Ebû Amr b. el-A'lâ (ö. 154), Âsım (ö. 128) sonra Ya'kûb el-Hadramî (ö. 205);

Şâm'da ise Abdullah b. Âmir (ö. 118), Atıyye b. Kays b. el-Kilabî (ö. 121), İsmail b. Abdillâh b. el-Muhâcir, sonra ise Yahya b. el-Hâris ez-Zimârî (ö. 145) ve Şureyh b. Yezîd b. el-Hadramî (ö. 203).

İsmi geçen bu tür kıraatçılar, Kıraat İlminin ayrı bir ilim olarak temayüz etmesine zemin hazırlamıştır. Zaten bu kıraatçıların çoğu daha sonra kıraat imamı olarak anılacaktır.

Kıraatların gelişim sürecine bakılacak olursa Mustafa Sâdık er-Râfî'î'ye göre, kıraatların zabtı konusunda hicri 1. Asırda Tabiîn devrinin sonlarına doğru bir itina gösterilmeye başlanmıştır.⁵² Kıraatların gelişim süreci şöyle de özetlenmiştir:⁵³ “Kıraatlar hakkında âlimler eserler yazmaya başladıkları zaman, "Yedi Kıraat" tabiri İslâm şehirlerinde henüz bilinmiyordu. İlk defa kıraat ilmini yazan Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Selâm (224/828), Ebû Ca'fer et-Taberî (310/922) ve Ebû Hâtım es-Sicistânî (255/868), yazdıkları eserlerinde, bu “Yedi Kıraat”ın birkaç mislini zikretmişlerdir.

⁵¹ Ünal, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, s.57.

⁵² İsmail Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri*, İstanbul: İFAV, 2013, s. 92.

⁵³ Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri*, s.93-94.

Hicrî ikinci asrın başlarında, İslâm şehirlerinde Müslümanların, imamlardan bir kısmına karşı, diğer bazılarının kıraatlarını tercih etmeye başlamasıyla bu “Yedi Kırâat” tabiri meşhûr olmaya başlamıştır. Böylece Mekke'de Abdullah b. Kesîr (120/737)in kıraati, Medine'de Nâfi' (169/785)in kıraati, Şam'da İbn Âmir (118/ 736)in kıraati, Basra'da Ebû Amr (154/770) ve Ya'kub (205/820)un kıraatları, Kûfe'de Hamza (188/803) ve Âsım (127/744)ın kıraatları meşhûr oldu. Bu imamlar içerisinde İbn Âmir ile Ebû Amr hariç, diğer imamlar Arap değildir.

Hicrî üçüncü asırda kıraatları yediye tahsis eden Ebû Bekr b. Mücâhid (324/935)dir. Aynı şekilde “Yedi İmam”dan yedincisi Ya'kub el-Hadramî iken, onun yerine el-Kisâî (189/804)yi getiren de yine aynı asırda odur.

İbn-i Mücâhid'den sonra, halk onun bu tasnifine uymuştur. Şu kadar var ki, muhakkıkînden olan zevât bu yediye, sonradan bazı isimler daha katmışlardır. Meselâ İmâm el-Begâvî (510/1116), tefsirinde bu yediye şu üç imamı da ilâve etmiştir: Ya'kub el-Hadramî, Halef b. Hişâm b. Sâleb (229/843), Ebû Ca'fer Yezid b. el-Ka'ka' (130/ 747).

İbn-i Mücâhid'in, yedi imâmın kırâatını tercih edişi üzerinde ayrıca durulacaktır. Fakat burada işaret etmek istediğimiz husus, bu “yedi” rakamını seçtiği için İbn-i Mücâhid'in tenkîde uğramış olmasıdır. Çünkü bu “yedi kırâat” ile “yedi harf”in adet itibariyle bir oluşu, iki mefhumun karıştırılmasına -bazılarına göre- vesile olmuştur. Bu yedi imamın kıraatlarının doğruluğu üzerinde ümmet icmâ etmiştir.

Daha sonra, bu yedi imama üç kişi daha ilâve edilerek on kıraatın meydana geldiğine yukarda işaret etmiştik. Yedi imama ilâve edilen meşhur üç imamın da kıraatlarının aynen yedi imamda olduğu gibi mütevâtir olduklarını ve mütevâtir kırâatların bütün şartlarını hâiz bulunduklarını ispat eden, İbnü'l-Cezerî'dir.

Bu on kişiye de daha dört kişi ilâve olunarak on dört kıraat hâsıl olmuştur ki, bu dört kişi de Hasan-ı Basrî (110/728), İbn-i Muhaysın (123/740), Yahyâ b. el-Mübârek el-Yezidî (202/817) ve Ebu'l-Ferec Muhammed b. Ahmed eş-Şenbûzî (388/817)dir.

Yukarda ismi geçen büyük imamlar ve râvîlerinin çalışmaları sayesinde mütevâtir, meşhûr, şâz kıraatlar ortaya çıkmış ve kıraat vecihleri kitaplara aktarılmıştır.”

Kıraat ilminin gelişimi farklı dönemlerde devam etmiş olup, kıraatlar ilk dönemlerden hicrî 60'a kadar şifahî yani sözlü olarak rivayet edilmiştir. Bu durumun Kur'an'ın henüz yazıya geçirilmemesinden kaynaklandığını söyleyenler mevcuttur. Kıraat ilminin ikinci dönemi hicrî 60 ile 255 yılları arasında olduğu, bu dönemde kıraatların zabt edildiği ve bu ilimle ilgili ilk tekliflerin geldiği yukarıda KARAÇAM'ın da özetlediği şekilde bilinmektedir. Yukarıdaki

bilgilerden hareketle hicrî 1. ve 2. yüzyıllarda kıraatların ezberlendiği ve sözlü olarak aktarıldığı söylenebilir.⁵⁴

Kıraat öğrenimi günümüze kadar bazı farklı şekillerde öğrenilip muhafaza edilmiş ve halen daha öğrenilmeye devam etmektedir. Gerek Arap coğrafyasında olsun gerekse ülkemizde olsun kıraat çalışmaları etkili bir biçimde devam etmektedir. Kıraat eğitimi Hicrî 500 miladî 1106 yıllarına kadar İnfırad tariki denen Kur'an-ı Kerim'in vecihlerini, her bir kıraat imamına göre baştan sona hatim edilmesi şeklinde öğrenilir ve öğretilirdi. Bu tarihten sonra İndirac tariki ile bir hatimde bütün kıraat vecihlerini öğrenmek ve öğretmek şeklinde devam etmektedir. Ülkemizde bazı bölgelerde İnfırad tariki halen okutulmaya devam ederken genel olarak İndirac tariki okutulmaktadır. Yine ülkemizde kıraat alanındaki bir talebe önce Aşere Tariki denilen 10 kıraat imamının ve ravilerinin okuyuşlarını öğrenir, Kur'an'ı bu şekilde hatim eder. Daha sonra Takrîb Tariki denen metotla hem 10 kıraat imamının hem onların ravilerinin hem de bu ravilerin de tariklerine ait kıraat vecihlerini öğrenip bu şekilde hatim ederler. Böylece hatim yapan öğrenciler Kurrâ Hafız olma şerefine nail olup icazet alır. Bu icazetle birlikte Hz. Peygamber'den bugüne kadar kıraat farklılıklarını aktaran silsileye dâhil olur. Hocasından icazet almasıyla birlikte kendisi de bir ders halkası oluşturur, hocasının denetiminde talebeler yetiştirir ve onlar da bu eğitimi tamamlayıp bu silsileye dâhil olurlar ve kıraat ilmi böylece sağlam bir şekilde muhafaza olmaktadır.

Kıraatla ilgili yazılan eserlerden bazıları şöyle sıralanabilir:

III. Hicrî asır: 1. “كتاب القراءات” : Ebû Ubeyd el-Kâsım b. es-Sellâm (224/838) tarafından yazılmıştır. Eser yedi kırâat imâmı ile birlikte yirmi beş imamın sahîh kıraat okuyuşlarını içine alacak şekilde yazılmıştır. Kıraat ilmi ile alâkalı olarak ilk tasnif edilen kitap olarak bilinmektedir.

2. “معاني القرآن” : Muhammed b. el-Müstenîr (206/821) ve Ebû Zekeriyâ el-Ferrâ tarafından aynı isim ile yazılmış iki eserdir ve şâz kıraatleri içermektedirler.

IV. Hicrî asır: 1. “الجامع في القراءات” : Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir et-Taberi (310/922) tarafından yazılmıştır. Eser, yirmiden fazla kıraatı ihtivâ edecek şekilde tasnif edilmiştir.

2. “قراءات السبع” : Ebû Bekr b. Mücâhid (324/935) tarafından yazılan bu eser, ilk defa yedi kıraatla ilgili olarak yazılmış bir eserdir.

⁵⁴ Önen, *Kıraat Tarihi ve Kıraat Farklılıklarının Kur'an Tefsirine Etkisi*, s.49.

V. Hicri asır: “التيسير” : Ebu Amr ed-Dani (44/1052) tarafından yazılmıştır. Endülüs kıraatçılarından olan Ebu Amr’ın bu eseri kıraat ilminin yıldızlarından kabul edilmektedir. Kendisi de kıraate çokça hizmette bulunmuştur.⁵⁵

VI. Hicri asır: “الجامع في العشر” : Bu eser, “sibtu'l-Hayât” diye bilinen meşhur Abdullah b. Ali (541/1146)’nin eseridir. Abdullah b. Ali’nin de kıraat ilmine hizmeti dillere destan olacak kadar çoktur.

VII. Hicrî asır: “حرز الأمانى” : “eş-Şâtibiyye” olarak da bilinen bu kitabın müellifi Ebu Muhammed el-Kâsim eş-Şâtibî (590/1193)’dir. 1173 beyit ile “et-Teysîr” isimli eseri manzûm olarak yazmıştır. Her bir kıraat imamına ve râvisine “ebced” hesabına göre bir remz vermek sûretiyle hazırladığı bu eser ile Şâtibî, kıraat ilminde bir çığır açmıştır.

VIII. Hicrî asır: “كنز المعاني” : el-Ca’berî(732/1331) tarafından yazılan bu eser, Kâtib Çelebi’ye göre, eş-Şâtibiyye şerhleri içerisinde en güzeli ve en faydalısıdır.⁵⁶

IX. Hicrî asır: 1. “طيبة النشر” Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Yusuf el-Cezerî (833/ 1429) tarafından yazılmıştır. İmam el-Cezerî, kıraat ile meşgul olan herkesin tanıdığı en büyük kıraat âlimlerinden birisidir. “el-İşârât” sahibi onun için: “Benzeri geçmemiş, asırların mislini getiremediği bir zât” şeklinde tasvir eder. Eserleri defalarca basılmış ve yıllardır okunmaktadır.⁵⁷

2. “زبدة العرفان” : Abdülfettâh el-Pâluvî tarafından yazılmıştır. 10 kıraatı ihtiva eden bu eser matbu olup kıraat öğretilen ilim merkezlerinde okunmaktadır.

3. “عمدة الخلان” : Zübdetü'l-Irfân’ın hâşiyesi olan bu eser, Muhammed Emin b. Abdillâh er-Rûmî tarafından yazılmıştır. Kıraatler daha kolay ve anlaşılır şekilde bu kitapta bulunmaktadır.

Son iki eser, ülkemizde çok fazla rağbet görmüş ve hâlen de aynı eserlerden azami derecede istifade edilmektedir.

2.3. Yedi Harf Meselesi

Kur’an’ın yedi harf üzere indirildiğine dair mükerrerler hariç 60 kadar hadis bulunduğu ve bu hadisleri 25 kadar ravinin rivayet ettiği tespit edilmiştir.⁵⁸

Yedi Harf ile ilgili hadislerin en meşhurları şöyledir:

⁵⁵ Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri*, s.102.

⁵⁶ Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri*, s.104.

⁵⁷ Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri*, s.104.

⁵⁸ Abdurrahman Çetin, *Kıraatların Tefsire Etkisi*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2020, s.46.

1. “Şüphesiz bu Kur'an Yedi Harf üzere indirilmiştir; ondan kolayınıza geleni okuyunuz”.⁵⁹

2. Enes b. Malik, Ubeyy b. Ka'b'dan şöyle rivayet etmiştir: “Müslüman olduğumdan beri kalbime hiç şüphe düşmemişti. Ancak ben bir ayeti okudum, birisi ise benim kıraatımdan başka türlü okudu. (Bu beni şüpheye düşürdü.) Ona: “Bana Rasulullah böyle okuttu” dedim. Adam: “Bana da Rasulullah böyle okuttu” dedi. Hz. Peygamber'e gittim ve dedim ki: “Ey Allah'ın Elçisi! Siz bana bu ayeti böyle böyle okutmuşsunuz değil mi?” Hz. Peygamber: “Evet”dedi. O kişi de “Bana da şöyle şöyle okutmadınız mı?” dedi. Rasulullah şöyle buyurdu: “Evet, muhakkak ki Cibril ve Mikail bana geldiler. Cibril sağıma, Mikail de soluma oturdu. Cibril “Kur'an'ı bir harf üzere oku” dedi. Mikail: “Arttırmasını iste, arttırmasını iste” dedi. Ta ki yedi harfe ulaştı. Bunların hepsi Şafî, Kâfidir.”⁶⁰

3. Übey b. K'ab, Kur'an-ı Kerim'in tebliği konusunda Hz. Peygamber'den şöyle rivayette bulunmuştur: “Peygamber Gifaroğulları'na ait su havzasının çevresindeyken Cebrail ona geldi ve Allah, ümmetinin Kur'an'ı bir harf üzerine okumalarını sana emrediyor.” dedi. Peygamber, “Allah'tan af ve mağfiret dilerim çünkü ümmetimin buna gücü yetmez.” diye cevap verdi. Cebrail ona ikinci defa gelerek: “Allah sana ümmetinin Kur'an'ı iki harf üzerine okumalarını emrediyor.” dedi. Resûlullah, “Allah'tan af ve mağfiret dilerim çünkü ümmetimin buna gücü yetmez.” diye cevap verdi. Cebrail üçüncü defa gelerek: “Allah sana ümmetinin Kur'an'ı üç harf üzerine okumalarını emrediyor,” dedi. Resûlullah, “Allah'tan af ve mağfiret dilerim çünkü ümmetimin buna gücü yetmez.” diye cevap verdi. Cebrail dördüncü defa geldi: “Allah, ümmetinin Kur'an'ı yedi harf üzere okumalarını sana emrediyor hangi harfle okurlarsa okusunlar doğru okumuş olurlar.” dedi.⁶¹

4. Rivayete göre Hz. Ömer şöyle buyurmuştur: “Allah'ın Resulü hayatta iken Hişâm b. Hâkim'in, Furkan Sûresini okuduğuna şahit oldum. Hişâm bu sûreyi okuyuşumdan farklı bir harfle okuyordu. Namazda olduğu halde az kalsın yakasına yapışacaktım. Namazını bitirmesine kadar sabrettim. Selam verince yakasına yapışıp, “Bu sûreyi bu şekilde sana kim öğretti?” dedim, “Allah'ın Resulü öğretti,” diye cevap verdi. “Yalan söylüyorsun çünkü Peygamber bana bu sûreyi senin okuduğundan farklı bir şekilde okuttu.” dedim ve yakasından tutarak onu

⁵⁹ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh* (Thk. Muhibbüddîn el-Hatib), Kâhire: Matbaatüs's-Selefiyye, 1979, “Fedâilü'l-Kur'ân”, 5, 7; Ebu Abdullah Muhammed b. Ali b. Hasan El-Hakim et-Tirmizî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2013, “Kıraat”, 11.

⁶⁰ Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *es-Sünenü's-Suğrâ*, Halep: Mektebetü'l-Metbûâtü'l-İslamiyye, 1986, “İftitah”, 37.

⁶¹ Buhârî, “Fedâilü'l-Kur'ân”, 5, 7; Tirmizî, “Kıraat”, 11.

Peygamber'in huzuruna götürdüm. "Ya Resulallah! Bu kişinin Furkan sûresini, sizin bana okuttuğunuzdan farklı bir şekilde okuduğuna şahit oldum." dedim. Bunun üzerine Allah'ın Resulü bana: "Onun yakasını bırak." buyurdu. Ben onu bırakınca "Ey Hişâm oku!" buyurdu. Hişâm da kendisinden duyduğum şekilde okudu. Bunun üzerine Allah'ın Resulü, "Sûre böyle indirildi." buyurdu. Sonra bana da "Ey Ömer oku!" buyurdu. Ben de onun bana okuttuğu şekilde okudum. Bana da "Sûre böyle indirildi." dedikten sonra, "Muhakkak ki bu Kur'ân yedi harf üzerine indirilmiştir. Hangisi kolayınıza gelirse onu okuyun" buyurdu.⁶²

5. İbn Mesud'dan rivâyet edilen bir hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Kur'an'ı yedi harf üzere okumakla emrolundum. Hepsi şafî, kâfidir."⁶³

6. Ümmü Eyyub'tan rivâyet edilen bir hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Kur'an yedi harf üzere inmiştir. Hangisini okursan isabet etmiş olursun."⁶⁴

Hadisi Şerifler'den anlaşılan genel sonuç Kur'ân'ı Kerim'in Yedi Harf ile indirilmesinin genel maksadı kolaylıktır. Çünkü insanları alışkın oldukları dilden vazgeçirip başka bir dilde ibadet etmeye çalışmak büyük bir zorluk oluşturup uzun bir zaman alacaktır. Bu durum toplumsal ihtiyaçtan kaynaklanmıştır. Hz. Peygamber, Kur'an'ın farklı lehçelerle okunmasının bir ihtiyaç haline geldiğini görmüş, bundan dolayı bu konuda talepte bulunmuş, bu talebi kabul edilmiştir.

Yedi harfle ilgili hadislerde zaman zaman yedi harfin anlamıyla ilgili açıklamalar yapılmaktadır. Bu hadislerde rahmet ayetinin azap ayetiyle değiştirilmediği sürece yedi harf ile okumanın caiz olduğu vurgulanmaktadır. Bu konuda Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Cebrail ve Mikail bana geldi. Cibril: 'Kur'an'ı bir harf üzere oku.' dedi. Mikail: 'Arttırmasını iste.' dedi. Cibril: 'Onu yedi harf üzere oku. Rahmet ayetini azapla, azap ayetini rahmetle bitirmediğin sürece bunların hapsi şafî ve kâfidir.' dedi. Yine Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Kur'an yedi harf üzere nazil oldu. Onu (dilediğiniz harfle) okuyunuz, bunda sakınca yoktur. Ancak rahmet ayetini azapla, azap ayetini rahmetle bitirmeyiniz."⁶⁵ Hadis-i Şeriflere bakıldığında Hz. Peygamber'in yedi harfin mahiyetiyle ilgili net bir açıklama yapmadığı görülmektedir.

⁶² Buhârî, "Fedâilü'l-Kur'ân", 5, 7; Tirmizî, "Kıraat", 11.

⁶³ Ebû C'âfer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'ü'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'ân*, İstanbul: Dâr-ü'l-Hicr, 2001, 1/63.

⁶⁴ Taberî, *Câmi'ü'l-Beyân*, 1/27.

⁶⁵ Taberî, *Câmi'ü'l-Beyân*, 1/38.

Yedi Harf 'ten maksadın ne olduğuna dair birçok görüş ileri sürülmüştür. Ancak hadisi şeriflerde de görüldüğü gibi Efendimiz(s.a.v) Yedi Harf 'in ne olduğunu açıklamamıştır.

Abdurrahman ÇETİN, yedi harfle ilgili görüşleri aktardıktan sonra kendi kanaatini şöyle özetlemiştir:⁶⁶ “Yedi Harf ruhsatı uyarınca, gerçekleşen vecihleri başlıca üç grupta toplamak mümkündür:

1- Lehçelerin eda ve şive farklılığından doğan kıraat çeşidi: Feth-imale, hemz-teshil, terkik-tefhim, nakil, med, idğam, işmam, sekte... vb. sırf şive ve üslup farklılığından kaynaklanan ve sadece bir takım ses özelliklerinden ibaret olan vecihlerdir ki, bunlar manada hiçbir değişiklik meydana getirmezler. Bunları basit bir anlatımla; bizim konuşma üslubumuzda, aynı kelimeleri farklı tavır ve eda ile söylememiz gibi düşünebiliriz. Bu bakımdan bunları ihtilaftan saymak bile gerekmez; belki okuyuşta bir ses zenginliği ve çeşni olarak değerlendirmek daha uygun olur. Bu tür vecihler, mütevatir kıraatlarda çoktur; hatta kıraatların büyük çoğunluğunu -belki de yüzde seksenini- bunlar teşkil eder. Bu bakımdan ihtilaf gibi görünen farklılıkların büyük çoğunluğunun "kitabî değil şifahi olduğunu" söyleyebiliriz.

2- Mushafların yazısına uygun olarak; takdim-te'hir, hazif-isbat, fiillerin, isimlerin müfred veya cemi olması vb. sayıları çok olmayan bu tür ihtilaflar, mütevatir kıraatlarda varsa okunur; yoksa Kur'an tevatürle sabit olduğu için, bunların Kur'an olarak okunması ittifakla caiz olmaz.

3- Mushafların yazısına uymayan, eş anlamlı yahut çelişki ve zıtlık olmayan manalara sahip kelimelerle kıraat çeşidi. Mushaf yazısına ve mütevatir kıraatlara uymadığı için, bunların Kur'an olarak okunması da ittifakla caiz değildir. Okuyucuda tereddüt bırakmamak için şu hususu önemle belirtelim ki; yeryüzündeki bütün Müslümanların elinde bulunan Mushafların hepsi de birdir, aynıdır. Bu, Peygamberimizin Allah katından aldığı ve öylece ümmetine tebliğ ettiği, okutup yazdırdığı, bütün ashab ve onlardan sonra gelen nesiller tarafından da aynen okunan, okutulan ve yazılan ve günümüze kadar hem yazılarak, hem de ezberlenmek sûretiyle -çift metotla- tevatüren bize intikal eden Kur'an-ı Kerim'dir.”

Yedi Harf'in anlamı hakkında kırka yakın görüşün söz konusu olduğunu tespit edilerek, bunlar içerisinde beş tanesi şöyle sıralanmıştır:⁶⁷

“1. Müteşâbih-müşkil görüşü: Suyûtî (ö. 911/1505) yedi harf konusunu “Müteşâbihat” tan saymış ve bunların manasının ve kapsamının bilinemeyeceğini söylemiştir. Ebû Ca'fer Muhammed b. Sa'dân (ö. 231/846) ise yedi harf iel ilgili hadiste geçen “harfin” müşterek

⁶⁶ Abdurrahman Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, İstanbul: Ensar Yayınları, 2010, s.159-160.

⁶⁷ Bosat, *Kıraat İlmi Açısından Âlûsî Tefsiri*, s.45-46.

lafızlardan olduğunu ve hadiste geçen harf kavramının Arap dilinde “Hece harfî”, “kelime”, “dil”, “lehçe” ve “yön” anlamlarına gelebildiğini ve bu sebeple müşkil bir lafız olduğunu tespit ederek anlamının kesin olarak bilinemeyeceğini aktarmıştır.

2. Müteradif görüşü: Yedi Harf, farklı kabilelerin kullanmış olduğu “ اقبل امهل ,اخر ,انظر “ ,اسرع ,عجل ,تعال هلم “, gibi lafızları farklı ancak manaları bir olan kelimelerdir. Nitekim İbn-i Abdilber, çoğunluk âlimlerin bu görüşü savunduğunu aktarmaktadır. Bu görüşü savunan âlimler, Hz. Osman’ın kıraat farklılıklarını kaldırdığını ve Mushaf’ı tek harf üzere yazdırdığını da kabul edenlerdir.

3. Lehçe görüşü: Ulemadan bazıları, yedi harften kastedilen şeyin Arapların en fasih konuşan yedi kabilesi olduğunu savunurlar. Bu lehçelerin tamamının, Kur’an’ın belli bir kelimesinde toplanmış olmayıp Kur’an’ın bütününe dağıtılmış olduğunu söylerler. Yani Kur’an lafızlarının bir kısmının Hüzeyl, bir kısmının Kureyş, bir kısmının Temim, bir kısmının Ezd, bir kısmının Rabîa, bir kısmının Hevâzin, diğer bir kısmının ise S’ad b. Bekr kabilelerinin lügati (lehçesi) ile indiğini kabul etmektedirler. Kâsım b. Sellam, Ahmed b. Yahya Sâleb, Ebû Hâtim es-Sicistânî, Kâdî Ebû Bekr bu görüşü savunan âlimlerdendir. Ezherî, Beyhakî, İbn-i Sîrîn bu görüşü delillerle desteklerken, İbn-i Kuteybe, Kur’an’ı Kerîm’in Kureyş lehçesiyle indirildiğini dolayısıyla bu görüşün hatalı olduğunu ifade etmiş ve bu âlimleri eleştirmiştir.

4. Yedi vecih görüşü: Ebu’l-Fadl er-Râzî, İbn Kuteybe, İbnü’l-Cezerî, Zerkeşî, Zerkânî ve Subhî Sâlih gibi âlimler kıraat farklılıklarını tasnif ederek yedi vecih olarak belirlemektedirler. Ancak bu yedi vecih, bütün âlimler tarafından aynı olarak tasnif edilmeyip, yer yer farklılıkların olduğu gözlenmektedir. Bu görüşün ilk sahiplerinden olan Ebu’l-Fadl er-Râzî, yedi veçhi şöyle saymaktadır;

1. İsimlerin ihtilafı.
2. Fiillerin tasrifî.
3. İ’râbların şekilleri.
4. Ziyâde ve noksanlık.
5. Takdîm ve te’hîr.
6. İbdâl ve kalb.
7. Lehçe.

İbn Kuteybe, İbnü’l-Cezerî, Zerkeşî, Kadî İbn Tayyib, Zerkânî ve Subhî Sâlih, ayrı ayrı kategoriler yapmak sûretiyle, yedi vecih saymaktadırlar.

5. Çokluktan kinaye görüşü: Bu görüşe göre “yedi” sayısı hakiki anlamında değil aksine kesretten kinayedir. Kıraat müktesebatının bütünü yedi harf kapsamına dâhildir.”

Nurettin Itr ise yedi harf konusunu şöyle değerlendirir:⁶⁸

Yedi harf ile ilgili hadislerden çıkabilecek hükümler:

1- Yedi harfin meşru kılınma gerekçesi ümmete kolaylıktır.

2- Kur’ân’ın yedi harf üzere inmesindeki “genişlik” kesin bilgi ifade eden “tevâtür” yoluyla bize ulaşmıştır.

3- Bu yedi harf, Hz. Peygamber’den alınacaktır. Kimse kendi insiyatifiyle Kur’ân lafızlarında değişiklik yapamaz.

4- Bu farklılıklar, bütünüyle lafız farklılıkları olup manaya etkisi yoktur.

Yedi harfle alakalı 40 civarında görüş vardır. Fakat bu görüşlerin çoğu âlimler tarafından rağbet görmemiştir. Burada en fazla rağbet gören 3 görüşü vermekle yetinilebilir:

1. Yedi vecih görüşü: Ebu’l-Fazl er-Râzî, İbn Kuteybe, Zerkeşî, Zürkânî. En fazla rağbet gören görüş budur. Âlimlerin çoğu bu görüştedir.

2. El-Kıraat-ü bi’l-ma’na: Taberî, Tahâvî, İbn Mes’ûd. En meşhur ikinci görüş budur.

3. Yedi lehçe. Beyhakî, İbn Atiyye, Kâsım b. Sellâm. En meşhur üçüncü görüş de budur.

Yedi vecih görüşü: Resm-i Osman’a uygun olsun ya da olmasın, mütevatir, meşhur, şaz ve mensûh kıraatları ve bunların dışına Hz. Peygamber’den Kur’ân adına nakledilmiş olan bütün lafızları içinde barındıran yedi vecih/kısımdan ibarettir. Bu yedi vecih şunlardır:

1- İsimlerin vezinlerindeki farklılık (müfret, tesniye, cemi).

2- Fiillerin çekimindeki farklılık (mazi, muzâri, emir).

3- İrap farklılığı ve hareke değişikliği.

4- Takdim – te’hir.

5- Kelimenin başka bir kelimeyle, harfin başka bir harfle değişmesi.

6- Ziyade - noksan.

7- Lehçe farklılıkları (imâle, terkîk, tefhim, idğâm vb.)

Bu birinci görüşü kabul edenler, yedi lafzının hâs olmasından her bir kelimenin yedi farklı okunuşu olduğunu anlamazlar. Lafızlarda ne kadar değişiklik meydana gelirse gelsin bu değişiklikler, yukarıda belirttiğimiz yedi vecihten kaynaklanmaktadır. Başka bir ifadeyle, kelimelerde meydana gelen değişiklikler illaki bu yedi kısma dâhildir ve bunun sekizincisi yoktur. Örneğin âyette geçen “أف” “kelimesi 37 farklı şekilde okunmuştur. Bu okuyuşların

⁶⁸ Nurettin Itr, *Ulûmü’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Kâhire: Dârü’l-Besâir, 2014, s. 136-145.

tamamı yukarıda belirttiğimiz yedi veçhin kapsamına dâhildir. Ebu'l-Fazl er-Râzî, bu konuyu tüm delilleri inceledikten sonra “tümevarım” metoduyla tespit ettiğini söyler.

Birinci görüşün eleştirisi: Yedi harfi, yedi vecih şeklinde yorumlayan âlimler, bu yedi veçhin tam yedi olması noktasında ittifak etmekle beraber yedi veçhin hangileri olması noktasında ihtilaf etmişlerdir. İyi bir araştırma yapıldığında birbirinden farklı 11 ya da 12 farklı veçhe ulaşmak mümkündür. Üstelik tam yedi rakamına ulaşabilmek için bazı vecihlerde birbirinden bağımsız birçok madde sayanlar da olmuştur. Bütün bu zorlamaların nedeni “yedi” lafzına hakiki anlamını vermekten kaynaklanmaktadır. Bazı âlimler ise yedi rakamının çokluktan kinaye olduğunu ifade etmiştir. Kanaatimizce yedi rakamını “çokluktan kinaye” olarak kabul ettikten sonra yedi harfin, yedi vecih olarak anlaşılması, bu konuda yapılan yorumların en tutarlısı olacaktır.

Kıraat bi'l-ma'na görüşü: Bu görüş yukarıda anlatılan birinci görüşteki “beşinci veçhin” kapsamına dâhildir. Birinci görüşte olduğu gibi bu görüşü savunanlar da lafızları farklı fakat anlamları aynı olup, birbirleri yerine okunacak olan bu kelimelerin gelişi güzel kullanılamayacağını, ancak Hz. Peygamber'den alınması durumunda okunabileceğini savunur. Bu görüşü savunanlara göre yedi harf, kıraat ilminin tamamen dışında bir ilimdir. Kıraat ilmini içinde barındırmadığı gibi bunlar iç içe girmiş konular da değildir. Yedi harf müstakil bir konu kıraat da müstakil bir konudur. Yine bu görüşü savunanlar yedi harfin ilk muhataplara yönelik bir ruhsat olduğunu, ilk muhataplarla birlikte ortadan kaldırıldığını ifade ederler. Hatta Hz. Ebubekir döneminde derlenen, Hz. Osman döneminde ise istinsah edilen Mushaflarda yedi harfin değil sadece bir harfin bulunduğunu söylerler.

İkinci görüşün eleştirisi: Bu görüş, birinci görüşün sadece bir veçhini ifade etmesi bakımından kapsamı çok dardır. Yedi harfin Mushaflara alınmadığı görüşleri delilden yoksundur. Ayrıca kıraatlar ile yedi harfin arasını keskin çizgilerle ayırabilmek ifade edildiği kadar kolay bir şey değildir. Hadislere bakıldığında yedi harf ile kıraat farklılıklarının aynı tonda ifadelerle aktarıldığı görülecektir. Hadislerde iki konunun arası ayrılmamış, hatta iç içe işlenmiştir.

Yedi lehçe görüşü: Sahabenin lehçeleri farklı olduğu için bazı kelimeleri telaffuz etmede zorlanıyorlardı. Bu zorluğu gidermek ve herkesin rahat bir şekilde Kur'ân'ı anlamasını sağlamak için Allah (c.c.) tarafından bazı kelimelerin ve tonlamaların, kendi lehçeleriyle değiştirilmesine ve tonlanmasına izin verilmiştir. Esasen bu görüş de birinci görüşün yedinci veçhinde kendisine yer bulmaktadır. Bu görüşü benimseyenler yedi lehçenin hangisi olduğu

noktasında ihtilaf etmişlerdir. Bazı âlimlere göre bu lehçeler: Kureyş, Hüzeyl, Temîm, Ezd, Rabîa', Hevâzin ve Sa'd b. Bekr kabilelerinin lehçeleridir.

Görüldüğü gibi konu hakkında serdedilen görüşlerden hadislere en uygun olanı ve kapsam bakımından en şümullüsü birinci görüştür. Diğer görüşler birinci görüşün içerisinde kendilerine yer bulabilmektedir. Bunun aksi ise mümkün değildir. Üstelik diğer iki görüşü savunanlar kıraat konusunu uygun bir zemine yerleştiremeyip, tamamen yedi harfin dışında tutmuşlardır. Bu ise yedi harf ve kıraat konusunu çözmek şöyle dursun daha da karmaşık hale getirecektir. Şia mezhebi ise yedi harf konusunu, kendi imamlarından nakledilmediği gerekçesiyle toptan reddetmiştir. Burada aktarılan üç görüşün dışında da onlarca görüş vardır. Örneğin yedi harf: Helal, haram, muhkem, müteşabih, inşa ve ihbardır ya da yedi harf meşhur yedi kıraat imamıdır, gibi beyan edilen birçok görüş vardır. Fakat bunlara itibar edilmemiştir.

2.4. Kıraat Çeşitleri ve Sahih Kıraatlerin Şartları

Sahih kıraatlerin makbul şartları kaynakların ittifakıyla üç tanedir:

- 1- Kıraat, bir vecihle dahi olsa Arapça'nın gramerine uymalıdır.
- 2- Kıraat, sahih ve muttasıl olan bir senetle Hz. Peygamber'e ulaşmalıdır.
- 3- Kıraat, takdiren de olsa Hz. Osman'a nispet olunan imam Mushaflarından birinin resm-i hattına uygun olmalıdır.⁶⁹

Bu şartları taşıyan kıraatler sahih kabul edilmiştir. Genelde mütevatir olarak kabul edilen 7 kıraat imamının kıraati ve meşhur kabul edilen 3 imamın kıraatiyle birlikte aşere yani 10 kıraat sahih kabul edilmiştir.

Bu şartları taşımayan kıraatler sahih değildir. Sıhhati kat'i yani kesin olmayan kıraat caiz değildir, bunu inkâr eden dinden çıkmaz ancak ayıplanır. Bu kıraatlere İbn-i Mes'ûd'a, Ebu'd-Derdâ'ya ve İbn-i Abbas'a nisbet edilen kıraatler örnek olarak verilebilir.⁷⁰

İbnü'l-Cezerî, bu konu hakkında şöyle der: "Bütün kıraatler, bir vecihle de olsa Arapça'ya uygundur. Takdiren de olsa, Hz. Osman'a nisbet edilen Mushaflardan birinin resm-i hattına uygundur. Senedi de uygundur. İşte bu, reddedilmesi caiz olmayan ve inkârı kabul edilemeyen sahih kıraattir. Hatta Kur'ân'ın inmiş olduğu yedi harften biridir. İster yedi imamdan, ister on imamdan, ister görüşleri kabul edilen diğer imamlardan geliyor olsun, insanların onu kabul etmesi gerekir. Bu üç şarttan herhangi biri olmadığında, ister yedi ya da daha çok kimseden geliyor olsun, o kıraate zayıf, şâz veya bâtil kıraat adı verilir. Selef ve haleften, önde gelen

⁶⁹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/15.

⁷⁰ İsmail Karaçam, *Kur'ân'ı Kerim'in Nüzûlü ve Kıraati*, İstanbul: İFAV, 2012, s.261.

âlimler nezdinde sahih işte budur. İmam Ebû Amr ed-Dâni bunu açıklamış, Mekî bin Ebû Talib, Ebû'l-Abbas el-Mehdevî, Ebû Şâme bunun metnini düzenlemiştir. Bu, seleften hiç kimsenin karşı çıkmadığı selefin yoludur.”⁷¹

Bir başka tarifte sahih kıraatler şöyle tarif edilmiştir: “Sika raviler tarafından muttasıl bir senetle rivayet edilen, kendisinde şazlık ve illet bulunmayan, Arap gramerine ve resm-i mushafa uygun olan kıraatlardır.”⁷² Bu tanımın içine mütevatir, meşhur ve ahad kıraatler de dâhildir.

Mütevatir kıraatin tanımı ise şöyledir: “Yalan üzere ittifak edip birleşmeleri aklen mümkün olmayan bir toplumun, kendileri gibi yalan üzere ittifak edip birleşmeleri aklen mümkün olmayan bir toplumdaki naklettikleri ve muttasıl bir senetle Peygamberimize ulaşan kıraatlerdir.” Bunun örneği ise, yedi kıraatin naklindeki tariklerin birleşmesidir. En üstün kıraatler, mütevatir kıraatlerdir ve bunlara inanmak vacip, inkâr etmek ise caiz değildir.⁷³

Ulemanın bir kısmı, kıraatların sübutu konusunda mütevatirliği şart koşturmuştur. Senedi tevatür derecesine ulaşmayan bir kıraatin, Arap gramerine ve resm-i mushafa uygun olsa da sabit olmayacağını söylemişlerdir. Gazzâlî, İbn-i Kudâme ve İbn-i Hâcib gibi usul aîmleri bu görüşte olanlardır.⁷⁴

Hadis ilmindeki mütevatir ile kıraat ilmindeki tevatür hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Kimilerine göre kıraatlar nakle dayanır yani sahabe kanalıyla Hz. Peygamber’den nasıl nakledilmiş ise nesilden nesile de bu şekilde nakledilmiştir. Mesela Asım kıraatını, İmam Asım icat etmemiştir. Bu kıraat, Asım’ın hocalarından öğrendiği kıraattir. Asım ise kıraatını Ebu Abdurrahman es-Sülemî (74), Zir b. Hubeyş (82) ve Ebu Amr eş-Şeybanî (96) gibi zatlardan almıştır. Şeybanî de Abdullah b. Mesud’dan, Sülemî ve Zir ise Hz. Osman, Hz. Ali, Abdullah b. Mesud’dan kıraat almıştır. Es-Sülemî ayrıca Übeyy b. Ka’b ve Zeyd b. Sabit’ten de okumuştur. Bu sahabeler de Peygamberimizden öğrenmişlerdir. Kıraatler, Hz. Peygamber ve sahabe döneminden itibaren, kalabalık gruplar tarafından rivayet edildiği için, söz konusu rivayetler mütevatirdir. Yine bazı âlimler yedi harfle ilgili hadisleri delil göstererek kıraatların, Kur’an gibi Allah’ın kelamı olduğunu ifade eder. Ona göre kıraatlar Hz. Peygamber’e Allah tarafından indirilmiş olup, değiştirilmeden bize kadar nakledilmiştir. Bu görüşe göre yedi harf ile ilgili hadisler mütevatir olduğu gibi kıraatlar da mütevatirdir. Kimi

⁷¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/15.

⁷² Ünal, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, s.83.

⁷³ Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri*, s.87.

⁷⁴ Ünal, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, s.85.

âlimlere göre ise kıraat ilminin kendine özgü tevatürü vardır. Bu tevatür de kıraat imamlarının kendi yaşadıkları bölgelerde resm-i mushaf esas alınarak ittifakla aktardıkları, okumaları arasında fark olmayan kelime ve ayetler üzerindeki seslendirmeye ilgilidir. Başka bir anlatımla kıraat kitaplarında zikredilen mütevatirlik hadis ilminde geçen mütevatirlik gibi Hz. Peygamber'e nisbetle değil, kıraat imamları ve ravilerine isnadı noktasındadır.⁷⁵

Mütevatir kıraatlerin her ne kadar yedi tane olduğu söylene de geriye kalan üç meşhur kıraat imamlarının yani Ebû Cafer, Ya'kub ve Halef'in kıraatlerinin de, aynı hükümleri içererek tevâtüren sabit olduğuna kıraat âlimlerimiz çoğunlukla görüş birliği içerisinde. Mutezileden bazı âlimler yedi kıraatin senedinin Hz. Peygamber'e nispetinin ahad tarîkiyle sabit olduğunu nakleder. Ehli Sünnet'in görüşünün tamamı ise bunların mütevatir olduğu üzerindedir. es-Sahâvî de (ö. 614), "Senedin ahad olması mütevatir olmasına engel değildir" demektedir. Kıraatler hakkında âlimler eser yazmaya başladıkları zaman, "Yedi Kıraat" veya "On Kıraat" tabiri İslam beldelerinde henüz kullanılmıyordu; çünkü on'dan fazla kıraat vardı. Ancak hicrî ikinci asrın başında bazı imamların kıraatleri tercih edilmeye başlandı. Mekke'de Abdullah b. Kesîr'in (ö. 120/) kıraati, Medine'de Nâfi'in (ö. 169) kıraati, Şam'da İbn Âmir'in (ö. 118) kıraati, Basra'da Ebû Amr'ın (ö. 154) ve Ya'kub'un (ö. 205) kıraatleri, Kûfe'de Hamza (ö. 188) ve Âsım'ın (ö. 127) kıraatleri okunmaya başlandı, şöhret buldu ve nakilde, diğer okuyuşlardan daha güvenilir olmasıyla bu kıraatler, imamlarının ismini alarak yedi kıraat şeklinde meşhur olmuştur. Hicrî üçüncü asırda, Ebû Bekir b. Mücâhid (ö. 324) yedi imamın kıraatlerini tercih ederek "Yedi Kırâat" hakkında ilk eseri kaleme almış oldu. Ancak yedinci imam Yakub el-Hadramî iken, onun yerine el-Kisâî'yi (ö. 189) getiren de İbn-i Mücâhid'dir. İnsanlar, İbn-i Mücâhid'in bu tasnifine uymakla beraber, muhakkikînden olan zâtlardan İmam Begavî (ö. 510), bu yediye Yakub el-Hadramî'yi, Ebû Cafer'i, Yezid b. Ka'ka' (ö. 130)'yı ve Halef'i de tefsirine ilave etmiştir. İbnü'l-Cezerî, bu üç imamın kıraatlerinin de yedi imamda aranan mütevatirlik şartlarına aynen uygun olduklarını ispat etmiştir.⁷⁶

Meşhur kıraatin tanımı ise şöyledir: "Senedi sahih, bir vecihle de olsa Arap gramerine uygun, Resm-i Osman'a takdiri olarak da olsa muvafakat eden kıraatlardır."⁷⁷

⁷⁵ Önen, *Kıraat Tarihi ve Kıraat Farklılıklarının Kur'an Tefsirine Etkisi*, s.74-75.

⁷⁶ Feyizli, *Kıraati Aşere*, s.26.

⁷⁷ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/15.

Bir başka tanıma da şöyledir: “Meşhur kıraatlar, mütevatir kıraatların derecesine ulaşamadığı halde senedi sahih olan, Arap gramerine ve Hz. Osman Mushaflarından birine uygun olan, kurraların gözünde de galat ve şazdan sayılmayarak şöhret bulan kıraatlardır.”⁷⁸

İbnü'l-Cezerî tarafından mütevatir kıraatlerden sayılan Ebû Ca'fer, Ya'kub ve Halef'in kıraatları genel olarak meşhur kıraatlerden sayılmıştır.⁷⁹

On kıraat veya diğer muteber kıraatlerden nakledilen imâle, terkîk, teshil gibi usûl ve ferşte bulunan ve ihtilafa neden olan farklı vecihlerin de bir kısmı bu kapsamda değerlendirilmiştir.⁸⁰

Âhâd kıraatin tanımlarından bir tanesi de şöyledir: “Senedi sahih olmakla birlikte, ya Resm-i Osman'a uygun olmayan veya Arap dili gramerine uymayan ya da kıraat imamları arasında istenilen şöhrete ulaşamayan kıraatlardır. Hâkim(ö. 405)'in, Âsım el-Cünderî(ö. 128) tarikiyle Ebû Bekre(ö. 52)'den naklettiği Rahman Sûresi 76. Ayet buna örnektir. Ayetteki رَفْرَفٍ ve عَبْقَرِيٍّ kelimeleri mütevatir kıraatlarda müfret iken, bu kıraate göre her iki kelime de çoğul olarak okunmuştur. Bu tür kıraatlar okunmaz ve bunlara inanmak da vacip değildir.”⁸¹

Bir başka tarifte âhâd kıraat hem sahih kıraat altında değerlendirilmiş hem de zayıf kıraatler arasında ayrı olarak değerlendirilmiştir. O tarifte âhâd kıraat hakkında şöyle söylenmektedir: “Âhâd kıraat sahih kıraatin son ve üçüncü şeklini oluşturmaktadır. Buna göre âhâd, sika bir ravi kanalı ile sahabeden tabiîne, oradan da bir sonrakine olmak üzere muttasıl senetle, şaz ve illetten uzak olarak nakledilen kıraat rivayetleri olarak değerlendirilmektedir. Çağdaş âlimlerden Muhaysin'e göre ise Arap gramerine ve Mushafa uygun olduğu halde âhâd tarikiyle zikredilmiş ve kıraat âlimleri tarafından meşhur derecesine ulaşmayan kıraatler Âhâd'dir. Ancak Muhaysin, şazz kıraatin tanımını yapmaktadır. Hâlbuki âhâd, sahih kıraatin bir türüdür. Kısacası âhâd kıraat, senedi sahih olup, diğer iki şartı da taşıyorsa, makbul kıraat kapsamında değerlendirilebilir. Kıraat imamlarının tek kaldığı ferşte olan bir takım kıraat vecihleri de bu çerçevede değerlendirilebilir.”⁸²

Bir başka tanımda ise Âhâd tamamen zayıf kıraatin bir çeşidi olarak tanımlanmaktadır. O tarifte de şöyle söylenmektedir: “Âhâd kıraat, senedi sahih olan, ancak resm-i mushafa veya Arap gramerine uymayan ve bahsedilen şöhrete ulaşamayan kıraattır. Bu tür kıraatler tilavet

⁷⁸ Ali Osman Yüksel, *İbn-i Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, İstanbul: İFAV, 2012, s.265.

⁷⁹ Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri*, s.88.

⁸⁰ Ünal, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, s.90.

⁸¹ Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri*, s.88.

⁸² Ünal, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, s.90.

olunmaz ve bunlara iman edilmesi de gerekmez. Zayıf kıraatler içinde değerlendirilen ahad kıraat şu iki kusurdan dolayı zayıftır:

- a. Hz. Osman Mushaflarına uymamaktadır.
- b. Arap diline uymamaktadır.

Bu konuyla ilgili Tevbe Sûresi 128. Ayetteki *لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ* ifadesindeki *أَنْفُسِكُمْ* kelimesinin, fe harfinin üstünlü olarak okunduğuna dair rivayetler örnek olabilir.⁸³

Şaz kıraatin tanımlarına gelince kıraat âlimlerinin ıstılahında “tevatür alametlerinden birisini kaybeden kıraat” olduğu başlıca tanımlardan biridir.⁸⁴

Bir başka tanımda ise “senedi sahih olmayan kıraatlerdir veya mütevatir kıraatin üç şartından birini kaybeden kıraatlerdir” şeklinde ifade edilmiştir.⁸⁵

Bir tasnifte şaz kıraatlerin 4 çeşidinden bahsedilmektedir⁸⁶:

1. Resm-i Mushaf’a uygun olmakla birlikte tevatürü kaybeden kıraatler: Bu kıraate örnek olarak Bakara Sûresi’nin 103. Ayeti örnek olarak verilmektedir. Ayetteki *وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ* İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/15harfinin kesresiyle okumuştur ki bunula Hz. Davud ve Hz. Süleyman’ın kastedildiğini söylemektedir. Bu kıraat resm-i mushafa ve Arapçaya uygun olsa da mütevatir değildir bundan dolayı da şaz kıraatlerden sayılmıştır.

2. Arapça kaidelerine uygun olmakla birlikte tevatürü kaybeden kıraatler: Bu kıraate örnek olarak Hârice b. Mus’ab’ın A’raf Sûresi 10. Ayetteki *مَعَايِشَ* kelimesini ya harfini hemze ile okuduğu kıraat verilmektedir.

3. Hem tevatürü hem de resm-i mushafa uygun olma şartını kaybeden kıraatler: Bu kıraate örnek olarak İbn-i Şenbûz’ün Kehf Sûresi 79. Ayetteki *كُلِّ سَفِينَةٍ غَصْبًا* kısmında “sefine” kelimesinden sonra “sâlihatin” ilavesini yaparak kıraat etmesi örnek olarak verilmektedir. Bu kıraat âhâd ve resm-i mushafa uygun olmadığı için şaz sayılmıştır.

4. Senedi olmayan kıraatler: Bu kıraate örnek olarak İmam Ebû Hanîfe’nin Fâtır Sûresi 28. Ayetteki *إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ* kısmında Allah lafzını raf ile *الْعُلَمَاءُ* lafzını ise nasb okuması örnek olarak verilmektedir. İbnü’l-Cezerî pek çok müfessir nezdinde bu kıraatin Ebû Hanîfe’ye nisbet edildiğini ancak Ebû Hanîfe’nin bu iddiadan kesinlikle beri olduğunu söylemektedir.⁸⁷

⁸³ Zürcânî, *Menâhilü’l-İrfân*, 1/430.

⁸⁴ Şaban Muhammed İsmail, *el-Medhal İlä İlmi’l-Kıraat*, Mekke: Mektebet-i Salim, 2003, s.78.

⁸⁵ Karaçam, *Kıraat İlminin Kur’an Tefsirindeki Yeri*, s.88.

⁸⁶ İsmail, *el-Medhal İlä İlmi’l-Kıraat*, s.78-80.

⁸⁷ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/20.

Bu tür kıraatlerin hükmü hakkında pek fazla ihtilaf olmakla birlikte genel görüş kabul edilmeyeceği ve Kur'an kıraati sayılmayacağı yönündedir.⁸⁸

Mevzû kıraatin tanımına gelince “hiçbir esasa dayanmayan ve asılsız olarak bir kimseye nispet olunan kıraatlerdir” şeklinde genel bir tanım bulunmaktadır.⁸⁹ Bazı âlimler bir önceki şaz kıraat çeşitlerinin dördüncüsünü mevzû kıraatlere örnek olarak vermektedir.

Son kıraat çeşidi olarak da müdrec kıraatlerden bahsedilebilir. Müdrec kıraatler, ayetlere tefsir maksadıyla yapılan eklemelerden ibarettir. Nisa Sûresi 12. Ayetine “min ümmîn” yani “bir anadan” ibaresini Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın eklemesi bu kıraate örnek olarak verilmektedir.⁹⁰

2.5. Kıraat İmamları

Kur'an'ı Kerim'in okunuşu nesilden nesile aktarılırken İslam beldelerine ilmi yaymak için hicret eden sahabeler her gittikleri beldelerde Hz. Peygamber'den talim ettikleri kıraati okutmuşlardır. Onların öğrencilerinden kıraatte mahir olanlar bu işte ilerleyen zamanlarda otorite kabul edilip onların okuttuğu kıraat vecihleri onların adıyla anılan kıraatler şeklini almıştır. Genel kabule göre 10 kıraat imamı ve her birinin de ikişer tane râvisi vardır. Bu 10 kıraat imamının kıraatleri, bir önceki konuda bahsedilen sahihlik şartlarına uygun olduğu için bu imamları ve ravilerini tanımakta fayda vardır:

1. Nâfi' (ö. 169/785): Adı, Nâfi' b. Abdurrahman b. Ebî Nuaym el-Medenî'dir. Sahabeden sonraki dönem olan üçüncü tabakadandır. Medineliler'in kıraat imamıdır. Aslen İsfahan'lıdır.⁹¹ Takriben 70 yılı civarında doğmuş 169 yılında Medine'de vefat etmiştir. Nâfi, “Yetmiş tâbîinden kıraat talim ettim. İki kıraatin ittifak ettiğini aldım, tek kalanı (şâz) terk ettim. Böylece kıraatimi oluşturdum” buyurmuştur.⁹² İmam Mâlik, İbn-i Mücahid ve onlar gibi pek çok büyük âlim tarafından övülmüştür.⁹³ Medine'de kıraat aldığı hocalarından Abdurrahman b. Hürmüz el-A'rac, (ö. 117) Ebû Ca'fer, Yezîd b. Ka'ka, (ö. 130) Şeybe b. Nesâh, (ö. 130) Müslim b. Cündeb (ö. 110) ve Yezid b. Rumman en önemli hocalarındandır. Kıraattaki senedi, bu isimlerle beraber Ebû Hureyre (ö. 59), Abdullâh b. Ayyâş (ö. 78.), Abdullâh b. Abbâs'tan (ö. 68) bunlar da Übey b. Kâ'b'dan bir silsile ile Hz. Peygamber'e ulaşır. 60 yıl boyunca Mescid-i Nebevî'de imamlık yapmasının yanında insanlara kıraat dersleri de vermiştir. İmam Malik, Leys b. Sa'd, kıraat imamı Ebu Amr b. el-A'la, kıraatte ravilerden biri olan İsa b. Verdan ve Süleyman b.

⁸⁸ Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri*, s.89.

⁸⁹ Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri*, s.89.

⁹⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/29.

⁹¹ Ebû Amr Osman b. Saîd ed-Dânî, *et-Teyisr fî'l-Kırâati's-Seb'*, Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1984, s.4.

⁹² Bosat, *Kıraat İlmi Açısından Âlûsî Tefsiri*, s.60.

⁹³ Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri*, s.106.

Cemmoz meşhur talebelerindendir.⁹⁴ Nâfi, hem kıraat okutan hem de okuyucu olarak kıraat-seb'a içerisinde Medine halkının temsilcisi olmuştur. Kıraatini, arz ve sema yoluyla öğrettiği bilinen Nâfi'nin pek çok talebesi olmuştur. Kıraatteki remzi (ل) eliftir. Kıraat sistemi içerisinde öne çıkan iki râvisi Kâlûn (ö. 220) ve Verş (ö. 197)'tir.⁹⁵

Kâlûn'un ismi Ebû Musa İsa b. Verdân'dır. 120 senesinde Medine'de doğmuş 220 senesinde yine Medine'de vefat etmiştir. Arabistan yarımadasına köle olarak getirilmiş Rum bir ailenin oğlu olup, Nâfi'in üvey oğlu olduğu bilinmektedir.⁹⁶ Dedesinin dedesi, Hz. Ömer zamanında esir olarak Medine'ye getirilmiş ve köle olarak satılmış, dolayısıyla Kâlûn da Zühreoğullarının kölesi olarak doğmuştur. Kıraatinin güzelliğinden dolayı Nâfi' tarafından kendisine "güzel" manasına gelen "Kâlûn" lakabı verilmiş ve bu lakapla meşhur olmuştur.⁹⁷ İmam Nâfi'in vefatından sonra Medine'de kıraat imamı olmuştur. Remzi (ب) bâ'dır. Ebû Neşîr (ö. 258) ve Hülânî (ö. 250) en meşhur tarikleridir.⁹⁸

Nafi'nin bir diğer ravisi Verş'in adı ise Ebu Said Osman b. Said b. Abdillâh el-Mısrî'dir. 110 senesinde Mısır'da doğup, 197 yılında yine Mısır'da vefat ettiği bilinmektedir. Cildi çok beyaz olduğu için hocası Nafi' tarafından kendisine "Verş" lakabının verildiği rivayet edilmektedir.⁹⁹ 155 tarihinde Medine'ye gelmiş, orada hocası Nafi'den kıraat okumuş bir sene içerisinde hocasına 4 hatim yapmış daha sonra da Mısır'a dönmüştür.¹⁰⁰ Kendi devrinde Mısır'ın "Şeyhu'l-Kurra"sı olmuştur. Günümüzde Verş'in kıraati, Mâlikî mezhebi mensuplarının çoğunlukta olduğu Kuzey Afrika'da muteber ve meşhur kıraat konumundadır. Remzi (ج) cîm'dir. El-Ezrak (ö. 250) ve el-İsbahânî (ö. 296) en meşhur tarikleridir.¹⁰¹

2. İbn Kesîr (ö. 120/737): Künyesi, Ebû Sa'îd ed-Dârî'dir. Aslen İran'lıdır. İbn Kesîr, 45 tarihinde Mekke'de doğmuş, 120 senesinde yine Mekke'de vefat etmiştir. Mekke'nin kıraat imamlarındandır. İbn Kesîr, Tabiûn'dandır. Sahabeden Abdillâh b. Zübeyr, Ebû Eyyûb el-Ensârî, Enes b. Mâlik, Mücahid ve Derbâs ile aynı zamanda yaşamıştır. Kendisinin fesahat ve belagat sahibi, konuşmayı seven, beyaz sakallı, uzun ve iri cüsseli, şehlâ gözlü birisi olduğu rivayet edilmektedir.¹⁰² İbn Kesîr'in kıraat silsileleri: Abdillâh b. es-Sâib, Übeyy b. Ka'b, Ömer

⁹⁴ İsmail, *el-Medhal İla İlmi'l-Kıraat*, s.92.

⁹⁵ Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*, s.73.

⁹⁶ Önen, *Kıraat Tarihi ve Kıraat Farklılıklarının Kur'an Tefsirine Etkisi*, s.53.

⁹⁷ Dâni, *et-Teyisr*, s.4.

⁹⁸ Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri*, s.107.

⁹⁹ Dâni, *et-Teyisr*, s.4.

¹⁰⁰ Bennâ, *İthâfu Fudalâi'l-Beşer*, 1/22.

¹⁰¹ Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri*, s.107.

¹⁰² Bennâ, *İthâfu Fudalâi'l-Beşer*, 1/17

b. el-Hattâb, Hz. Peygamber; Mücahid, Abdullah b. İbn Abbâs, Übeyy b. K'ab, Hz. Peygamber şeklindedir. Arap dilinde uzman olan ve sika olarak bilinen İbn Kesir, hadis rivayetinde de bulunmuştur.¹⁰³ Remzi (ـ) dâl'dır. Ravileri Bezzî (ö. 250) ve Kunbül (ö. 291)'dür.¹⁰⁴

İlk ravisi olan Bezzî'nin ismi Ebu'l-Hasen Ahmed b. Muhammed b. Abdillâh b. el-Kasım b. Nâfi' İbnu Ebî Bezze'dir. Mekke'de Mescid-i Haram'ın müezzinliğini yaptığı bilinmektedir. 170 yılında doğup, 250 yılında vefat etmiştir.¹⁰⁵ Bezzî, İbn Kesîr'in kıraatini kendisinden almadığı halde bu kıraati daha iyi temsil ettiğinden onun ravisi kabul edilmiştir. O, İbn Kesîr'in kıraatini, İkrime b. Süleyman, Şibl b. Abbâd, İsmail b. Abdullah tarikiyle ahzetmiştir. Remzi (أ) he'dir. Ebû Rebi'a (ö. 294) ve İbnü'l-Hattâb (ö. 301) en meşhur tarikleridir.¹⁰⁶

İbn Kesîr'in diğer ravisi Kunbül'ün adı Muhammed b. Abdirrahman b. Hâlid b. Muhammed el-Mekkî'dir. 195 yılında Mekke'de doğup, 291 yılında Mekke'de vefat etmiştir.¹⁰⁷ Hicaz bölgesinin Şeyhu'l-Kurra'sı olan Kunbül'e, her bölgeden insanlar kıraat öğrenmek için gelirlerdi.¹⁰⁸ Bezzî'den ders alan Kunbül, İbn Kesîr'den ders almamasına rağmen onun kıraatini güzel icra etmesinden dolayı onun ikinci ravisi olarak kabul edilmiştir. Kunbül'ün remzi (ـ) zây'dir. Tarikleri Kitabü's-Seb'a isimli eserin de müellifi olan İbn Mücahid (ö. 324) ve İbn Şenebüz (ö. 328)'dür.¹⁰⁹

3. Ebû Amr b. el-A'lâ' (ö. 154/771): İsmi Ebû Amr b. el-A'la' el-Basrî'dir. Aslı itibari ile Kâzerûn'lu olan Ebû Amr Mekke'de doğup, 154 senesinde ise Kûfe'de vefat etmiştir.¹¹⁰ Basra'nın kıraat önderlerindendir. Hasan-ı Basrî (ö. 110)'nin de hayatta olduğu yıllarda kıraat ilminde otorite idi. Mekke, Medine, Kûfe ve Basra gibi beldeleri dolaşarak kıraat almıştır. Kıraat imamları içerisinde en fazla hocaya sahip olduğu tespit edilen Ebû Amr; Nâfi, İbn Kesîr, Âsım, Ebû Ca'fer, Şeybe b. Nassah, Hasan-ı Basrî, İbn Muhaysın, Yahya b. Ya'mer ve Nasr b. Âsım gibi meşhur kurradan kıraat almıştır. Kıraati, senet itibariyle zikredilen hocalarına oradan hocaları da Ubeyy b. Ka'b, Zeyd b. Sâbit, Abdullah b. Abbâs, Ebû Musa el-Eş'arî, Osman b. Affân, Ali b. Ebî Tâlib tarikiyle Hz. Peygamber'e ulaşmaktadır. Ebû Amr pek çok talebesine kıraatini öğretmiştir. Talebeleri arasında ünlü nahivci Sibeveyh'in yanı sıra Yahya b. el-

¹⁰³ Önen, *Kıraat Tarihi ve Kıraat Farklılıklarının Kur'an Tefsirine Etkisi*, s.54.

¹⁰⁴ Karaçam, *Kur'an'ı Kerim'in Nüzûlü ve Kıraatı*, s.315.

¹⁰⁵ Bennâ, *İthâfu Fûdalâi'l-Beşer*, 1/22.

¹⁰⁶ Önen, *Kıraat Tarihi ve Kıraat Farklılıklarının Kur'an Tefsirine Etkisi*, s.55.

¹⁰⁷ Bennâ, *İthâfu Fûdalâi'l-Beşer*, 1/23.

¹⁰⁸ İsmail, *el-Medhal İla İlmi'l-Kıraat*, s.94.

¹⁰⁹ Önen, *Kıraat Tarihi ve Kıraat Farklılıklarının Kur'an Tefsirine Etkisi*, s.55.

¹¹⁰ Bennâ, *İthâfu Fûdalâi'l-Beşer*, 1/18.

Mübarek el-Muğîre ve Muaz b. Müslim gibi büyük âlimler de bulunmaktadır.¹¹¹ Ebû Amr'ın bir oda dolusu kitabı olduğu rivayet edilmiştir. Ebû Amr'ın, Haccac b. Yusuf'un zulmünden kaçmak için ailesiyle birlikte Yemen'e doğru yola çıktığı, yoldayken Haccac b. Yusuf'un vefat haberini duyup Basra'ya geri döndüğü rivayet edilmektedir.¹¹² Remzi (ح) ha'dır Kıraat sistemi içeriğinde râvîleri ise Dûrî (ö.240) ve Sûsî (ö. 261)'dir.¹¹³

İlk ravisi Dûrî'nin ismi Hafs b. Ömer b. Abdülaziz b. Suhbân ed-Dûrî el-Bağdadî'dir. Lakabını, Bağdat'ın doğu yerine düşen bir yere izafetle ed-Dûrî olarak aldığı bilinmektedir. İbnü'l-Cezerî'nin açıklamasına göre kıraatları kendisinde cemedan ilk kişi Dûrî'dir.¹¹⁴ Kıraat öğrenmek için Kûfe, Basra ve Bağdat gibi beldelerde pek çok âlimden ders almıştır. Dûrî, Ebû Amr'ın kıraatını dedesi Yahya b. Yezîdî'den almıştır.¹¹⁵ Yaşı itibariyle Ebû Amr'dan ders alma imkânı olmadığı halde bu alandaki üstünlüğü sebebiyle Ebû Amr'ın ravisi olarak tercih edilmiştir. Bununla birlikte Kisâî'nin de ikinci ravidir ve kıraatını bizzat ondan almıştır. Remzi (ط) dâ'dır. Ebu'z-Za'ra (ö. 280) ve İbni- Ferah (ö. 303) adlı iki tariki vardır.¹¹⁶

Ebû Amr'ın ikinci ravisi olan Sûsî'nin ismi ise Salih b. Ziyâd'dır. İran'ın Sus şehrine nisbetle anılmış 261 yılında Horasan'da vefat etmiştir.¹¹⁷ Ebû Amr'ın kıraatını el-Yezîdî tarikiyle rivayet etmiştir. O, Ebû Amr'a yetişmediği halde üstünlüğü sebebiyle onun ravisi sayılmıştır. Remzi (ي) ya'dır. İbn-i Cerîr (ö. 316) ve İbn-i Cumhur (ö. 300) isminde iki tane de tariki vardır.¹¹⁸

4. İbn Âmir (ö. 118/736): İsmi Abdullah b. Amr el-Yahsubî'dir. Şam beldesinin kıraat imamıdır. Tabiündandır. Şam'da Emevî Camii'nde uzun yıllar imamlık yapmış ve Velid b. Abdilmelik döneminde ise kadılık yapmıştır.¹¹⁹ Aslen Yemen'li olup dokuz yaşında Şam'a gitmiştir. 118 yılında da yine Şam'da vefat etmiştir. İbn Âmir'in bazı sahabilerden hadis rivayet ettiği de bilinmektedir.¹²⁰ Kıraat silsilesi Muğîre b. Ebî Şihâb, Osman b. Affan, Hz. Peygamber; ayrıca Ebû'd-Derdâ ve Hz. Peygamber şeklindedir. Yahya b. Hâris, Ca'fer b. Rebi'a, Said b. Abdilaziz, Ca'fer b. Yezîd ve kendi kardeşi Abdurrahman'ın kendisinden hadis ve kıraat

¹¹¹ Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri*, s.109.

¹¹² Önen, *Kıraat Tarihi ve Kıraat Farklılıklarının Kur'an Tefsirine Etkisi*, s.56.

¹¹³ Bosat, *Kıraat İlmi Açısından Âlûsî Tefsiri*, s.51.

¹¹⁴ Bennâ, *İthâfu Fûdalâi'l-Beşer*, 1/24.

¹¹⁵ Dâî, *et-Teysîr*, s.5.

¹¹⁶ Birişık, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, s.122.

¹¹⁷ Dâî, *et-Teysîr*, s.5.

¹¹⁸ Önen, *Kıraat Tarihi ve Kıraat Farklılıklarının Kur'an Tefsirine Etkisi*, s.57.

¹¹⁹ Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri*, s.110.

¹²⁰ Önen, *Kıraat Tarihi ve Kıraat Farklılıklarının Kur'an Tefsirine Etkisi*, s.57.

okuduğu rivayet edilmiştir.¹²¹ Remzi (ك) Kâf'tır. Râvîleri ise Hişâm (ö. 245) ve İbn Zekvân (ö. 242)'dir.¹²²

İlk ravisi Hişâm'ın ismi Hişâm b. Ammâr es-Sülemî ed-Dimeşkî'dir. Şam beldesinin hatibi, kıraat üstadı, muhaddisi ve aynı zamanda müftüsüdür. 153 yılında doğmuş, 245 yılında Şam'da vefat etmiştir.¹²³ İbn Âmir'in talebesi Yahya b. Hâris'den kıraat okuyan Irâk b. Halid ve Eyyub b. Temîm'den kıraat okumuştur. Malik b. Enes, Velîd b. Müslim ve Süfyân b. Uyeyne gibi âlimlerden hadis aldı. Hadiste sözüne güvenilen birisi olduğu için Buhârî, İbn-i Mâce, Nesâî, Ebû Dâvûd ve Kasım b. Sellâm gibi muhaddisler de ondan hadis rivayetinde bulunmuştur.¹²⁴ Remzi (ل) Lâm'dır. Hülvânî (ö. 250) ve Dâcûnî (ö. 324) adında iki tane de tariki vardır.¹²⁵

İbn Âmir'in ikinci ravisi İbn Zekvân'dır. İsmi Abdullah b. Ahmed b. Beşîr b. Zekvân el-Kureşî ed-Dimeşkî'dir. Şam beldesinde Şeyhu'l-Kurra'lık ve Dimeşk camiinde imamlık yapmıştır.¹²⁶ Kisâî'den 7 ay kıraat okuduğu da rivayet edilmiştir.¹²⁷ Kıraati tıpkı Hişâm gibi Eyyûb b. Temîm'den okumuştur. Kıraat ilmindeki üstünlüğü çok sayıda âlim tarafından dile getirilmiştir. Hadis alanıyla da ilgili olan İbn Zekvân'dan bâzı rivayetler Kütüb-i Sitte'de yer almıştır. İbn Zekvân 242 senesinde Şam'da vefat etmiştir. Remzi (م) Mîm'dir. Kıraat tarikleri ise el-Ahfeş (ö. 292) ile es-Sûrî'dir (ö. 307).¹²⁸

5. İmam Âsım b. Behdele el Kûfî (ö. 127/744): İsmi, Ebû Bekr Âsım b. Ebî'n-Necûd'dür. Kûfe'de doğan Âsım, yine 127 yılında Kûfe'de vefat etmiştir.¹²⁹ Tâbiîn'dendir. Kıraat alanında Ebû Abdurrahman es-Sülemî'nin vefatından sonra kıraatte reislik kendisine intikal etmiş, Kûfeliler'in kâri ve mukri'i olmuştur. Fesahat sahibi, güvenilir, mutkin ve tecvid ilmine hâkim ve sesi çok güzel olan bir zattır. Hadis alanında da sika olarak bilinmektedir.¹³⁰ Âsım'dan rivayet edilen bazı hadislerin Kütüb-i Sitte içerisinde yer aldığı, Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde ise mütabî olarak hadislerinin rivayet edildiği bilgisi mevcuttur.¹³¹ Âsım, ilk olarak es-Sülemî'den Alî b. Ebî Tâlib kıraatini almıştır. Es-Sülemî'de Halife Hz. Osman

¹²¹ Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, s.124.

¹²² Çetin, *Kıraatların Tefsire Etkisi*, s.74.

¹²³ Bennâ, *İthâfu Fûdalâi'l-Beşer*, 1/24-25.

¹²⁴ Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, s.125.

¹²⁵ Önen, *Kıraat Tarihi ve Kıraat Farklılıklarının Kur'an Tefsirine Etkisi*, s.58.

¹²⁶ Bennâ, *İthâfu Fûdalâi'l-Beşer*, 1/25.

¹²⁷ Önen, *Kıraat Tarihi ve Kıraat Farklılıklarının Kur'an Tefsirine Etkisi*, s.58.

¹²⁸ Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, s.125-126.

¹²⁹ Dâni, *et-Teysîr*, s.6.

¹³⁰ Bennâ, *İthâfu Fûdalâi'l-Beşer*, 1/18.

¹³¹ Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, s.127.

tarafından Kûfe'ye gönderilen ve resm-i mushafa uygun olarak Kur'an öğretmekle görevlendirilen bir sahabiydi. İkinci olarak da İbn Mes'ûd'un kıraatini Zir b. Hubeyş'ten almıştır. Kendisinden kıraat dersleri alanlar arasında Halil b. Ahmed, Ebû Amr b. el-A'lâ, Hamza b. Hubeyb, Süleyman et-Teymî, Süfyan es-Sevrî, Şu'be ve Süfyan b. Uyeyne gibi meşhur öğrencileri bulunmaktadır. Aynı zamanda Ebû Hanîfe'nin de kendisinden kıraat okuduğu rivayet edilmektedir.¹³² Remzi (ﺉ) Nûn'dur. Âsım'ın ravileri Ebû Bekir Şube (ö. 193/808) ve üvey oğlu olan Hafs b. Süleyman b. el-Muğîre (ö.180/796)'dir. Âsım kıraatinin meşhur olup 20. yüzyıl Müslümanlarının takriben yüzde doksanın okuduğu kıraat haline gelmesinin özellikle Hafs rivâyetiyle Ortadoğu'nun sınırlarını aşmasının nedeni senedinin sağlam olmasıyla birlikte Hafs'ın rivayetindeki sadeliği ve aslen Arap olmayan kişilerin okurken zorluk çekecekleri kıraatlerin yer almayışıdır.¹³³

Ravilerinden ilki olan Şu'be'nin ismi, Ebû Bekr Şu'be b. Ayyâş el-Kûfî el-Esedî'dir. Künyesi Ebû Ömer'dir. 95 senesinde doğup, 190 senesinde vefat ettiği bilinmektedir.¹³⁴ Şu'be kıraatini direk imamından almıştır. Kıraati Kûfe beldesinde belli bir zaman Hafs'ın kıraatinden daha kabule şayan görülmüştür. Kur'an kıraatini sık aralıklarla yapmasıyla tanınan Şu'be'nin hayattayken on sekiz bin hatim yaptığı rivayet edilmektedir.¹³⁵ Âsım, Zir b. Hubeyş'ten öğrendiği kıraati ona öğrettiği için kıraatteki senedi Âsım b. Behdele, Zir b. Hubeyş, Abdullah b. Mes'ud ve Hz. Peygamber şeklindedir. Hadis ilminde zamanının önde gelen muhaddislerinden hadis okumuş, Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Mubarek, Ebû Dâvûd, Ebû Bekir b. Ebî Şeybe gibi büyük zatlar da kendisinden hadis almıştır. Remzi (ص) Sâd'dır. Yahya b. Âdem (ö. 203) ve el-Uleymî (ö. 243) iki tarikidir.¹³⁶

Âsım'ın ikinci ravisi Hafs'ın ismi, Hafs b. Süleyman b. el-Muğîre el-Esedî el-Kûfî'dir. 90 senesinde doğmuş, 180 senesinde vefat etmiştir.¹³⁷ Âsım'ın üvey oğlu Hafs, aynı zamanda Âsım'ın kıraatini en iyi bilenlerdendi. Bağdat ve Mekke gibi beldelerde belli bir süre kalmış ve kıraat ilmiyle iştigal etmiştir.¹³⁸ Bugün Mushafların büyük bir kısmı Hafs rivayetine göre yazılmıştır ve kıraat taliminde onun rivayeti okutulmuştur.¹³⁹ Hocası Âsım, es-Sülemî'den öğrendiği kıraati ona okuttuğu için kıraatteki senedi hocası Âsım, es-Sülemî, Hz. Ali ve Hz.

¹³² Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, s.126.

¹³³ Bosat, *Kıraat İlmi Açısından Âlûsî Tefsiri*, s.53.

¹³⁴ Bennâ, *İthâfu Fûdalâi'l-Beşer*, 1/25.

¹³⁵ Önen, *Kıraat Tarihi ve Kıraat Farklılıklarının Kur'an Tefsirine Etkisi*, s.59-60.

¹³⁶ Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, s.128.

¹³⁷ Dâni, *et-Teyşîr*, s.6.

¹³⁸ Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri*, s.112.

¹³⁹ Önen, *Kıraat Tarihi ve Kıraat Farklılıklarının Kur'an Tefsirine Etkisi*, s.60.

Peygamber şeklindedir. Âsım'ın bir diğer ravisi olan Ebû Bekir Şu'be ile 520 yerde okuyuşlarında ihtilaf varken hocası Âsım ile sadece bir yerde ihtilaflarının bulunduğu tespit edilmiştir. Remzi (ع) Ayn'dır. Ubeyd b. es-Sabbâh (ö. 235) ve Amr b. es-Sabbâh (ö. 221) isminde iki tariki vardır.¹⁴⁰

6. İmam Hamza b. Habîb (ö. 156/772): İsmi Ebû Ammara Hamza b. Habîb b. Ammara el-Kûfi, künyesi Ebû Ammara'dır. Zeytinyağı ticaretiyle meşgul olduğu için ez-Zeyyât ismi de verilmiştir. 80 senesinde doğmuş, 156 senesinde Hulvan'da vefat ettiği bilinmektedir.¹⁴¹ Yaşı itibariyle sahabeye yetişmiş olması kuvvetle muhtemeldir. İmam Âsım ve el-A'meş'in vefatından sonra Kûfe'de kıraatte imam olmuştur.¹⁴² Yaşı itibariyle İmam-ı Azam'ın yaşdaşı olup sahabeyi görmüş olma ihtimali kuvvetlidir. Hamza, âlim, sika, ârif, takva sahibi ve hadis hafızı bir zat idi. Arapça ve ferâizde derinliğine bilgi sahibi idi İmam-ı Azam ona "İki şey vardır ki onlarda sen bize galipsin; biri Kur'ân, diğeri feraizdir" demiştir. Kıraati, diğerleri gibi sika olan üstadları silsilesi ile Hz. Peygamber'e ulaşır. Hamza'nın kıraat silsilesi Süleyman b. Mihrân el-A'meş, Abdurrahman b. Ebî Leyla, Humran b. A'yen, Ebû İshak es-Sabî, Mansur b. el-Mu'temir, Muğira b. Miksem, Cafer b. Muhammed es-Sâdık şeklinde olup hocası el-A'meş'in kıraat silsilesi ise Yahya b. Vessâb, Alkame, el-Esved, Ubeyd b. Nadale el-Huzâî, Zir b. Hubeyş, es-Sülemî, İbn Mes'ud ve Hz. Peygamber şeklindedir.¹⁴³ Kendisinden kıraati Süleym b. İsa, Âiz b. Ebû Âiz, Şuayb b. Harb ve Kisâî gibi âlimler almışlardır. İbn-i Mücahid, yaptığı tasnif içerisinde iki Kûfeli imama ek olarak Hamza'nın kıraatini de kıraat- seb'a içerisine dâhil etse de İbn-i Mücahid'den önce de sonra da kıraatine eleştiriler yapılmış, onun kıraatinin yerine Ya'kub'un kıraatinin koyulmasının doğru olacağı görüşünü savunanlar olmuştur. Ebû Şâme el-Makdisî genel olarak Hamza'nın kıraatini beğenip mütevatir kabul etmesine rağmen bazı şaz vecihlerinin olduğunu söylemiştir.¹⁴⁴ Remzi (ف) Fâ'dır. Ravileri ise Halef (ö. 229) ve Hallâd (ö. 220)'dır.¹⁴⁵

İlk ravisi olan Halef'in ismi Halef b. Hişâm el-Bezzâr'dır. Halef, hem 10 imamın sonuncusu hem de Hamza'nın ilk ravidir. 150 yılında doğup, 229 yılında vefat etmiştir.¹⁴⁶ Halef, Hamza'dan kıraatini Süleyman b. İsa, Abdurrahman b. Ebî Hammâd silsilesiyle

¹⁴⁰ Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, s.128-129.

¹⁴¹ Bennâ, *İthâfu Fûdalâi'l-Beşer*, 1/19.

¹⁴² Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri*, s.112.

¹⁴³ Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri*, s.113.

¹⁴⁴ Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, s.130.

¹⁴⁵ Feyizli, *Kıraati Aşere*, s.56.

¹⁴⁶ Dâni, *et-Teysîr*, s.7.

almıştır.¹⁴⁷ Dârekutnî onun abid ve fadıl bir zat olduğunu söylemiştir.¹⁴⁸ Remzi (ض) Dâd'dır. İdrîs el-Haddâd (ö. 292) ve İbn-i Şâzân (ö. 286) isimlerinde iki tariki vardır.

Hamza'nın ikinci ravisi Hallâd'ın ismi Hallâd b. Halid eş-Şeybânî'dir. Künyesi ise Ebû İsa'dır. 220 tarihinde vefat etmiştir.¹⁴⁹ Hamza'dan kıraati Süleym vasıtasıyla almıştır.¹⁵⁰ Hamza'dan kıraati direkt almamasına rağmen onun kıraatini öğrencisinden alması ve en iyi biçimde uygulaması sebebiyle onun iki ravisinden ikincisi olarak kabul görmüştür. Remzi (ق) Kâf'tır. İbnü'l-Heysem (ö. 249), el-Vezzân (ö. 250) ve el-Talha (ö. 252) olmak üzere üç tariki vardır.¹⁵¹

7. Kisâî, Ali b. Hamza (ö. 189/805): İsmi Ali b. Hamza b. Abdullah b. Behmen b. Firûz el-Kisâî el-Kûfi'dir. Kûfe imamlarından İmam Hamza'dan da kıraat aldığı için kıraatleri pek çok yönüyle benzeşmektedir. Kisâî, diğer hocalarından aldığı kıraatlerle kendi kıraatini birleştirmiştir. Kûfe beldesinin hem okuyucusu hem de okutucusu olan Kisâî, kendinden öncekilerin kıraatlerini çok iyi bilmekteydi. Aynı zamanda Arapça gramerinde de üstat sayılan büyük bir kıraat âlimidir. Kûfe'de İmam Hamza'nın vefatından sonra Reisü'l-Kurra'lık görevi Kisâî'de son bulmuştur.¹⁵² Kisâî, aslında kıraatini Hamza'dan almasına rağmen 300 yerde hocasının kıraatine muhalefet etmiştir. Diğer bazı kıraat imamlarının okuyuşlarından da seçmeler yapmış ve sahîh senet ile kendisine has bir kıraat ortaya koymuştur. Oluşturduğu kıraat, halk arasında büyük rağbet görmüş ve kıraatte asrının imamı olarak addedilmiştir. Hârûn er-Reşîd, İmam Muhammed ve Kisâî ile beraber Horasan'a doğru seyahat ederken Re'y beldesinin Ranbûye köyünde her iki âlimde vefat edince Harun er-Reşîd "Biz, Re'y'de Fıkhî ve Nahvî defnettik" demiştir.¹⁵³ Kisâî'nin kıraatteki senedi; Hamza b. Habib, İsa b. Ömer, Muhammed b. Ebû Leyla, Abdullah b. Ayyaş, Abdullah b. Mes'ud ve Hz. Peygamber şeklindedir. Kendisinden kıraat ilmini öğrenenler arasında İsmail b. Medân, İsa b. Süleyman el-Hicazî, Yahya b. Ziyad el-Ferrâ, Kasım b. Sellâm ve Muhammed b. Kudâme bulunmaktadır.¹⁵⁴ Remzi (ر) Ra'dır. Kisâî'nin Dûrî ve Ebu'l-Hâris (ö.240) isminde iki tane ravisi vardır. Buradaki Dûrî, Ebû Amr'ın da râvîsidir.¹⁵⁵

¹⁴⁷ Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri*, s.113.

¹⁴⁸ İsmail, *el-Medhal İla İlmi'l-Kıraat*, s.100.

¹⁴⁹ Bennâ, *İthâfu Fûdalâi'l-Beşer*, 1/27.

¹⁵⁰ Dâî, *et-Teyşîr*, s.7.

¹⁵¹ Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, s.131.

¹⁵² Bennâ, *İthâfu Fûdalâi'l-Beşer*, 1/20.

¹⁵³ Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri*, s.114.

¹⁵⁴ Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, s.132.

¹⁵⁵ Bosat, *Kıraat İlmi Açısından Âlûsî Tefsiri*, s.54-55.

İlk ravisi Ebu'l-Hâris'in hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Ancak sika ve zaptı kuvvetli bir zat olduğu rivayet edilmektedir.¹⁵⁶ Kisâî'nin kıraatini doğrudan doğruya kendisinden almıştır. Remzi (س) Sîn'dir. Muhammed b. Yahya (ö. 288) ve Seleme b. Âsım (ö. 270) iki tarikidir.¹⁵⁷ İkinci ravisi olan Dûrî, Ebû Amr'ın da ravisi olduğu için orada zikredilmiştir. Remzi burada (ت) Te'dir.

8. Ebu Ca'fer (ö.130/747): Medine beldesinin kıraat imamıdır.¹⁵⁸ Tabiûndan olan Ebu Ca'fer'in kıraat silsilesi Abdullah b. Ayyâş, Abdullah b. Abbâs ve Ebû Hureyre, Übeyy b. Ka'b, Hz. Peygamber; ayrıca Ebû Hureyre ve Abdullah b. Abbâs, Zeyd b. Sabit, Hz. Peygamber şeklinde iki tarikle Hz. Peygamber'e ulaşır. Çocukluğu hakkında pek bilgi bulunmamaktadır. Uzun zaman Medine'de Mescid-i Nebvî'de dersler verdiği için Medine'nin kıraat imamı sayılmıştır. Ebu Ca'fer'i ilk defa kıraat-ı aşere içerisine alan İbn Mihrân en-Nîsâbûrî'dir. Eseri ise el-Gâye fi'l-Kıraati'l-Aşr adlı eserdir.¹⁵⁹ Onun kıraatiyle ilgili Şemseddin Ebû Abdillâh ez-Zehebî şöyle demiştir: “Onun kıraati hakkında ihtilaf edilmiştir. Bazı âlimler onun kıraatini şaz sayarken bazıları ise mütevatir saymaktadır. Oysa onun kıraati ne şazdır ne de mütevatirdir. Onun kıraati adil birinin yine adil birine nakletmesine dayanmaktadır. Ayrıca onun kıraati resmî mushafa ve fasih Arap lûgatına uymaktadır.”¹⁶⁰ Remzi (جع) Cîm ve Ayn'dır. İsa b. Verdân (ö. 160) ve Süleyman b. Cemmâz (ö. 170) isimlerinde iki ravisi vardır.¹⁶¹

İlk ravisi İsa b. Verdân aslen Medinelidir. Kıraati Ebû Ca'fer, Şeybe b. Nisâh ve Nâfi'den aldı.¹⁶² Kendisinden kıraat alanlar arasında Kâlûn, Vâkıdî, İsmail b. Câ'fer gibi zatlar bulunmaktadır. Kıraati, ilk dönem kıraate dair yazılan eserlerden itibaren aktarılmıştır. İyi bir kâfî ve güvenilir bir ravi olduğu bilinmektedir. Remzi (عي) Ayn ve Yâ'dır. El-Fadl b. Şâzân (ö. 290) ve Hibetullah b. Ca'fer (ö. 350) isimlerinde iki tariki vardır.¹⁶³

İkinci râvi Süleyman b. Cemmâz ez-Zührî (ö. 170) ise kıraatini İsa b. Verdân'ın okuduğu hocalardan almıştır. Her iki hocasının da kıraatini ders olarak insanlara vermiş ancak Ebû Ca'fer'in okuyuşunu daha çok kendisine yakın hissetmiştir. Kendisinden kıraat ve hadis rivayet edilen bir zattır. Kıraati 4. asrın ortalarına kadar kıraat eserlerinde yer almamış, bu tarihten

¹⁵⁶ Feyizli, *Kıraati Aşere*, s.57.

¹⁵⁷ Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri*, s.114.

¹⁵⁸ Bennâ, *İthâfu Fûdalâi'l-Beşer*, 1/20.

¹⁵⁹ Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, s.134.

¹⁶⁰ Şemseddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *Ma'rîfet-ü Kurrâi'l-Kibâr ala't-Tabakât-ı ve'l-A'sâr*, Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997, s.40.

¹⁶¹ Çetin, *Kıraatların Tefsire Etkisi*, s.76.

¹⁶² Bennâ, *İthâfu Fûdalâi'l-Beşer*, 1/27.

¹⁶³ Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, s.135.

sonraki eserlerde ise Ebû Ca'fer'in ikinci ravisi olarak gösterilmiştir. Süleyman b. Cemmâz'ın Medine'deki mushaf ile diğer mushaflar arasındaki farklılıkları gösterdiğiyle ilgili rivayetler önemi haizdir. Remzi (ج) Cîm ve Mîm'dir. Ebû Eyyûb el -Hâşimî (ö. 219) ve ed-Dûrî (ö. 246) isimlerinde 2 tariki vardır.¹⁶⁴

9. Yakûb el-Hadramî (ö. 205/820): İsmi Yakub b. İshak b. Zeyd el-Hadramî'dir. 117 yılında Basra beldeinde doğmuş, 205 yılında yine aynı belde vefat etmiştir. Babası ve dedesinin de dönemlerinde Kur'an ve nahiv âlimleri arasında oldukları rivayet edilmektedir. Kıraat imamlarından Kisâî ve Hamza b. Habîb'den kıraat okumuştur. Ebû Amr'dan kıraat öğrendiği bilgisi ihtilaflı görülmüştür.¹⁶⁵ Ebû Amr'ın vefatından sonra Basra Bölgesi'nin okuyucusu ve okutucusu olmuştur.¹⁶⁶ Yakûb'un kıraat silsilesi Ca'fer b. Hayyân, Ebû Münzir Sellam b. Süleyman, Şihab b. Şumufe, kıraat imamlarından Âsım, Ebû Amr, Hasan Basrî, Abdullah b. Abbâs, Yahya b. Ya'mer ve Nasr b. Âsım, Ebu Musa el-Eş'ari, Übeyy b. Ka'b ve Hz. Peygamber şeklindedir.¹⁶⁷ Kendisinden kıraat okuyanlar arasında Ebû Hâtim es-Sicistânî, Ebû Amr ed-Dûrî, el-Velîd b. Hassân, Ahmed b. Abdulhalık, Ravh, Ruveys gibi pek çok kişi bulunmaktadır. Basra'da yıllarca imamlık yapmıştır. Bazı kıraat vecihleri eleştirilse de onun kıraatinin şaz olmadığı pek çok âlim tarafından ifade edilmiştir. Mekkî b. Ebî Tâlib ise onun kıraatinin faziletine işaret etmiş ve onun Kisâî yerine yedi imam arasında yer alması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁶⁸ Remzi (يع) Yâ ve Ayn harfleridir. Râvileri, Ruveys (ö. 238) ve Ravih'dir (ö. 234).

İlk ravisi Ruveys'in ismi Muhammed b. el-Mütevekkil b. Abdurrahman el-Lü'lû'dir. Künyesi Ebû Abdullah'tır. 238 yılında Basra'da vefat ettiği bilinmektedir.¹⁶⁹ Kıraatini Yakub'un kendisinden almıştır. Kıraat alanında zamanının meşhurlarındandır. Kıraat ilminde Muhammed b. Hârûn et-Temmâr adlı bir tariki vardır. Remzi (يس) Yâ ve Sîn'dir.¹⁷⁰

İkinci ravisi Ravh'ın ismi Ravh b. Abdulmümin el-Basrî'dir. Künyesi Ebu'l-Hasan'dır. 235 yılında Basra'da vefat etmiştir. Buhârî'nin Sahih'inde, ondan hadis rivayet ettiği bilinmektedir.¹⁷¹ Kendisi Yakub'un arkadaşı olup kıraati ona arz etmiştir.¹⁷² Kıraat talebeleri

¹⁶⁴ Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, s.135.

¹⁶⁵ Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, s.136.

¹⁶⁶ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/149.

¹⁶⁷ Bosat, *Kıraat İlmi Açısından Âlûsî Tefsiri*, s.56.

¹⁶⁸ Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, s.137.

¹⁶⁹ Bennâ, *İthâfu Fûdalâi'l-Beşer*, 1/28.

¹⁷⁰ Önen, *Kıraat Tarihi ve Kıraat Farklılıklarının Kur'an Tefsirine Etkisi*, s.65.

¹⁷¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/149.

¹⁷² Önen, *Kıraat Tarihi ve Kıraat Farklılıklarının Kur'an Tefsirine Etkisi*, s.65.

arasında Ahmed b. Yezîd, Ebu't-Tîb, Muhammed b. Vuheyb es-Sakafî ve Ahmed b. Yahya gibi zatlar bulunmaktadır. İbn-i Hibbân, Kitâbü's-Sikât isimli eserinde ondan bahsetmiştir. Remzi (ح) Ha ve He'dir. İbn-i Vehb (ö. 270) ile ez-Zübeyrî (ö. 300) isimlerinde 2 tariki bulunmaktadır.¹⁷³

10. Halefü'l-Âşir (ö. 229/843): İsmi Halef b. Hişâm el-Bağdadî el-Bezzâr'dır. Künyesi Ebû Muhammed'dir. 150 yılında Bağdat'ta doğup, 229 yılında yine Bağdat'ta vefat etmiştir.¹⁷⁴ İmam Hamza'nın kıraatini Süleym b. Âsâ'dan almış, Âsım b. Behdele kıraatini ise Ya'kûb b. Halife ve Yahya b. Âdem'den ve Nâfi kıraatini ise İshak b. Müseyyebî'den almıştır. Kendisinden kıraat alanlar arasında Ebû'l-Hasan el-Hulvânî, İdris el-Haddâd, Muhammed b. Yahya el-Kisâî ve Seleme b. Asım gibi zatlar bulunmaktadır. Kıraat silsilesi, İmam Hamza, İmam Âsım ve İmam Nâfi'in talebeleri tarikiyle Hz. Peygamber'e ulaştığı için diğer imamların silsilesinden daha uzun olmaktadır.¹⁷⁵ Bağdât'ın okuyucusu ve okutucusu olarak şöhret bulmasına rağmen Kûfe'deki kıraatçilerden kıraat aldığı için Kûfe kâriyelerinden sayılmaktadır. Diğer kıraat imamlarının kıraat vecihlerini çok iyi bilen Halefu'l-Âşir kendisi de imam olmakla birlikte İmam Hamza'nın da ravisidir. Halefü'l-Âşir, hocası İmam Hamza'nın kıraatinden farklı olarak çeşitli kıraatlerden derlediği 120 isabetli görüşü sebebiyle kıraat-ı aşere sisteminde kıraat imamları arasında 10. sırada yer almıştır.¹⁷⁶ Remzi (خ) Hâ ve Lâm'dır. Râvîleri, İshak (ö. 286/889) ve İdris (ö. 292/904)'dir.¹⁷⁷

İlk ravisi olan İshak'ın ismi İshak b. İbrahim b. Osman el-Verrâk el-Bağdâdî'dir. 286 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir.¹⁷⁸ Kıraatını doğrudan imamı olan Halef'ten almıştır. Remzi (سح) Sîn ve Hâ'dır. Muhammed b. İshâk (ö. 290), el-Burtâzî (ö. 360) ve İbn-i Ömer (ö. 352) isimlerinde 3 tariki vardır.¹⁷⁹

İkinci ravi İdris'in ismi Ebu'l-Hasan İdris b. Abdulkerim el-Haddâd'dır. Bağdat'ta doğmuş, 292 yılında yine Bağdat'ta vefat etmiştir.¹⁸⁰ Kıraatini hocası Halef'ten almıştır. İbn-i Mücahid ve İbn-i Miksem gibi kıraat alanında meşhur isimler kendisinden ders almıştır. Remzi (سه) Sin ve He'dir. Eş-Şatî (ö. 370) ve İbn-i Buyan (ö. 344) isimlerinde 2 tariki vardır.¹⁸¹

¹⁷³ Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, s.138.

¹⁷⁴ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/152.

¹⁷⁵ Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, s.138-139.

¹⁷⁶ Bennâ, *İthâfu Fûdalâi'l-Beşer*, 1/21.

¹⁷⁷ Bosat, *Kıraat İlmi Açısından Âlusi Tefsiri*, s.57.

¹⁷⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/153.

¹⁷⁹ Önen, *Kıraat Tarihi ve Kıraat Farklılıklarının Kur'an Tefsirine Etkisi*, s.66.

¹⁸⁰ Bennâ, *İthâfu Fûdalâi'l-Beşer*, 1/29.

¹⁸¹ Önen, *Kıraat Tarihi ve Kıraat Farklılıklarının Kur'an Tefsirine Etkisi*, s.66.

Mütevâtir 10 kıraat imamının tablo halinde şekilleri aşağıdaki şekilde olmaktadır:

İmamların İsimleri	Remzleri	Ravilerinin İsimleri	Remzleri	Tariklerinin İsimleri
Nâfi' (ö. 169)	ا	Kâlûn (ö. 220) Verş (ö. 197)	ب ج	Ebû Neşît (ö. 258) Hülvânî (ö. 250) Ezrak (ö. 250) El-İsbahânî (ö. 296)
İbn Kesîr (ö. 120)	د	Bezzî (ö. 250) Kunbul (ö. 291)	ه ز	Ebû Rebîa (ö. 294) İbn-i Hattâb (ö. 301) İbn-i Mücahid (ö. 324) İbn-i Şenebûz (ö. 328)
Ebû Amr (ö. 254)	ح	Dûrî (ö. 240) Sûsî (ö. 261)	ط ي	Ebu'z-Ze'râ (ö. 280) İbn-i Ferah (ö. 303) İbn-i Cerîr (ö. 316) İbn-i Cumhûr (ö. 300)
İbn Âmir (ö. 118)	ك	Hişâm (ö. 245) İbn-i Zekvân (ö. 242)	ل م	Hülvânî (ö. 250) Dâcûnî (ö. 324) Ahfeş (ö. 292) Sûrî (ö. 307)
Âsım (ö. 127)	ن	Ebû Bekir (ö. 193) Hafs (ö. 180)	ص ع	Yahya b. Âdem (ö. 203) El-Uleymî (ö. 243) Ubeyd b. Sabbâh (ö. 235) Amr b. Sabbâh (ö. 221)

Hamza (ö. 156)	ف	Halef (ö. 229) Hallâd (ö. 220)	ض ق	İdrîs el-Haddâd (ö. 292) İbn-i Şâzân (ö. 286) İbn-i Heysem (ö. 249) El-Vezzân (ö. 250) El-Talha (ö. 252)
Kisâî (ö. 189)	ر	Ebu'l-Hâris (ö. 260) Dûrî (ö. 240)	س ت	Muhammed b. Yahya (ö. 288) Seleme b. Âsım (ö. 270)
Ebû Ca'fer (ö. 130)	جع	İsa b. Verdân (ö. 160) Süleyman b. Cemmâz (ö. 170)	عي جم	El-Fadl b. Şâzân (ö. 290) Hibetullah b. Ca'fer (ö. 350) Ebû Eyyûb el -Hâşimî (ö. 219) Ed-Dûrî (ö. 246)
Ya'kûb (ö. 205)	يع	Ruveys (ö. 238) Ravih (ö. 234)	يس حه	Muhammed b. Hârûn et-Temmâr İbn-i Vehb (ö. 270) Ez-Zübeyrî (ö. 300)
Halefü'l-Âşir (ö. 229)	خل	İshak (ö. 286) İdris (ö. 292)	سح سه	Muhammed b. İshâk (ö. 290) El-Burtâzî (ö. 360) İbn-i Ömer (ö. 352) Eş-Şatî (ö. 370) İbn-i Buyan (ö. 344)

Kıraat ve tefsir kitaplarında birbirine muvafık okuyuşlarda, aynı yöreden kıraat imamları bu okuyuşa sahipse beldelerine nispetle anılırlar ve böylece bu imamları tek tek saymak yerine ihtisatla yetinilmiş olur. Bu kitaplarda “Kûfeliler” dendiğinde Âsım, Hamza, Kisâî ve Halef, “Medineliler” dendiğinde Nâfi’ ve Ebû Ca’fer, “Mekke kıraat imamı” dendiğinde İbn Kesîr, “Basralılar” dendiğinde Ebû Amr ve Ya’kub, “Şam kıraat imamı” dendiğinde ise İbn Âmir kastedilmiş olur. Nitekim örneklerde de görüleceği üzere Beyzâvî de tefsirinde yer yer bu deyimleri kullanmıştır. Kıraat imamları arasındaki farklı nakiller sadece kelime ve irab yönünden değildir. Tecvîd ilminin konusu olan Medd-i Muttasıl ve Medd-i Munfasıl olan yerlerde kıraat imamları farklı med uygulamışlardır. Bunlar onlu sistem içerisinde aşere tarikine göre sırasıyla Meddi Munfasıl’ı 1 elif uzatanlar Kâlûn, İbn Kesîr, Ebû Amr, Ebû Ca’fer ve Ya’kub, 2 elif uzatanlar Kalûn ve Dûrî, 5 elif uzatanlar Verş ve Hamza, 3 elif uzatanlar İbn Âmir, Kisâî ve Halef, 4 elif uzatan ise Âsım’dır. Medd-i Muttasıl’ı 2 elif uzatanlar Kâlûn, İbn Kesîr, Ebû Amr, Ebû Ca’fer ve Ya’kub, 5 elif uzatanlar Verş ve Hamza, 3 elif uzatanlar İbn Âmir, Kisâî ve Halef, 4 elif uzatan ise Âsım’dır.

Bu med sistemi tablo halinde kıraat imamlarının rumuzlarıyla aşağıdaki şekilde olmaktadır:

Medd-i Munfasılda

1 elif miktarı uzatanlar	ب د ح ج ع
2 elif miktarı uzatanlar	ب ط
5 elif miktarı uzatanlar	ج ف
3 elif miktarı uzatanlar	ك ر خل
4 elif miktarı uzatanlar	ن

Medd-i muttasılda

2 elif miktarı uzatanlar	ب د ح ج ع
5 elif miktarı uzatanlar	ج ف
3 elif miktarı uzatanlar	ك ر خل
4 elif miktarı uzatanlar	ن

İlk tabloda verilen kıraat imamlarının sıralaması vefat yılları veya şöhretlerine göre verilmemiştir. İbnü'l-Cezerî'nin taksimi bu şekildedir. Türkiye'de de kıraat eğitimi veren kurumlarda, kıraat öğrenmek isteyen öğrenci ilk olarak Aşere denilen 10 imam ve 2 şer ravisinin okuyuşuyla Kur'an'ı hatmetme usulünü takip eder. Kıraatleri öğrenmek için ilk kaynakları Abdulfettâh el-Palûvî'nin Zübdetü'l-İrfân isimli eseri ve Molla Muhammed Emin Efendi'nin Umdetü'l-Hallân adlı eserleridir. Bir ayetle ilgili kıraatler öğrenilmek istendiğinde ilk önce ayet hareke verilmeden yazılır. Daha sonra bu kaynaklardan hangi kıraat imamının hangi vecihle okuduğuna bakılır. İlgili kelimenin üstüne o imamın veya imamların okuyuşu rumuzlarıyla kısaca yazılır. Yine Türkiye'de yaygın olarak indirâc usulü denilen bütün kıraat vecihlerini aynı anda okuyarak hatmetme usulü uygulanır. Öğrenci ilk olarak 1. Kıraat imamının 1. Ravisinin okuyuşuna bakar yani kıraat vecihleri yazılmaya Kâlûn ile başlar. Med tablolarında verilen sıralama da dikkate alınarak ilgili ayetle ilgili vecihler yazılır ve hocaya okunur. Kur'an Fatiha'dan Nâs Sûresine kadar böyle hatmedildikten sonra tekrar Fatihâ'ya dönülür ve bu sefer Takrîb denilen 10 imam 2 şer ravi ve bunların tariklerine göre okuma usulüne başlanır. Ve bu okuyuş vecihlerine göre Kur'an hatmedilir. Böylece öğrenci kıraat imamlarından nakledilen vecihleri öğrenmiş ve hocasına okuyup Kurra Hafız olmuştur.

Mütevâtir 10 kıraat imamının tanıtılmasından sonra Ahmed b. Muhammed el-Bennâ'nın da kitabına isim olarak verecek kadar değerli bulduğu şaz kıraatlerden sayılan diğer dört imamdan da bahsetmek yerinde olacaktır. Kıraat çeşitleri ile ilgili başlıkta şaz kıraatin tanımı yapılmıştı. Şaz kıraat imamları genel kabule göre 4 tanedir. Mekke'de İbn-i Muhaysın (ö. 123), Basra'da Yezîdî (ö. 202) ve Hasan-ı Basrî (ö. 110), Kûfe'de A'meş (ö. 148)'dir.

İbn-i Muhaysın'ın ismi Ebû Hafs Ömer b. Abdurrahman b. Muhaysın es-Sehmî'dir. Kendisi Kureyş kabilesine mensup olup, Mekke'de yaşayıp ve 123 yılında yine Mekke'de vefat etmiştir. Kıraatteki silsilesi içerisinde Mücahid b. Cebr, Dirbâs ve Said b. Cübeyr'den kıraat okuduğu için Übeyy b. Ka'b vasıtasıyla Hz. Peygamber'e ulaşmaktadır. Şibl b. Abbâd, Ebû Amr b. el-Alâ, İsa b. Ömer gibi kişiler kendisinden kıraat talim etmişlerdir.¹⁸² Atâ b. Ebî Rabâh, Muhammed b. Kays, Ebû Seleme, Safiye bt. Şeybe ve babasından hadis aldığı, Süfyân b. Uyeyne, Süfyan-ı es-Sevrî, İshâk b. Hâzim, İbn-i Cüreyc ve Hüseyim b. Beşîr'in ise kendisinden hadis aldığı rivayet edilmektedir.¹⁸³ İbn-i Mücâhid ondan şöyle bahsetmiştir: "Kıraatte kendine özgü bir kişiydi. İbn Kesîr ile aynı dönemde yaşamıştı. Onun kıraatine Kur'an-ı okumuştum.

¹⁸² Muhammed b. Muhammed b. Yûsuf İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ*, Kâhire: Mektebet-ü İbn-i Teymiyye, 1932, 2/167.

¹⁸³ Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, s.140.

Onun kıraati, eğer mushafa muhalefeti olmasaydı meşhur kıraatler arasına girerdi. Kendisinin kıraatte tercihleri vardı. İnsanlar ona değilde İbn Kesîr'e tabi oldular.”¹⁸⁴ İbn-i Mücahid'in de söylediği gibi İbn Kesîr'in kıraati şöhret bulmuş ve halk nezdinde itibar görmüştür. El-Enderâbî isimli âlim hariç onu kıraat-ı aşere içine alan olmamıştır. Sonraki dönemlerde yazılan kıraat kitaplarında kıraatine yer verilmekle birlikte kıraatinin şaz olduğu vurgulanmıştır. Ahmed b. Muhammed el-Bennâ'nın eserinde de onun kıraatinden pek çok kıraat aktarılırken bu kıraatin şaz olduğu da açıklanmıştır. Kıraati şaz sayılsa da hadisçiliği takdir görmüş ve rivayetleri sahih hadis kaynaklarına girmiştir. Ahmed b. Muhammed el-Bezzî (ö. 250) ve İbn-i Şenebûz (ö. 328) en meşhur iki ravisidir.¹⁸⁵

Basra kıraat imamlarından sayılan şaz kıraat imamlarından ikincisi Yezîdî'nin ismi Yahya b. el-Mübarek el-Basrî el-Yezîdî'dir. 128 senesinde Basra'da doğup, 202 yılında Merv'de vefat ettiği bilinmektedir. Abbasî halifesi olan Mehdî'nin dayısı Yezîd'in evlatlarını yetiştirdiği için Yezîdî diye şöhret bulmuştur.¹⁸⁶ Harun er-Reşîd ile görüşmüş ve onun oğlu Me'mun'a üstatlık yapmıştır. Gençliğinde şiir ile meşgul olduktan sonra ömrünün son demlerinde şiirlerini yakıp zühd üzere yaşamayı tercih etmiştir. Arap diline dair günümüze ulaşan eserlerinin bulunduğu da söylenmektedir. Günümüze ulaşan kitapları arasında Kitab fi'n-Nevâdir, Kitabü'l-Maksûr, Kitabü'l-Müşkil, Kitabü'l-Muhtasar fi'n-Nahv, Kitabü'l-Hiyel, Kitab-ı Menâkıb-ı Benî Abbâs, Kitab-ı Ahbari'l-Yezîdiyyîn gibi eserler bulunmaktadır.¹⁸⁷ Kıraati Ebû Amr b. el-Alâ'dan ve İbn Cüreyc'den okumuştur. Kendisinden kıraat okuyanlar arasında Ebû Ömer ed-Dûrî, es-Sûsî, Ahmed b. Cübeyr el-Antâkî, Süleyman b. Hakem, Âmir b. Ūkiyye ve Ebû Hamdûn gibi zatlar bulunmaktadır.¹⁸⁸ Kıraat silsilesi Ebû Amr b. el-Alâ, Mücâhid b. Cebr, Said b. Cübeyr, Abdullah b. Abbas, Übeyy b. Ka'b ve Hz. Peygamber şeklinde olmaktadır. Ebû Amr'ın râvîleri onun kıraatini Yezîdî vasıtasıyla sonraki dönemlere ulaştırmışlardır. Zamanının ileri gelen hadisçilerinden hadis dinlemiş ve Halil b. Ahmed'den nahiv okumuştur. Hadis ve nahiv üzerine de ilmini göstermiş ve pek çok eser telif etmiştir. Kendine has bazı kıraat vecihleri vardır. Bu vecihlerden bazısında da hocası Ebû Amr'a muhalefet ettiği bilinmektedir. Kendisinin Kisâî ile aynı mecliste oturup insanlara kıraat

¹⁸⁴ Tağrid Abdurrezzak Mahmûd Ebu'l-Cedyân, *el-Kıraâtü's-Şâzze fi Nısfı's-Sânî min'el-Kurâni'l-Kerîm Dirâsetü'n-Nahviyye*, Gazze: Yüksek Lisans Tezi, Câ'm'atü'l-İslâmiyye, 2012, s.20.

¹⁸⁵ Birişık, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, s.141.

¹⁸⁶ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, 2/375.

¹⁸⁷ Ebu'l-Cedyân, *el-Kıraâtü's-Şâzze*, s.21.

¹⁸⁸ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, 2/375-376.

öğrettiği, kendisinin Me'mun'a, Kisâî'nin ise Emîn'e ders verdiği rivayet edilmektedir.¹⁸⁹ Kıraatinin şâz olduğu bilinmekle birlikte Basra'da kıraat imamı olarak kabul edilmiştir. Daha sonraki dönemlerde ortaya koyulan on üç ve on dördtlü kıraat sistemlerinde onun kıraatine de yer verilmiş ve tercihlerinin önemi ortaya konmuştur. Ravileri Süleyman b. el-Hakem (ö. 235) ile Ebû Ca'fer Ahmed b. Ferah'dır.¹⁹⁰

Yine Basra şâz kıraat imamlarından birisi de Hasan-ı Basrî'dir. İsmi, el-Hasen b. Yesâr el-Basri'dir. 21 yılında Medine'de doğmuştur. Hz. Ali'nin hilafet dönemlerinde Basra'ya yerleşmiş ve 110 yılında yine Basra'da vefat etmiştir. Tabiîn'in büyüklerinden kabul edilen Hasan-ı Basrî, döneminin en meşhur âlimi ve zahidi olarak da tanınırdı. Annesinin, Hz. Peygamber'in hanımı Ümmü Seleme'nin azatlı kölesi olduğu, bir keresinde ağlayınca Hasan-ı Basrî'yi emzirdiği, Hasan-ı Basrî'nin de kendisinde görülen hikmet ve fesahatin bunun bereketiden saydığı rivayet edilmiştir.¹⁹¹ Basra'da uzun yıllar dersler verdiği için pek çok fikir hareketi kendilerini onunla ilişkilendirmiştir. Kıraat hocaları arasında Hittân b. Abdullah er-Rakâşî ve Ebu'l-Âliye gibi zatlar bulunmaktadır. Hittân'ın kıraat hocası Ebû Mûsa el-Eş'arî iken Ebu'l-Âliye'nin kıraat hocası Übeyy b. Ka'b, Zeyd b. Sâbit ve Hz. Ömer'dir. Hasan-ı Basrî'den kıraat alan öğrencilerinden bazıları Ebû Amr, Sellâm b. Süleyman et-Tavîl, Yunus b. Ubeyd, Âsım el-Cuhderî'dir. Hasan-ı Basrî'nin kıraati, sahih kıraat şartlarından birini veya birkaçını ihlal ettiği için on mütevâtir kıraattan sayılmamış, ittifakla şâz kabul edilmiştir. Onun kıraatinin örnekleri daha çok şâz kıraatleri toplayan İbn Hâleveyh (ö. 370), İbn Cinnî (ö. 392) Kastallânî ve el-Bennâ gibi müelliflerin eserlerinde yer almaktadır. Kıraatinin genel olarak şâz kabul edilmesi vecihlerinin tamamının sahih kıraatlere ters düştüğü için değildir. Bazı okuyuşları yedi imamın kıraatleri ile aynı olmakla birlikte söz konusu kıraatle ilgili gelen rivayet, isnad açısından gerekli şartlara haiz olmadığı için okuyuşun sağlam olması yeterli görülmeyip bundan dolayı şâz kıraat olarak sayılmıştır. Hasan-ı Basrî'nin sened ile pek ilgilenmediği rivayet edilmektedir. Dolayısıyla hadis ilminde onun pek çok Mürsellerinin olması da bunu göstermektedir. Kendisinin Arap gramerine veya mushaf ile uygunluk arzeden kıraatleri olması yanında her açıdan zayıf görülen vecihleri de vardır.¹⁹² Kendisi hakkında Muhammed b. Sa'd "Hasan, ilimleri kendisinde toplayan, âlim, derecesi yüksek, fakih, müfessir, sika, hüccet, me'mûn, âbid, pek çok ilim sahibi, fesahat sahibi bir âlimdir. Ancak

¹⁸⁹ Ebu'l-Cedyân, *el-Kıraâtü's-Şâzze*, s.21.

¹⁹⁰ Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, s.142-143.

¹⁹¹ Ebu'l-Cedyân, *el-Kıraâtü's-Şâzze*, s.18.

¹⁹² Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, s.143.

Mürsellersi hüccet değildir.” demiştir. Humeyd b. Hilâl ise Katâde’nin Hasan-ı Basrî hakkında kendilerine “o şeyhten ayrılmayın. Ben görüş bakımından Hz. Ömer’e ondan daha çok benzeyeni görmedim.” dediğini söylemiştir. Ebî Burde ise onun hakkında “Muhammed (s.a.v)’in ashabına ondan daha çok benzeyeni görmedim” demiştir. Hz. Enes ise onun hakkında “Hasan’a sorun, o ezberledi, biz unuttuk.” demiştir.¹⁹³ Ebû Nuaym Şücâ’ b. Ebû Nasr el-Belhî (ö. 190) ve Ebû Ömer Hafs b. Ömer ed-Dûrî (ö. 248) Hasan-ı Basrî’nin 2 meşhur râvisidir.¹⁹⁴

Şaz kıraatlerden dördüncüsü A’miş’tir. İsmi Süleyman b. Mihrân el-A’miş el-Kûfi’dir. Aslen Taberistanlı olan el-A’miş, 61 senesinde Rey’de doğmuştur. 148 senesinde ise Kûfe’de vefat ettiği bilinmektedir. İbn-i Uyeyne onun hakkında “A’miş, Allah’ın kitabını en iyi okuyan, hadisleri en iyi ezberleyen ve feraizi en iyi bilendi.” demiştir. Kendisinden “Gerçekten Allah, Kur’an ile kavimleri ziynetlendirdi, süsledi. Ben de Allah’ın Kur’an ile ziynetlendirdiği, süslediği kişilerdenim.” dediği rivayet edilmektedir.¹⁹⁵ Kıraat hocaları Yahya b. Vessâb, Zeyd b. Vehb, Zir b. Hubeyş, İbrahim en-Nehaî, Mücahid b. Cebr, Ebu’l-Âliye ve İmam Âsım’dır. Öğrencileri arasında ise İmam Hamza ve kendi ravileri Ebu’l-Abbâs el-Muttavvi’î ile Ebû’l-Ferec Muhammed b. Ahmed eş-Şenebûzî gibi zatlar vardır.¹⁹⁶ Hadis alanında Saîd b. Cübeyr, Kays b. Ebû Hâzim Şakîk b. Seleme ve Şa’bî’den hadis aldığı rivayet edilmektedir. Ebû Hanîfe, Şu’be, Süfyân es-Sevrî, Süfyan b. Uyeyne ve Abdullah b. Mübarek gibi zatlar da kendisinden hadis alanlar arasındadır. Ebu’l-Abbâs el-Muttavvi’î (ö. 371) ile Ebû’l-Ferec Muhammed b. Ahmed eş-Şenebûzî (ö. 388) onun 2 râvisidir.¹⁹⁷

Bu meşhur dört şaz kıraat imamı dışında sahabeden Abdullah b. Mes’ud (ö. 32), Mesrûk b. el-Ecde’ (ö. 62) Abdullah b. Zübeyr (ö. 73), Abdullah b. Kays (ö. 44), Abdullah b. Abbâs (ö. 68), tabiînden Nasr b. Âsım (ö. 99), Mücahid b. Cebr (ö. 103), Dahhâk b. Mezahim (ö. 105), Muhammed b. Sîrîn (ö. 110), Katâde b. Diâme (ö. 117) gibi zatların kıraatlerini şaz kıraat kabul edenler vardır.¹⁹⁸

2.6. Kıraatlerin Tefsir İlmindeki Önemi

Kıraat ilmi, gerek şer’i ilimler ve gerekse Kur’ân ilimleri arasında önemli bir konuma sahiptir. Hassaten kıraat ilminin, Tefsir ilmi ile yakın bir ilgisi vardır. İslam Tarihinde rağbet görmüş ve halen daha rağbet gören büyük tefsirlerde ister dirayet ister rivayet tefsiri olsun

¹⁹³ Ebu’l-Cedyân, *el-Kıraâtü’ş-Şâzze*, s.19.

¹⁹⁴ Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, s.144.

¹⁹⁵ Ebu’l-Cedyân, *el-Kıraâtü’ş-Şâzze*, s.22.

¹⁹⁶ İbnü’l-Cezerî, *Gâyetü’n-Nihâye*, 1/315.

¹⁹⁷ Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, s.144-145.

¹⁹⁸ İsmail, *el-Medhal İlä İlmi’l-Kıraat*, s.107.

içerisinde kıraatlere değinmeyen tefsir neredeyse yoktur. Kur'ân-ı Kerîm'in telaffuz bakımından hatadan korunması, her türlü tahrif ve değışimden muhafazası, onun mütevatir kıraatlerle okunması, bu kıraat vecihlerinin bilinip öğrenilmesi ve bu okuyuşların hangi kıraat imamına ait olduğunun bilinip, kitaplarda nesilden nesile aktarılmasıyla mümkün olabilmektedir. Bu bilgilerin en doğru saklanıp muhafaza edildiğı kitaplar öncelikle kıraat kitapları ardından da kıraatleri içerisinde barındıran tefsir kitaplarıdır. Kıraat kitapları sadece ilgilileri ve talipleri tarafından okunurken, tefsir kitapları ise daha çok insan tarafından okunduğı için kıraatlerin de sonraki nesillere aktarılmasında tefsirler önemli bir rol oynamıştır.

Abdülhamit BİRİŞİK, kıraat-tefsir ilişkisini şöyle anlatıyor: “İslam âlimleri, hüküm istinbat ederken kıraatleri kendilerine kaynak edinmişlerdir. Bunun en bariz örneğı Nîsâ Sûresi 43. Ayette geçmektedir. Ayette geçen “lâmese” fiilini mütevatir kıraat imamlarından Hamza ve Kisâî elifsiz olarak sülâsi fiil olarak “lemestüm” şeklinde, diğer kıraat imamları da “müfâale” babından “lâmestüm” şeklinde okumuşlardır. Birinci kıraate göre fiil, tek kişide meydana etmektedir. Buna göre “lems” fiilinin manası, “dokunmak” demektir. Söz konusu fiil, elle dokunmak veya öpmek gibi cinsel ilişki dışı bir fiili ifade etmektedir. İbn Ömer de “Dokunmak cimanın dışında bir şeydir” derken elle dokunmayı kastetmiş, İbn-i Mes'ûd, Sa'îd b. Cübeyr, İbrahim en-Nehâî ve ez-Zührî de bu görüşü benimsemiştir. Diğer kıraata göre de fiil “müfâale” babından gelip, “müşâreket” yani ortaklık ifade ettiğı için meydana gelen fiilin iki kişi arasında meydana geldiğini göstermektedir. Bu manaya göre “lâmese” fiili, cimadan yani cinsel ilişkiden kinâye yapılmıştır. İşte bu iki kıraat vecihlerini delil alarak, fakihler farklı neticelere ulaşmışlardır. İmam-ı Âzam Ebû Hanîfe “Lâmestüm” şeklindeki kıraatı delil alarak bu kelimenin cinsel ilişki anlamına geldiğini ve el ile normal olarak dokunmanın abdesti bozmayacağını söylemiştir. Bazı âlimler “mülâmese” fiilinin de “lems” gibi elle dokunmak anlamına gelebileceğini söyleseler de İmam-ı Âzam, bu görüşün aksini savunarak, söz konusu kelimenin cinsel ilişki anlamını ifade ettiğinde ısrar etmektedir. İmam Şâfiî ise, “lemestüm” kıraatını tercih ederek, anne, kız kardeş, hala ve teyze gibi nikâhı ebedi olarak haram olanları yani mahremleri istisna edip, yabancı kadının herhangi bir yerine dokunmanın abdesti bozacağı görüşünü benimsemektedir. İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel de mutlak anlamdaki dokunma fiilini şehvetli veya şehvetsiz dokunma diye ikiye ayırmışlardır. Şehvetli olarak dokunma sonucu abdestin bozulacağını, diğer şekilde bozulmayacağı görüşünü ileri sürmüşlerdir. Sonuç olarak Hanefiler, çoğunluğun kıraatini delil alarak söz konusu fiili “cinsel ilişki” anlamında değerlendirmişler, diğer mezhepler de Hamza ve Kisâî'nin kıraatını delil alarak bu kelimenin

“dokunma” anlamını ifade ettiğini ileri sürmüşlerdir. Dolayısıyla bu fakihlerin istinbât ve istihrâç ettikleri hükümlerde, her ne kadar sünnetin yani hadislerin etkisi görülse de asıl etkiyi mütevâtir kıraatlerdeki farklılıkların oluşturduğu görülmektedir. Bu da mütevâtir kıraatlerin, Kur’ân tefsirinde hem anlayış farklılıklarına yol açtığı hem de önemli bir işlev gördüğü anlamına gelir.¹⁹⁹ Nitekim Ebu’d-Derdâ “Sen Kur’an’ın vecihlerini tam öğrenmeyince fıkhnın künhünü anlayamazsın” demiştir.”²⁰⁰

Müfessirin, tefsiri etkileyen kıraat vecihlerini açıklayarak ayetlerin bu vecihlerle okunduğunda ortaya çıkacak anlam zenginliğini okuyucusuna ulaştırması gerekir. Suyûtî, müfessirin tefsir yazarken bilmesi gereken ilimleri sıralarken sahabenin kıraatlere göre yaptığı tefsirleri de bilmenin zaruretiine işaret etmiştir. Sahabenin sanki birbirine zıtmış gibi gelen tefsirleri çoğu kere bu şekildeki kıraat vecihleri sebebiyledir.²⁰¹

Kıraat âlimlerinin genel olarak Kur’an’ı aynı şekilde okumaları, Kur’an metninin tamamen ihtilaf edilen bir metin olmadığını gözler önüne sermektedir. Bununla beraber bazı okuyuşlarda ihtilaf edildiği bilinmektedir. Kıraat imamlarının ihtilaflarının büyük bir kısmı, yaklaşık %80’lik bir bölümü usul farklılıkları olup bunların mana üzerinde etkisi bulunmamaktadır.²⁰² Çünkü bunların çoğu, Arapçanın farklı lehçe ve fonetik yapısıyla alakalı olan seslendirmeye özgü farklılıklardır.²⁰³

Bu oranlar dikkate alındığında kıraatleri manaya etki eden ve etmeyen şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Manaya etki etmeyen kıraatler, hareke ve harflerin telaffuzu hakkındaki ihtilaflardır. Medlerin uzatma miktarları, teshil, tahfif, imale, tahkik, cehr, hems gibi vecihler bu kısımdadır. Bu vecihlerin insanlar için bir kolaylık olmasının yanında ayetlerin anlamı noktasında bir etkiye sahiptir. Her ne kadar Hûd Sûresi 41. Ayette Hafs kıraatine göre olan imalenin Hz. Nuh’un gemisinin denizde dalgalanmasını temsil ettiğini söyleyen görüşler gibi yorumlar bulunsa da genel kabul bu seslendirmelerin manaya etkisi olmadığı yönündedir. Manaya etki eden kıraatlerin ise kelimelerin harflerindeki ihtilaflar ile kelimelerin harekelerindeki değişiklikler gibi nedenlerle oluştuğu söylenebilir. Fatihâ Sûresindeki مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ifadesi 4 mütevatir kıraat imamı olan Âsım, Kisâî, Ya’kub ve Halef tarafında “Mâlik” şeklinde elif ile okınurken, diğer mütevatir kıraat imamlarına göre “Melik” şeklinde elifsiz

¹⁹⁹ Muhsin Demirci, *Tefsir Tarihi*, İstanbul: İFAV, 2015, s.44-45.

²⁰⁰ Karaçam, *Kıraat İlminin Kur’an Tefsirindeki Yeri*, s.127.

²⁰¹ Birişik, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, s.159-160.

²⁰² Önen, *Kıraat Tarihi ve Kıraat Farklılıklarının Kur’an Tefsirine Etkisi*, s.155.

²⁰³ Hanay, *Erken Dönem Tefsirlerinde Kıraat Yorum İlişkisi*, s.85.

olarak okunmaktadır. İlk kıraate göre Mâlik, mülkünde istediği şekilde tasarrufta bulunan anlamına gelirken, diğer kıraatte melik, kendi mülkünde emir altında bulunanlara emir ve nehiy konusunda tasarrufta bulunan anlamına gelmektedir.²⁰⁴

Tefsir ile alakalı olan ve manayı farklı açılardan etkileyen kıraatler de 2'ye ayrılabilir. Bunlardan ilki lafız ve mananın değişmesine rağmen aralarında farklılık olmayıp, anlam olarak bir noktada muvafık olan kıraatlerdir. İkincisi ise lafız ve manası ihtilaflı olup, anlam itibarıyla bir araya gelmesi caiz olmayan kıraatlerdir. İlkinde mana muvafık olduğu için bu kıraatlerin bir arada bulunması mümkündür. İkincisinde ise bunların bir arada bulunması caiz olmadığından bir arada ele alınması mümkün değildir.

Kıraatlerin Kur'an tefsirinde makbul olduğunu İbnü'l-Cezerî şöyle ifade eder: "Sahih kıraatın üç şartını taşıyan tüm kıraatler, mütevatir olmasa dahi, sahih kıraattir ve Kur'an tefsiri ve açıklamasında kaynak değeri, diğer kıraatlerle aynıdır. Söz konusu kıraatlerle elde edilen hukuki neticeler, diğer ayetlerle elde edilen hukuki neticeler gibidir. Buna göre, sahih olan her kıraat ister mütevatir, ister meşhur olsun kıraatler açısından birinci derecede kendilerinden yararlanılacağı gibi aynı şekilde Kur'an tefsirinde de kendisinden faydalanılabilir."²⁰⁵

Kıraat ihtilafları müsteşrikler yani oryantalistler için bulunmaz bir ganimet olmuştur. Bu ihtilaflardan yola çıkarak Kur'an hakkındaki şeklerini hatta Kur'an'ın aslından bazı şeylerin yok olduğunu söyleyecek kadar ileri gitmişlerdir. T. Nöldeke ve F. Buhl gibi müsteşrikler bu görüşü savunmaktadır.²⁰⁶ Ancak bu görüş tamamen asılsızdır. Çünkü kıraat ilmi kaynakları açısından bilinen ve doğrulanan bir ilimdir. Onların örnek olarak ileri sürdüğü sahabe'nin bazı tefsirinin bile kıraat sanılıp namazda okunması örneği âlimler tarafından belirlenmiş ve reddedilmiştir. Çünkü mütevatir olmadıkları biliniyor, uygulanmaktadır.

Başta tefsir ilmi olmak üzere kaynağı Kur'an olan bütün ilimlerin, ilgili konularında kıraatlere başvurduğu görülmektedir. Bazı müfessirlerce kıraatın mütevatir veya şaz oluşuna bakılmadan yorum zenginliği açısından pek çok kıraate tefsirinde yer verdiği görülmektedir. Kimilerine göre bu doğru olmazken kimilerine göre de mütevatir ve şaz kıraatlerin hangilerinin olduğu kıraat kitaplarında kesinleştiği için herhangi bir zarar vermemektedir. Mütevatir olan kıraatlere göre mana belli olduğu için şaz kıraate göre verilen mana kendisi ile karşılaştırılıp doğruluğu daha da pekiştirilmiş olmaktadır. Nitekim araştırmanın konusu olan Beyzâvî'de her

²⁰⁴ Önen, *Kıraat Tarihi ve Kıraat Farklılıklarının Kur'an Tefsirine Etkisi*, s.157.

²⁰⁵ Ünal, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, s.195.

²⁰⁶ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, Ankara: TDV, 2020, s.120.

ne kadar mukaddimesinde mütevatir kıraatlere yer verdiğini söylese de mütevatir kıraatlerin yanında pek çok şaz kıraate yer vermektedir.

İçerisinde kıraatlere değinen önemli tefsirlerden bazılarını şöyle sıralanabilir:

1. Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî (ö. 310) ve tefsiri Câmiü'l-Beyân Fî Tefsîri'l-Kur'ân.
2. Zemahşerî Carullah Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer (ö. 538) ve tefsiri el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl.
3. Fahraddin Muhammed b. Ömer er-Râzî (ö. 606) ve tefsiri Mefâtihü'l-Gayb.
4. Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî (ö. 671) ve tefsiri el-Câmiu'l-Ahkâmi'l-Kur'ân.
5. Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmet b. Mahmud en-Neseî (ö. 710) ve tefsiri Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl.
6. Ebû Hayyân Esîrû'd-Dîn Muhammed b. Yusuf b. Ali el-Endülûsî (ö. 745) ve tefsiri el-Bahrü'l-Muhît.
7. Nizâmü'd-Din el-Hasen b. Huseyn en-Nisâbü'rî (ö. 850) ve tefsiri Garâibü'l-Kur'ân ve Garâibü'l-Furkân.

Zikredilen müfessirlerin kıymetli eserlerinde kıraat ilmine yer vermesinden de kıraat ilminin tefsirde ne kadar mühim olduğu anlaşılabilir. İslam âlimleri, bir kıraat imamının kıraatından, diğer imamların kıraatlerinde mevcut olamayan bir mana veya hüküm ortaya koymuşlardır. Böylece hüküm ortaya koymada âlimlerin dayandıkları ilk delillerden birisi de kıraatler olmuştur.

Tefsir ilminin gelişmesinde ve günümüzdeki seviyesine ulaşmasında da kıraat ilminin ve kıraatlerin büyük katkısı olmuştur. Özellikle dirayet usulü yazılan tefsirlerinde muhtemel manalar arasında tercihler yapılırken kıraat vecihlerinden istifade edildiği ve kıraatlerden deliller ortaya konulduğu açıkça görülmektedir. Bu da Kur'an'ın yorumlanmasında, kıraatlerin önemini gözler önüne seren açık bir delildir.

3.Bakara ve En'âm Sûreleri'nin Karakteristik Özellikleri

Kur'ân-ı Kerîm'in ikinci ve en uzun sûresi Bakara sûresidir. Ayrıca Medîne de nazil olan ilk sûredir. Bakara sûresinin isimlendirilmelerine gelince, içindeki Âyetü'l-kürsî'den dolayı Sûretü'l-kürsî diye isimlendirilmiştir. İçerdiği ahkâmın çok olması hasebiyle Füstâtü'l-Kur'ân diye de anılmıştır. Sûrenin lakablarından biri “senâm” yani zirve iken, diğeri “zehrâ” yani parlak beyaz, nurludur. Zaten kendisinden sonraki Âl-i İmrân Sûresi ile bu 2 sûreye “Zehrâvân”

denilmiştir. Türkçe kullanımda ise “hatim başı” veya “büyük elif-lâm-mîm” diye de isimlendirilir. En bilinen adı ise Bakara’dır. Arap dilinde “sığır, inek” anlamına gelen bu kelime sûrede genel olarak inek cinsi için değil özel bir tek inek için kullanılmıştır. Bu inek hakkındaki bilgi Tevrat’ta da yer almaktadır. Hz. Mûsâ döneminde, Benî İsrâîl arasında fâili meçhul bir cinayetin aydınlanması için kurban edilmesi lazım olan bu ineğin bazı vasıfları anlatılmaktadır. Aslında sıradan bir inek olabilirdi ancak asılsız soru sormaları sebebiyle özel bir ineğe dönüştü. Peygamberlere detaylı sorular sormanın insanlar hakkında pek de hayırlı olmadığına dair birtakım ikazları da içeren bu kıssa Kur’ân’da sadece bu sûrede anlatılmaktadır.²⁰⁷

Bakara sûresi, Medine’de nazil olan başka sûrelere benzer olarak hukukî yönü ağır basan içerisinde pek çok ahkâmı ihtiva eden sûrelerdendir. Medine’de nazil olan sûreler, genel olarak Müslümanların ictimai hayatlarında ihtiyaç duyacakları hükümleri ve hukukî esasları ihtiva eder.²⁰⁸

Bu sûrenin ilk ayetleri hakkında Mücahid’den şöyle nakledilmiştir: “Bu sûrenin ilk dört ayeti müminler hakkında, sonraki iki ayet kâfiler hakkında, sonraki 13 ayette münafıklar hakkında inmiştir.”²⁰⁹

Kur’ân’ı Kerîm’in en son nazil olan âyeti olan 281. âyeti de bu sûrede olduğu için nüzulünün tamamen ermesi 11 sene devam etmiştir. Medine’de ilk inmeye başlayan ve en son tamamlanan sûredir.²¹⁰ Fâtihâ sûresinin Kur’ân’ın bir özeti kabul edildiğinde, Bakara sûresinin de Kur’ân’ın bir tafsili olduğu kabul edilir. Sûrede Müslümanı ilgilendiren esaslardan îman, ibâdet, ahlak ve muamelâta dâir pek çok konu anlatılmaktadır.

Sûre incelendiğinde ön plana çıkan ana hedeflerin üç başlık altında toplandığı görülür. Bunlardan ilki İslâm’ın inanç esaslarını açıklamak, özellikle Âyetü’l-kürsî’de zirve noktasına varan tevhid inancının özelliklerini nitelemek ve müslümanların nasıl bir ilah inancına sahip olmaları gerektiğini ortaya koymak. İkincisi Kur’an’ın hidayet etmesinin nasıl olduğunu ve bu hidayet karşısında çeşitli insanların halini ve konumunu belirlemek. Üçüncüsü ise Müslümanların başka dinlere mensup olanlardan ayrı olarak, müstakil bir toplum ve kendine özel sıfatları bulunan bir ümmet olduklarını gözler önüne sermek, bu ümmetin ictimai davranış esaslarını belirtmek; bununla ilgili olarak da İsrâîloğulları’nın dini nasıl anlayıp ve uygularken

²⁰⁷ Emin Işık, *Bakara Sûresi*, İstanbul: DİA, 1991, 4/526.

²⁰⁸ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü’l-Tefâsîr*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1992, 1/43.

²⁰⁹ Ebu’l-Hasen Ali b. Ahmed Vâhidî, *Esbâbü’n-Nüzûl*, Kâhire: Müessesetü’l-Halep, 1968, s.12.

²¹⁰ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, İstanbul: Ezgi Matbaacılık, 2012, 1/181.

içine düştükleri dalalet ve sapmalardan dikkat çekici örnekler vererek Müslümanları uyarmak.²¹¹

Bakara Sûresinin fazileti hakkında birçok Hadis-i şerif vârid olmuştur. Bunlardan bir tanesi şöyledir: “Her şeyin bir zirvesi vardır. Kur’ân’ın zirvesi de Bakara Sûresidir. Onda öyle bir âyet vardır ki o âyet Kur’ân âyetlerinin efendisidir. O da Âyetü’l-Kürsî’dir.”²¹²

Diğer bir rivayet ise şöyledir: “İbni Abbas’ın (r.a) rivayetine göre, bir gün Cebrail (a.s) Hz. Peygamber’in (s.a.v) yanında otururken yukarıdan kapı sesi gibi bir ses duyuldu. Başını kaldırdı. “İşte bugün gökten bir kapı açıldı. Şimdiye kadar bu kapı açılmamıştı. Gökten bir melek indi. O da bugüne kadar inmemişti”. Melek selâm verdi ve “Müjde! Sana iki nur verildi ki senden önce hiçbir Peygambere verilmemiştir. Bunlar, Fâtihâ sûresi ve Bakara sûresi’nin son iki ayetidir.” Kim bunlardan bir harf okursa muhakkak sevabını görür” buyurdu.²¹³

Bir diğer rivayet ise şöyledir: “Kur’an’ı okuyunuz. Çünkü o kıyamet gününde kendisini okuyanlara şefaathane olacaktır. “İki Zehrâ’yı (Bakara ve Âl-i İmrân sûreleri) okuyunuz. Çünkü bu ikisi kıyamet gününde iki bulut kümesi veya iki gölgelik yahut da gökyüzünde kanatlarını açmış saf saf uçan iki alay kuş gibi gelecek ve okuyucularını koruyacaktır. Bakara sûresini okuyunuz. Çünkü onu iyice öğrenmek bereket, öğrenmemek ise büyük ziyandır”²¹⁴ Bir diğer rivayette “Kur’an’ın en faziletli sûresi Bakara Sûresidir” buyurulmuştur.²¹⁵ Bir diğer rivayette “Evlerinizi kabirlere çevirmeyiniz. Şüphesiz şeytan, Bakara Sûresinin okunduğu evden kaçır” buyurulmuştur.²¹⁶ Bir diğer rivayette ise “Bakara Sûresini okuyunuz. Çünkü onu okumak bereket, terketmek ise pişmanlıktır. Sihirbazlar ona güç yetiremezler” buyurulmuştur.²¹⁷

Kur’an’ın bu en uzun sûresinde yine maddeler halinde sıralanacak olursa başlıca konular şöyledir:

1. Müminlerin, kâfirlerin ve münafıkların özellikleri.
2. Kur’an’ın eşsiz bir kitap oluşu, iman ve ibâdetin gerekliliği.
3. Hz. Âdem’in yaratılış kıssası.
4. İsrâiloğullarının ibret alınması gereken hayatları.

²¹¹ Işık, *Bakara Sûresi*, 4/527.

²¹² Tirmizî, *Fedâilü’l-Kur’ân*, 3119.

²¹³ Eraslan, *Fatiha ve Bakara Sûrelerindeki Kıraat Farklılıklarının Manaya Etkisi*, Yalova: Yüksek Lisans Tezi, 2016, s.19.

²¹⁴ Tirmizî, *Fedâ’ilü’l-Kur’ân*, 4.

²¹⁵ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 1/181

²¹⁶ Tirmizî, *Fedâ’ilü’l-Kur’ân*, 2.

²¹⁷ Ebu’l-hasen Müslim b. Haccâc, *Müsnedü’s-Sahihî’l-Muhtasar*, Beyrut: Dar-u İhyâit-Turâsî’l-Arabiyyi, 2003, “Müsafirîn”, 252.

5. Müşriklerin içlerinde gizledikleri şeyler.
6. İlâhî dinlerin ve o dinlerin peygamberlerinin kaynağının aynı olduğu.
7. Peygamber Efendimiz (s.a.v)'e bağlılığın, ona itaat ve ittibanın önemi.
8. Allah (c.c) yolunda cihâdın ne kadar faziletli olduğu.
9. Salih ameller ve yasaklanan davranışlar.
10. Kisas, vasiyet, oruç, namaz, hac, umre, içki, kumar, sadaka, yemin, evlenme, boşanma, emzirme, nafaka, faiz, alış-veriş ve borç alıp verme gibi ibadet ve muamelata dair hükümler.

Sûrede, aynı zamanda şu konularda anlatılmaktadır. Hidayetin, öncelikle Allah'a dair iyi bir inanca sahip olunmasıyla ve bu inancın da sadece Allah tarafından peygamberlere gönderilen vahiylerle imkân bulacağını bildiren âyetler gelmektedir. Hz. İbrâhim'in, ilahlık ile ilgili kendisiyle tartışmaya giren birisini nasıl susturup yendiğini ve ölen kişilerin nasıl diriltileceği hakkındaki imanını bir mucize vasıtasıyla nasıl kuvvetlendirildiğini bildiren âyetler de bu sûrede mevcuttur. Bunun peşinden gelen âyetler hesap gününe nasıl hazırlanılması gerektiğini, bunun için hangi iyiliklerin yapılıp hangi yasaklardan sakınılması gerektiğini bildirir. Gönlü ferahlatan güzel bir sözün başa kakılan iyiliklerden daha değerli ve üstün olduğu yine bu sûrede haber verilmektedir. Fukaranın ve yardıma muhtaç olanların gözetilmesini emreden âyetlerden sonra, Kur'an'ın en son nâzil olan âyeti olduğu rivayet edilen 281. Ayet gelir. Bu ayette Rabbimiz "Allah'a döndürüleceğiniz o günden sakının! Zira o gün herkese hak ettiği mutlaka verilecek ve kimse haksızlığa uğramayacaktır" buyurur. Sûrenin dehşet verici hesap günüyle ilgili olan bu kısmı, sanki Fâtiha sûresindeki "mâliki yevmi'd-dîn" âyetinin geniş bir tefsiri niteliğindedir.²¹⁸

Allah'ın (c.c) emir ve yasaklarına riayet etmenin gereği anlatılırken, Tağut'a yani Allah'tan başka ilah edinilen her türlü şeye karşı durmanın gereği vurgulanmaktadır. Elbet nihai sonuç olarak İslâm davasının galip geleceği va'd edilmektedir. Sûreye adını veren, Hz. Musa'nın (a.s) kavmi arasında meydana gelen cinayetin aydınlatılması hadisesi de 67-73. ayetler arasında anlatılmaktadır.²¹⁹

74 ile 82. ayetler arasında Allah'ın emirlerine isyan ettikleri için İsrailoğullarının kalplerinin katılaşmasından, her türlü nimete karşı nankörlük ve beğenmemezlik etmelerinden, kendi elleriyle kitaplar yazıp sanki Allah'ın kitabıymış gibi o kitapları satmalarından,

²¹⁸ Işık, *Bakara Sûresi*, 4/530.

²¹⁹ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 1/116-117.

cehenneme girmeyeceklerinden, gireceklerinde sadece sayılı günler cehennemde kalacakları iddialarından bahsedilmektedir.²²⁰

Emin IŞIK, Bakara Sûresi ile ilgili verdiği malumatları sonlandırırken şöyle özetlemiştir: “Sonuç olarak Bakara sûresi Allah’ın birliği inancına yani tevhid inancına açıklık getirmiş ve ilahlıkla alakalı meselelere ağırlık vermiştir. Bundan sonra gelen Âl-i İmrân sûresinde ise nübüvvet konusu açıklanmıştır. Nisâ sûresinde de kadınların hakları, aile düzeni ve miras konuları ele alınmış, Mâide sûresinde helâl ve haram olan şeyler bildirilmiş, En’âm sûresinde bâtil inançların türleri reddedilmiş, A’râf sûresinde âhîret hayatı ile ilgili ayrıntılı bilgiler anlatılmış, Enfâl ve Tevbe sûrelerinde ise cihadla ilgili konular üzerinde detaylıca durulmuştur. Kur’an-ı Kerim’de, Bakara sûresinden sonra gelen bu yedi uzun sûreden her biri bir başka açıdan onun muhtevasındaki konuları tefsir etmiş bulunmaktadır. Aslında Bakara sûresi Kur’an’ın bütün sûreleriyle doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili olan bir sûredir. Kur’ân-ı Kerîm’in en kısa özeti Fâtîha sûresi ise de Kur’an hükümlerinin hemen hepsini içinde toplamış olması bakımından Bakara sûresi de bütün Kur’an’ın icmal yoluyla bir başka özeti sayılabilir.”²²¹

En’âm Sûresi’nin ise Mekke döneminin sonlarına doğru tamamı bir gecede nâzil olduğu rivayet edilmektedir.²²² Bazı âyetlerinin ise Medine devrinde nâzil olduğuna dair rivayetler mevcuttur. 165 âyet olup fâsılaları ط، ل، م، ن harfleridir.²²³ Sûrede 3052 kelime, 12240 harf mevcuttur.²²⁴ Sûrenin isminin nereden verildiğine dair rivayetler vardır. Genel olarak 136, 138 ve 139. âyetlerde geçen en’âm kelimesinden aldığına dair rivayetler mevcuttur. En’âm kelimesi “deve, sığır, koyun ve keçi” anlamına gelmektedir. Bir görüşe göre de kurbanda kesilmesi caiz olan koyun, keçi, sığır ve deve cinsine verilen bir isimdir.²²⁵ Allah’ın vahdeti ve Hz. Muhammed’in hak peygamber olduğuna dair kesin deliller, puta tapmayı reddeden delil ve hüccetler içermesinden dolayı Hücet sûresi adıyla da anıldığı rivayet edilmiştir. En’âm sûresinde yer alan başlıca konular tevhid inancının, peygamberliğin, yaratılışın, yeniden dirilişin kesin delilleriyle ortaya konması, şirk ve dalâlet ehlinin sapkın görüşlerini ve bâtil

²²⁰ Murat Padak, *Cüz Cüz Kur’ân’ı Tanıyalım*, İstanbul: Nida Yayınları, 2020, s.17.

²²¹ Işık, *Bakara Sûresi*, 4/530.

²²² Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 3/413.

²²³ Emin Işık, *En’âm Sûresi*, İstanbul: DİA, 1995, 11/169.

²²⁴ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 3/414.

²²⁵ Padak, *Cüz Cüz Kur’ân’ı Tanıyalım*, s.48.

inançlarını reddeden deliller ortaya konması, eti yenilen ve yenilmeyen hayvanlarla ilgili detaylı bilgiler vermesi, helâl ve haram ile ilgili hükümleri bildirmesi şeklinde özetlenebilir.²²⁶

Sûrede 42 defa “De ki:” diye başlayan ayetlerle müşriklerin iddialarına cevaplar verilmiştir. Hz. Peygamber teselli edilmiş, müşrikler yüzünden kendini üzememesi gerektiği söylenmiş ve onların incitici sözlerine karşı sabırlı olması tavsiye edilmiştir. Yine sûrede Hz. İbrahim’in Allah’ı aramasından bahsedilmiştir.²²⁷

Bu sûrede dikkat çeken hususlardan bir tanesi kullandığı açık iki usluptur. Bu uslublar takrir ve telkin uslublarıdır. Takrîr uslubunda Kur’an, Allah’ın varlığı ve birliği, kudreti, gücü ve üstünlüğünü ortaya koyan delilleri, herkes tarafında kabul edebilebilir bir uslubla sunar. Bundan dolayı duyu organlarıyla algılanamayıp, her insanın içinde hazır olan bir şahsa ait zamir ile Allah’tan bahseder ki o zamirde “hüve” yani “O” zamiridir. Telkin uslubunda ise Allah’ın Hz. Peygamber’e delil sunma telkinini öğretme uslubudur. Hz. Peygamber, delilleri hasmına öyle bir şekilde sunar ki hasmının kalbine ve kulağına hâkim olur. Artık hasmı ondan kaçamaz. Bu uslub soru-cevap uslubudur. Yüce Allah, önce insanlara sorar, sonra da kendisi soruya cevap verir. Örnek olarak “Göklerde ve yerde olanlar kimindir” diye sor. ‘Allah’ındır’ de. O, merhamet etmeyi kendine farz kılmıştır.” ayeti verilebilir.²²⁸

IŞIK, bu sûre ile de ilgili şunları söylemektedir: “Kur’ân-ı Kerîm’de “elhamdülillâh” cümlesiyle yani hamdele ile başlayan beş tane sûrenin ikincisi bu sûredir. Gökleri ve yeri yaratanın, bütün varlıkları belirli ölçü içerisinde belirli bir zaman içinde yaşatanın, karanlıkla aydınlığı yaratanın da Allah olduğu yine bu sûrede bildirilmiştir. Hakikate inanmayan, ilâhî nimetlerin kadrini bilmeyen kâfirlerin peygamberin bir melek olmasını istemeleri, vahiy yerine yazılı bir kitabın gelmesini istemeleri yolundaki tutarsız isteklerini ve inanmamak için öne sürdükleri türlü türlü mazeretlerini cevaplayan âyetler de mevcuttur. Bu ayetlerden sonra da göklerde ve yerde Allah’tan hiçbir başka ilahın bulunmadığı kesin ifadelerle açıklanmıştır. İlk başta Mekke müşriklerine cevap gibi görülen, aslında küfür ve şirkin her türlüünü yok etmeyi hedefleyen bu ayetlerin ardından tek ilaha tapmanın öneminden bahsedilir ve bunun gerek kâinat nizamına gerekse insan ruhuna getirdiği olumlu neticeler üzerinde durulur. Bu sûreden önceki sûrelerde de tevhid inancı dile getirilmiştir. Ancak bu sûrede tevhid inancı birçok yönden ele alınmış, dinin temel prensipleri ve özellikle ulûhiyyet konularında sapkın görüşler ileri sürmenin ve böylece Allah’a iftira etmenin ne kadar çirkin bir şey olduğu ortaya konulmuştur.

²²⁶ Işık, *En’âm Sûresi*, 11/169.

²²⁷ Padak, *Cüz Cüz Kur’ân’ı Tanıyalım*, s.48.

²²⁸ Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, 2/165.

İnsanı, sonradan yaratılmış varlıklara tapınmaktan, onlar önünde ezilmekten, hakir duruma düşmekten kurtarmak üzere Cenâb-ı Hakk'ın peygamberler göndermesi, aslında diğer nimetler gibi ilâhî bir rahmettir ve nimettir. Nitekim Rabbimiz bu sûrede birkaç defa “Allah rahmet etmeyi kendi zâtına farz kılmıştır” şeklinde buyurmaktadır.”²²⁹

Elmalılı'ya göre Mâide Sûresinden sonra gelen En'âm Sûresi, Fatihâ Sûresi'nin başlangıcındaki الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ayetini özel bir şekilde açıklamış, genişletmiş ve böylece her sonun aynı zamanda bir başlangıç olduğunu göstermiştir.²³⁰

Tevhid inancını delillerle kuvvetlendiren ayetlerden sonra peygamberlere karşı verdikleri mücadelede kâfirlerin ellerinde sade bir inat kaldığını, bunun dışında da bir delillerinin olmadığını açıklayan ayetler gelmektedir. Böyle davranarak kâfirlerin yalnızca hakka karşı haddi aşmakla yetinmedikleri bunun yanında kendi nefislerine ve birbirlerine de zulmettiklerinden bahseder. Çünkü inkârın ve şirk koşmanın insanı pişmanlığa sevk edeceği açıklanmıştır. Kâfirlerin, evvelki asırlarda peygamberlere karşı inatla ve inkârla direnen toplumların felaketle sonuçlanan akıbetlerinden ders alamadıklarından söz edilerek bazı dikkat çeken örnekler verilmiştir. Kâfirlerin, aslında Hz. Peygamber'i değil, Allah'ın ayetlerini yalan saydıklarını, hâlbuki Allah'ın gönderdiği kitapda hiçbir şeyin eksik bırakılmadığını, gerçekler karşısında sağır, dilsiz ve kör gibi davranmanın ve yaşıyor olduğu halde ölü gibi yaşamanın ne kadar çirkin bir şey olduğu açıklanmaktadır. Kâfirlerin kökünün kazınacağı, onların yaptıkları sapkınlıkların cezasız kalmayacağı bildirilip ve müminlere de çeşit çeşit mükâfatlar verileceği müjdelenmiştir. Kâinatın yaratılıp yönetilmesinde hiçbir dahil olmayan kendinden âciz putlara tapınmanın, doğru yolu gördükten sonra o yola sırt çevirmenin ne kadar kötü olduğu anlatılmıştır. Sonrasında ise Hz. İbrahim'in yıldıza, aya ve güneşe tapmakta olan kavmini uyarması, onları putlara tapmaktan vazgeçirmeye çalışması anlatılır. Hz. İbrahim'in mümin ve Hanîf kişiliği ortaya konularak özellikle Hz. İbrahim'in soyundan gelmekle övünüp duran Mekke müşriklerinin Hz. İbrahim'in yolundan ne kadar uzaklaşmış oldukları anlatılır. Sadece İbrahim ve İsmail peygamberler değil bütün peygamberlerin Allah'ın birliğine inanan ve insanları yalnızca Allah'a kulluk etmeye çağıran salih ve iyi kişiler olarak vasıflanır ve on sekiz peygamberin isimleri zikredilir. Vahye inanmayan kâfirlerin, yaratıcıları olan Allah'ı gereği gibi tanıyamayacakları, Kur'an'ın daha önce gönderilmiş semavî kitaplar gibi bir kitap olduğu haber verilmiştir. Sonra Allah'ın her şeye gücünün yettiğini gözler önüne seren kevnî olaylar

²²⁹ Işık, *En'âm Sûresi*, 11/169.

²³⁰ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/415.

üzerinde durulur. Göklerde ve yerdeki bütün güzellikleri yaratan Allah'ın, ne cin ne de başka varlıklar cinsinden eşi benzeri olmadığı, ona evlât isnat etmenin bilgisizlikten kaynaklandığı bildirilir.²³¹

Hız. İbrahim'in kavmini hakka davet etmesinden, kendisinin güneş, ay, yıldız gibi varlıklara bakıp, onların kaybolmasıyla onların ilah olamayacağını anlamasından bahsedilmektedir.²³²

Sûrenin 118. âyetinden sonra dindeki bazı pratik hükümlerden bahsedilir. Allah, insanlara kendi adı anıldığı halde niçin kesilen hayvanlardan yemediklerini, hâlbuki bu konudaki haramlık hükmünün kendilerine açıklandığını ancak insanların bilgisizce heva ve heveslerine tabi olduklarından bahseder. Gizli ve açık günahın her türlüünü terk etmeleri gerektiğini, yaptıkları bu kötülüklerin karışılığının kendilerine verileceğini söyler. Kendi adının anılmadığı hayvanlardan yenmemesi gerektiğinden bahseder. Mekke müşriklerinin kendilerine de peygamberlere gelen vahiy gibi bir vahiy gelmedikçe iman etmeyeceklerinden, onların bu istekleri yüzünden Allah katında rezil olacaklarından ve onlar için şiddetli bir azap olduğundan bahsedilir. Sonrasında Allah'ın insanlara ve cinlere kıyamet günü nasıl sorular soracağından bahsedilir. Müşriklerin, kurbanlarından Allah'a bir pay ayırdıkları gibi putlarına da bir pay ayırdığından ve yaptıkları bu şeyin ne kadar kötü bir şey olduğundan bahsedilir. Cahiliyye devrinde insanların bazı yönlendirmelerle evlatlarını nasıl diri diri gömdüğüne işaret eden ayetler de yine bu sûrededir. Yine insanların kendi kendilerine hayvanlar hakkında helal-haram şeklinde yanlış hükümler vermesinden bahsedilir. İnsanlara helal ve haram olan hayvanlardan bir kısmı açıklanıp, Yahudilere özel olarak haram kılınan şeylerden bahsedilir. Allah'ın, Hız. Peygamber'e, onlara haram olan şeylerden, Allah'a ortak koşmak, ana-babaya iyilikte bulunmak, geçim sıkıntısıyla evlatları öldürmemek, gizli ve açık fuhşiyata düşmemek, haksız yere bir cana kıymamak gibi hükümleri açıklamasını emretmektedir. Yetim malını yememek, ölçü ve tartıda adil olmak, konuştuğunda yakın akraba aleyhine dahi olsa adil olmak gibi ahlaki öğütler de içerir. Dini bölüp parçalayanların işlerinin Allah'ın elinde olduğundan, bir kötülüğe karşı benzeri ceza verilip, bir iyiliğe karşılık ise 10 katı sevap verileceğinden bahsedilir. En'âm sûresi bazı açılardan kendinden önceki veya sonraki sûrelere benzemektedir. Örnek olarak tevhidin anlatılması bakımından Bakara sûresine, nübüvvetin delillerle ispatlanması açısından Âl-i İmrân sûresine, yine ahirete iman bakımından A'râf sûresine, edep ve adap kuralları

²³¹ Işık, *En'âm Sûresi*, 11/170.

²³² Yahya Karakuş, *En'âm Sûresinin Kıraatlar Açısından İncelenmesi*, İstanbul: Yüksek Lisans Tezi, 2019, s.27.

açısından İsrâ ve Lokmân sûrelene, yenilebilen ve yenilemeyen canlılara ait haramlar bakımından da kendisinden Mâide sûresine benzemektedir. İçerisinde itikad ve adap ilkelerine detaylı bir şekilde değinilmiş olması ve başından sonuna kadar müşriklerin mazeretlerini yok etmeye yönelik pek çok deliller ve ispatlar ortaya koyması, bu sûrenin Mekke döneminin sonlarına doğru, tahmini olarak İsrâ sûresinin peşinden ve A'râf sûresinden de önce nâzil olduğunu gösterir.

En'âm sûresinin fazileti hakkında rivayetler mevcuttur. Bunlardan birinde Hz. Peygamber, sûrenin hepsinin kendisine bir defada nâzil olduğunu ve kalabalık bir melek topluluğu tarafından dünyaya uğurlandığını söylemiştir. Sûrenin fazileti hakkında başka rivayetler varsa da bunlar bazı âlimlere göre sahih kabul edilmemiştir. Ancak bu rivayetler sebebiyle En'âm sûresi müslümanlar tarafından çokça okunmuştur. En'âm sûresinin Yâsîn ve Mülk sûreleriyle beraber, “en'âm-ı şerif” veya kısaca “en'âm” denilen bir mecmua halinde güzel hatla yazılması hattatlar arasında bir gelenek haline gelmiştir. Özellikle Osmanlı hattatları en'âm-ı şeriflerin yazılması, süslenmesi ve ciltlenmesi konusunda zevk ve hünerlerini göstermişler, bu alanda İslâm sanatlarının en güzel örneklerini vermişlerdir.²³³

İbn-i Abbas, Hz. Peygamber'den, sûrenin faziletine dair şöyle rivayet etmiştir: “En'âm Sûresi, Mekke'de, bir gecede toptan indirildi. Etrafında 70 bin melek yüksek sesle tesbih ediyorlardı.”²³⁴

Hz. Enes de Hz. Peygamber'den sûrenin faziletine dair şöyle rivayet ediyor: “Kur'an'da, En'âm Sûresinden başka bir sûre bana toptan inmedi ve şeytanlar bu sûre için toplandıkları kadar hiçbir sûre için toplanmamışlardı. Bu sûre bana Cibril ile emrinde elli bin melek olduğu halde gönderildi. Bu sûreyi kuşatıp, bir düğün debdebesiyle getirdiler. Havuza su koyar gibi göğsümde kararlaştırdılar. Allah Teâlâ, bununla bana ve size öyle bir ikramda bulundu ki artık bundan sonra ebedi olarak saptırmaz. Bunda müşriklerin bütün delillerinin iptali ve Allah'ın bozulması mümkün olmayan bir vaadi vardır.”²³⁵

²³³ Işık, *En'âm Sûresi*, 11/170.

²³⁴ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2/167.

²³⁵ YAZIR, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/413-414.

İKİNCİ BÖLÜM

BEYZÂVÎ'NİN BAKARA VE EN'ÂM SÛRELERİNDE YER VERDİĞİ KIRAATLERDEN ÖRNEKLER

1. BEYZÂVÎ'NİN BAKARA SÛRESİNDE YER VERDİĞİ KIRAATLER

Araştırmanın bu bölümünde ilk olarak Beyzâvî Tefsirinde Bakara Sûresi'nden örnek ayetler, daha sonra ise En'âm Sûresi'nden örnek ayetler sunulacaktır. Ayetlerdeki kıraat farklılıklarını Beyzâvî'nin nasıl yorumladığı ele alınacaktır.

1.1. Bakara Sûresi 9. Âyet-i Celîle

“يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ”

“Akıllarınca Allah'ı ve iman edenleri aldatmaya kalkışıyorlar; hâlbuki onlar farkında olmadan yalnızca kendilerini aldatmış oluyorlar.”

Bu ayette وَمَا يَخْدَعُونَ kelimesini, kıraat imamlarından Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr وَمَا يَخْدَعُونَ şeklinde, geri kalan 7 kıraat imamı İbn Âmir, Âsım, Hamza, Kisâî, Ebû Ca'fer, Ya'kub ve Halef ise وَمَا يَخْدَعُونَ şeklinde okumaktadırlar.²³⁶

Beyzâvî de bu ayetin ikinci kısmı hakkında Nâfi', İbn Kesîr ve Ebû Amr'ın وَمَا يَخْدَعُونَ şeklinde okuduklarını söylemektedir. Mananın da “Aldatma çemberi onların başlarına geçer, zararı da onları kuşatır.” şeklinde olduğunu ifade etmektedir. Daha sonra “diğerleri ise وَمَا يَخْدَعُونَ şeklinde okumuşlardır. Çünkü birbirini aldatma fiilinin iki kişi arasında gerçekleştiği düşünülür.” demiştir.

Beyzâvî, münafıkların aslında Allah'ı aldatamayacaklarını, asıl amaçlarının müminlerden kendilerine gelecek olan “acaba hala kâfirler mi?” sorusuna karşı kendilerini korumak olduğunu, müminler gibi ikramda bulunarak onların arasına karışmayı ve sırlarına vâkıf olup, onları yayma amaçları olduğunu açıklamıştır. Aynı şekilde aldatmanın iki kişi arasında olacağını söylemiştir. Zahir de diğer kıraatlere göre onların da Allah'ı aldatıyor manasının anlaşıldığını, onların kendisinden hiçbir şey gizli kalmayan Allah'ı aldatamayacaklarını, aslında onların maksadının Allah'ın Resul'ünü aldatmak olduğunu, oradaki “resul” kelimesinin hazfedildiğini ifade etmiştir. Çünkü Resul'e yapılan muhalefetin Allah'a yapılan bir muhalefet olduğunu söyleyip, bu görüşü ayet ile desteklemiştir. Onların bu aldatmalarını Müslümanlar gibi davranma, Allah'ın onlara olan davranışını ise Müslüman hükümlerini onlara icra ettirmek

²³⁶ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/156.

olduğuna değinmiştir. Onlar Allah'ı aldatmaya çalışırken aslında Müslüman hükümlerini uygulayarak, Allah'ın onları aldattığını açıklamaktadır.²³⁷

Muhyiddin Şeyhzâde ise Nâfi', İbn Kesîr ve Ebû Amr'ın kıraatlerinin mütevatir olduğu için, Beyzâvî'nin muhtemel manalar vermeye çalıştığını, onların kıraatine göre ise Allah'ın, onlara kendisini aldatıyormuş gibi muamele ettiğini ifade etmiştir.²³⁸

Kônevî ise Nâfi', İbn Kesîr ve Ebû Amr'ın kıraatine göre mananın “aldatmaları kendilerine döner, yani aldatmalarının zararı kendilerine döner” şeklinde olduğunu söylemektedir. Beyzâvî'nin burada aldatmalarının kendine döneceğini ifade ederken “dairatün” kelimesini kullandığını, bununla da “nasıl ki daire, içindekileri kaplar ve kuşatır da içindekiler dışarı çıkamazsa, onlar da aldatmalarının içerisinde kuşatılmışlardır ve onları kuşatmış olan Allah'ın kuşatmasından kaçamayacaklardır” şeklinde bir benzetme yaptığını aktarmıştır.²³⁹ Yine Kônevî, وما يَخْدَعُونَ kıraatini aktarırken Beyzâvî'nin bu kıraati tercih ediyormuş gibi hissettirse de, her iki kıraat mütevatir olduğu için burada böyle bir tercih yapmadığını söylemektedir.²⁴⁰

Beyzâvî'nin ilk olarak örnek verdiği kıraate göre onların Allah'ı aldatmaya çalıştıkları, Allah'ın da onları aldattığı yani karşılıklı bir aldatma manası olduğunu gösterir. Ancak ikinci kıraat, onların Allah'ı aldatamayacağı inancına göre daha uygun gözükmektedir. Her ne kadar ilk kıraat “onlar Allah'ı nasıl aldatır?” sorusunu akıllara getirip, kabul edilemez gibi görünse de sonuçta bu kıraat mütevatir bir kıraattir. Beyzâvî de mütevatir bir kıraatin hangi manalarda anlaşılabilceğini açıklamaya çalışmıştır. Bu ayette ve pek çok ayette geçen “Allah'ın onları aldatması, onlara tuzak kurması” gibi kulların fiillerinin Allah'a isnad edilmesine Arap Dili Belagatında “Müşâkele” denmektedir. Yani onların yapmış olduğu fiile Allah'ın karşılık vermesi şeklinde tanımlanmaktadır.

Mealini aldığımız Kur'an Yolu Meali müellifleri de ayete mana verirken kelime manasından değil de mefhum manasından hareketle bir mana vermişlerdir. Onların vermiş oldukları mana ile lafızdan yola çıkılarak ortaya çıkan vehimler ortadan kalkmış olmaktadır.

²³⁷ Nâsîrüddîn Ebî Sa'id Abdullah b. Ömer el-Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, Beyrut: Dârü'l-Mârifet, 2013, s.24

²³⁸ Muhammed b. Muslihuddin Mustafa el-Kôcevî, *Hâşiyetü Muhyiddin Şeyhzâde âlâ Tefsiri'l-Kadî el-Beyzâvî*, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999, 1/137.

²³⁹ İsamü'd-Dîn İsmail b. Muhammed el-Kônevî, *Hâşiyetü'l-Kônevî 'alâ Tefsîri'l-İmami'l-Beyzâvî*, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001, 2/121.

²⁴⁰ Kônevî, *Hâşiyetü'l-Kônevî*, 2/123.

Bu kıraat ile münafıkların aldatmasına karşılık Yüce Allah'ın, bu tutumları sebebiyle hem dünyada hem ahirette onları cezalandıracağı, bu bakımdan onların aslında kendilerini aldattıkları ifade edilmiş olmaktadır.²⁴¹

1.2. Bakara Sûresi 10. Âyet-i Celîle

“فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ قَرَّادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ”

“Kalplerinde bir bozukluk vardır, Allah da onlardaki bozukluğu arttırmıştır. Yalan söylemeleri yüzünden, kendilerine acı veren bir azap da vardır.”

Bu ayette يَكْذِبُونَ ifadesini kıraat imamlarından Kûfeliler Âsım, Hamza, Kisâî ve Halef يَكْذِبُونَ şeklinde, geri kalan 6 kıraat imamı Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Ebû Ca'fer ve Ya'kub ise يُكْذِبُونَ şeklinde okumaktadırlar.²⁴²

Beyzâvî de âyetin son kısmı hakkında şöyle diyor: “بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ Âsım, Hamza ve Kisâî böyle okumuşlardır. Mana da “yalanları sebebiyle” şeklinde olur. Ya da “yalanlarına karşılık” demek olur, o da: “İman ettik” sözleridir. Diğerleri de mazi fiili كَذَّبَ den türeterek, muzari halini يُكْذِبُونَ şeklinde okumuşlardır. Çünkü onlar Hz. Peygamber'i, kalpleriyle ve din cambazlarıyla baş başa kaldıkları zaman yalanlıyorlardı. Yahut da mübalağa etmek ve çoğaltmak için bu kalıptan gelmiştir. Mesela مَوَّءَ الْبَهَائِمِ bir şeyi çokça açıkladı ve مَوَّءَ الْبَهَائِمِ hayvanlar çok öldü gibi. Ya da كَذَّبَ الْوَحْشِ 'den gelir ki vahşi hayvan bir tur koştuktan sonra dönüp arkasına bakmaktadır. Çünkü münafıkta bu şekilde mütereddittir.”²⁴³

Şeyhzâde ise bu farklılıkları birinci kıraate göre onların büyük bir yalan söylemeleri, ikinci kıraate göre ise çokça yalan söylemeleri yüzünden azap görecekları manasına gelebileceği şeklinde açıklamıştır. Beyzâvî'nin tereddüt manasında verdiği manayı detaylandırarak açıkladıktan sonra münafıkların başkasının görüşünü, düşüncesini yalanlayıp sonrasında “ne olacak?” diye beklediğini, buradaki ikinci kıraatteki mananın istiare yoluyla anlatım olabileceğini söylemektedir.²⁴⁴

Kônevî ise ikinci kıraatteki mananın hem mübalağa hem de teksir manasında kullanılabileceğini söylemiştir. Mübalağa ile kullanımını şöyle ifade etmiştir: “Peygamber'i aldatmaya çalıştıklarında, O'na iman etmemekle beraber iman edilmesi gereken pek çok şey

²⁴¹ Abdurrahman Çetin, *Kıraatların Tefsire Etkisi*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2020, s.109.

²⁴² İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/156.

²⁴³ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.43.

²⁴⁴ Kônevî, *Hâşiyetü Muhyiddin Şeyhzâde*, 1/138.

de iman etmemiş olacakları için çokça yalanlamış sayılacaklardır.” Teksir için kullanımının ise “onların Peygamber’i defalarca yalanlamaları” şeklinde olacağını ifade etmiştir.²⁴⁵

Beyzâvî’nin ve hâşiyecilerinin bu açıklamalarından ikinci kıraatte çokça yalanlamaları manası olabileceği gibi tasdikin zıddı olan inkâr manası da olabilir. Mana böyle olunca bu kıraatten münafıkların aynı zamanda inkârcı oldukları da anlaşılabilmektedir.²⁴⁶

Her iki kıraat, okunuş açısından farklılık arz etse de mana üzerinde köklü bir değişiklik oluşturmamaktadır. Her iki kıraatte mana zenginliğine katkı sağlamaktadır. Münafıkların, Peygamber Efendimizi az veya çok yalanlamaları onların azabı hak etmeleri için yeterlidir.

1.3. Bakara Sûresi 28. Âyet-i Celîle

“كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمَيِّتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ”

“Sizler cansız iken size O hayat verdiği halde Allah’ı nasıl inkâr edebiliyorsunuz? Sonra sizi öldürecek, sonra diriltecek, sonra O’na döndürüleceksiniz.”

Bu ayette ثَرْجَعُونَ kelimesini kıraat imamlarından Ya’kub ثَرْجَعُونَ şeklinde, geri kalan 9 kıraat imamı ise ثَرْجَعُونَ şeklinde okumaktadırlar.²⁴⁷

Beyzâvî de bu ayette ve Kur’ân’ın ثَرْجَعُونَ lafzının geçtiği her yerinde, Ya’kub tarafından “te” harfinin fethası ile ثَرْجَعُونَ şeklinde okuduğunu söylemekle yetinmiş, manasına ne kattığını söylememiştir.²⁴⁸

Beyzâvî, her ne kadar manasının nasıl olacağını açıklamasa da burada vermiş olduğu bilgi, onun kıraat ilmi hakkındaki bilgisinin seviyesini göstermektedir. Çünkü Kur’an’ın her yerinde Ya’kub’un böyle okuduğunu söylemek, kendisi tarafından bu kelimenin geçtiği her yerde böyle okunduğu araştırmasının yapıldığını göstermektedir. Mana vermemiş olsa da Beyzâvî, kıraatler hakkında bir bilgiyi kitabında aktararak daha sonraki nesiller için bir bilgi ve kolaylık bırakmıştır.

Şeyhzâde ise Ya’kub kıraatindeki kullanımda kelimenin lazım fiil manasında kullanıldığını, böyle bir kullanımın ise o fiilin özelliklerinden olduğunu açıklamış ve örneklerle de anlatmıştır.²⁴⁹

²⁴⁵ Kônevî, *Hâşiyetü'l-Kônevî*, 2/137.

²⁴⁶ Çetin, *Kıraatların Tefsire Etkisi*, s.110.

²⁴⁷ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/157.

²⁴⁸ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.63.

²⁴⁹ Kôcevî, *Hâşiyetü Muhyiddin Şeyhzâde*, 1/234.

Ahmed b. Muhammed el-Bennâ, kıraat imamlarının bu kelimeyi Kur'an'da nasıl okuduklarını örnekleriyle açıkladıktan sonra, Beyzâvî'nin de değindiği kıraati vermekte ve Ya'kub'un, Kur'an'ın tamamında böyle okuduğunu söylemektedir.²⁵⁰

Beyzâvî'nin değindiği kıraate göre “yalnızca ona döneceksiniz” manası çıkmaktadır. Yani fiilin ma'lum kalıpta olup fiilin faili insanlardır. Diğer kıraat imamlarının okuyuşuna göre ise fiil lazım fiil kalıbında okunup Allah'a döndürülenler insanlar olmaktadır. Yani ilk kıraatte fail olan insanlar ikinci kıraatte naib-i fail diğer bir ifadeyle mef'ul olmaktadır. Bu da tefsir açısından ince farklılıklar arz etmektedir ve manaya zenginlik katmaktadır.

1.4. Bakara Sûresi 36. Ayet-i Celile

“فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ”
“Şeytan oradan onların ayağını kaydirdi da bulundukları yerden onları çıkardı. Biz de “Birbirinize düşman olmak üzere inin! Bir zamana kadar sizin için yeryüzünde kalacak bir yer ve ihtiyaç maddeleri vardır” dedik.”

Bu ayette فَأَزَلَّهُمَا kelimesini kıraat imamlarından Hamza فَأَزَلَّهُمَا şeklinde, diğer 9 kıraat imamı da فَأَزَلَّهُمَا şeklinde okumaktadırlar.²⁵¹

Beyzâvî bu âyet hakkında şöyle demektedir: “Onların ayağını kaydirdi yahut cennetten ayaklarını kaydirdi. Hamza'nın فَأَزَلَّهُمَا kıraati de bu manayı desteklemektedir.”²⁵² Daha sonrasında Beyzâvî, bu iki mananın da birbirine yakın olduğunu ancak “ayağını kaydırma” fiilinin bir hata olup devam etmediğini yani bir kere olduğunu açıklamış, şeytanın onları kandırma sözlerinin de diğer sûrelerde, aynı kıssa olarak anlatılan yerlerde geçen, şeytanın “هَلْ” bu “مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَتَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ” ve أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّيَّ بَيْنِي” bu şekildeki sözleri olduğunu aktarmıştır.

Şihabüddin el-Hafâcî ise bu kıraatin İbn Mes'ud'un “فوسوس لهما الشيطان عنها أي عن الشجرة” kıraatine muhalif olmadığını çünkü İbn Mes'ud'un kıraatinin şaz olduğunu ve oradaki zamirin cennetten gönderme fiili veya benzeri bir şeye râci olabileceğini söyler.²⁵³ İbn Mes'ud'un burada kıraatinin şaz sayılması resm-i mushafa uygun olmadığı için olabilir. Tefsir mahiyetinden elinde bulunan mushafa İbn Mes'ud bu eklemeyi yapmış olabilir.

²⁵⁰ Bennâ, *İthâfu Fûdalâi'l-Beşer*, 1/354.

²⁵¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/158-159.

²⁵² Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.70.

²⁵³ Şihabü'd-Dîn Ahmed b. Muhammed b. Ömer el-Hafâcî, *Hâşiyetü's-Şihâb*, Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1997, 2/136.

Kônevî ise Hamza'nın kıraatinin bu manayı desteklediğini söylerken, kendisine bu kıraatin delil olduğunu savunmadığını, çünkü muzaf takdiriyle zamirin “ağaç” kelimesine dönebileceği ihtimalini göz önüne aldığını ve bu yüzden “destekler” kelimesini kullandığını söylemektedir.²⁵⁴ Beyzâvî'nin bu ihtimali düşünmesi, onun Arapça ilminde ne kadar mahir olduğunu, en ince ayrıntıları bile düşündüğünü gözler önüne sermektedir.

Ahmed b. Muhammed el-Bennâ, Hamza'nın kıraatine A'meş'in de katıldığını, mananın “onları çevirdi, uzaklaştırdı” şeklinde olduğunu, diğer kıraat imamlarının فَارَزْلَهُمَا şeklinde okuduklarını, mananın ise “onları hataya düşürdü” şeklinde olduğunu, ancak her ikisinin de mana itibarıyla aynı olduğunu söylemektedir.²⁵⁵

Beyzâvî, diğer müfessirlerin bu ayet hakkındaki yapmış oldukları yorumu yapmamıştır. Çünkü ona göre iki mana da birbirine yakındır. Ancak bazı müfessirler Hamza'nın kıraatinin uzaklaştırma manasına geldiği “Şeytan, onları cennetten uzaklaştırdı ve onları oradan çıkardı...” şeklinde bir anlamın olacağını ifade etmişlerdir.

Her iki kıraatle birlikte daha geniş bir mana elde edilmekte; şeytanın Hz. Âdem ile Hz. Havva'yı kandırıp hataya düşürdüğü, bunun neticesi olarak da onları yerlerinden ettiği anlaşılmaktadır.

1.5. Bakara Sûresi 37. Âyet-i Celîle

“فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ”

“Bunun üzerine Âdem rabbinden bazı kelimeler aldı (bunlarla tövbe etti); rabbi de onun tövbesini kabul buyurdu. Şüphesiz O, tövbeleri kabul buyuran ve rahmeti sınırsız olanıdır.”

Bu ayette آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ terkiibini kıraat imamlarından İbn Kesîr آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ şeklinde, diğer 9 kıraat imamı ise آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ şeklinde okumuşlardır.²⁵⁶

Beyzâvî bu âyet hakkında şöyle demiştir: “O kelimeler, Hz. Âdem’e öğretilirken onları alıp kabul etti ve onlarla amel etmek üzere o kelimeleri telakki etti. İbn Kesîr, ayetteki Âdem lafzını nasb ve kelimât lafzını raf ile آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ şeklinde okumuştur ki mana “kelimeler onu karşıladı ve o da kabul etti” demek olur.”²⁵⁷

Çoğunluğun kıraatinde “Âdem” kelimesi fail, İbn Kesîr kıraatinde ise “Kelimât” kelimesi faildir. Her iki kıraat de manayı zenginleştirmiş, Hz. Âdem'in bazı dualar yapıp tevbesinin

²⁵⁴ Kônevî, *Hâşiyetü'l-Kônevî*, 3/189.

²⁵⁵ Bennâ, *İthâfu Fûdalâi'l-Beşer*, 1/358.

²⁵⁶ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/159.

²⁵⁷ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.70-71.

kabul edildiği hakikati anlaşılmıştır. Âyette geçen “kelimât” tan maksat A’râf Sûresi 23. Âyette geçen Hz. Âdem ile eşinin şu duasıdır: “Rabbimiz biz kendi nefislerimize zulmettik.”

Şeyhzâde, her iki kıraatteki mananın da aynı olduğunu söyleyip görüşünü şöyle açıklamıştır: “İmam Vahidî’nin de dediği gibi bazı fiiller failine de mef’ulüne de isnad edilebilir. Bunlara örnek زيد ولقيني زيداً ومنه تقول لقيت زيداً ولقيني زيداً kelimeleridir. تَلَقَّى kelimesi de bunlar gibidir ki manaları aynıdır.”²⁵⁸

Kônevî ise buradaki kelimeleri karşılamamanın manasının “ulaşmak” manasında bir mecaz olduğunu söylemiştir.²⁵⁹

Ahmed b. Muhammed el-Bennâ da kitabında bu kıraate yer verip, fiilin isnadından dolayı gramer farklılıklarının okuyuştaki etkileri olduğunu söylemektedir.²⁶⁰

Her iki kıraatte de Hz. Âdem ile Hz. Havva’nın bu kelimeleri söylediğini ve Allah Teâlâ’nın da onların tövbesini kabul ettiğini anlıyoruz.

1.6. Bakara Sûresi 49. Âyet-i Celîle

“وَإِذْ نَجَّيْنَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُدَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ”

“Hatırlayın ki sizi Firavun’un adamlarından kurtardık. Onlar size işkencenin en kötüsünü revâ görüyorlar, erkek çocuklarınızı boğazlıyorlar, kızlarınızı sağ bırakıyorlardı. Bu size reva görülenlerde rabbinizden büyük bir imtihan vardır.”

Bu ayette Beyzâvî’nin ele aldığı kıraatler hakkında kıraat-ı aşereye göre bir vecih bulunmamaktadır.

Beyzâvî ise bu âyetteki نَجَّيْنَاكُمْ “sizi kurtardık” ifadesinin أَنْجَيْتُكُمْ ve نَجَّيْتُكُمْ şeklinde okunduklarını nakletmektedir ancak manaları hakkında bir yorum yapmamaktadır.²⁶¹

Beyzâvî’nin farklı olarak aktardığı her iki okuyuşta “ben sizi kurtardım” manasına gelmektedir. Önceki kıraatlerle mana bakımından sadece özne farkı vardır ancak mana bakımından her iki kıraatte de özne Allah Teâlâ’dır.

Kônevî, buradaki kıraatlerden ilk kıraatin yani Hafs kıraatinin kurtarma fiiline, mübalağa manası kattığı için daha belîğ olduğunu söylemektedir.²⁶²

Aynı âyetin devamındaki يُدَبِّحُونَ ifadesinin يُدَبِّحُونَ şeklinde müteaddi fiil olarak okunduğunu aktarmakla beraber bu kıraatin manada bir etki yapıp yapmadığına

²⁵⁸ Kônevî, *Hâşiyetü Muhyiddin Şeyhzâde*, 1/269.

²⁵⁹ Kônevî, *Hâşiyetü'l-Kônevî*, 3/194.

²⁶⁰ Bennâ, *İthâfu Fûdalâi'l-Beşer*, 1/358-359.

²⁶¹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.77.

²⁶² Kônevî, *Hâşiyetü'l-Kônevî*, 3/278.

değinnemiştir.²⁶³ İlk okuyuş tef'îl babından gelmektedir ki tef'îl babında çokluk manası vardır. Firavun'un bu öldürme işini çok yaptığını göstermektedir. İkinci kıraate göre ise çokluk manası yoktur.

1.7. Bakara Sûresi 50. Âyet-i Celîle

“وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ فَأَنْجَيْنَاكُمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ”

“Bir zamanlar biz sizin için denizi yarıdık, sizi kurtardık; Firavun'un adamlarını da gözünüzün önünde denizde boğduk.”

Bu ayette Beyzâvî'nin ele aldığı kıraatler hakkında kıraat-ı aşereye göre bir vecih bulunmamaktadır.

Beyzâvî ise bu âyetteki فَرَقْنَا ifadesinin فَرَّقْنَا şeklinde çokluk ifade eden bir kalıpta okunduğunu, bunun da denizin yarıldığında kabilelerin sayısınınca 12 tane yol olduğuna delalet ettiğini söylemektedir.²⁶⁴

Kônevî haşiyesinde, Mustafa b. İbrahim İbnü't-Temcîd şöyle aktarır: “İsrailoğulları deniz yarılnca, her bir kabile kendi yolundan gitmeye başladı. Ancak belli bir süre sonra arkadaşlarını merak ederek onları da görmek istediler, çünkü aralarında duvar gibi dalgalar vardı. Allah Teâlâ, Musa'ya vahyetti ve asasıyla bir mucize daha gösterip, her bir kabilenin arasındaki duvar gibi dalgalarda pencereler açıldı ve kabileler birbirini gördüler.” Devamında burada çokluk yani teksir manasının kullanılmasından bunun da anlaşılabilceğini söylemiştir.²⁶⁵

Beyzâvî'nin tefsirinin re'y tefsiri olduğu düşünöldüğünde, rivayet nakletmeyip bu konudaki görüşünü bir kıraate dayandırdığı görölmektedir. Kıraat kaynaklarına bakıldığında bu kıraatin sahih kıraatler arasında olmadığı görölmektedir.

1.8. Bakara Sûresi 51. Âyet-i Celîle

“وَإِذْ وَعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ”

“Mûsâ'ya kırk gece için söz vermiştik. Mûsâ gittikten sonra siz, haksızlık ederek buzağıyı (tanrı) edindiniz.”

Bu ayette وَعَدْنَا kelimesini kıraat imamlarından Ebû Amr, Ebû Ca'fer ve Ya'kub وَعَدْنَا şeklinde, diğer 7 kıraat imamı ise وَعَدْنَا şeklinde okumuşlardır.²⁶⁶

Beyzâvî de bu âyetteki وَعَدْنَا kelimesini kıraat imamlarından İbn Kesîr, Nâfî', Âsım, İbn Âmir, Hamza ve Kisâî'nin bu şekilde okuduklarını ve bu okuyuşla Allah'ın, Hz. Musa'ya vahyi

²⁶³ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.77.

²⁶⁴ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.77.

²⁶⁵ Kônevî, *Hâşiyetü'l-Kônevî*, 3/286.

²⁶⁶ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/159.

va'dettiğinden, Hz. Musa'nında, Allah'a buluşma zamanında Tur'a geleceğine söz verdiğinden bahsetmektedir.²⁶⁷

Beyzâvî'nin değinmediği diğer kıraatte ise vav harfi, med olunmadan وَعَدْنَا şeklinde okunmaktadır. Bu kıraatin Ebû Amr, Ebû Ca'fer ve Ya'kub'un kıraati olduğu bilinmektedir. Bu kıraatler delillendirilirken, va'din yalnızca Allah'tan olduğu görüşü ön plana çıkarılmaktadır.²⁶⁸

Beyzâvî hâşiyecilerinden Şeyzâde ve İbn-i Şihâb, Beyzâvî'nin değindiği ilk kıraatin mütevatir olması ve kıraatin doğurduğu mana ile i'rab açısından bir tearuz olduğundan bahsetmişlerdir. İbn-i Şihâb bu konu hakkında ilk kıraattteki fiilin müfâ'ale anlamında olduğunu yani iki kişi arasında bir anlaşma olduğu manasına geldiğini, ancak i'rab açısından اَرْبَعِينَ kelimesinin ne olduğu hususunda bir işkâl olduğunu söylemektedir. Bu kelimenin mef'ûlün fihi mi, yoksa mef'ûlün bihi mi olduğu konusunda ihtilaf olduğuna değinmiştir. Çünkü mef'ûlün bihi olursa اَرْبَعِينَ kelimesinin irabının problemlili olacağını anlatmıştır. Buna da iki şekilde cevap verilebileceğini, ilkinin oraya مُلَاقَاةً اَرْبَعِينَ şeklinde bir takdir konularak Allah'ın vahiy için buluştuğu, Musa (a.s.)'nın da vahiyi dinlemek için buluştuğu şeklinde mananın anlaşılabilirliği, ikinci cevabın ise وَعَدْنَا fiilinin iki fiile müteallik olduğu, bunların وَعَدْنَا وَوَعَدْنَا مُوسَى şeklinde olduğunu söylemiştir.²⁶⁹

Kônevî ise buradaki va'dın ahd manasında olduğunu, çünkü va'din beşerden sadır olamayacağını, Allah'ın va'd ve ve'idde tek olduğunu, ahdin ise beşerden sadır olabileceğini söylemektedir. Her iki kıraatin da mana bakımından aynı olduğunu dile getirmekle birlikte Şeyzâde ve İbn-i Şihâb'ın da bahsettiği gramer açısından probleme kendisi de temas etmiştir. Bir kelimenin Allah tarafından farklı, kul tarafından farklı olabileceğini, buna örnek olarak da "salât" kelimesini vermektedir. Bu kelimenin, "Allah'tan rahmet, meleklerden istiğfar, müminlerden dua" manasına geldiğini ifade etmektedir. Yani fiilin müfâ'ale babından gelip de Allah'ın va'dinin vahiy, Musâ'nın va'dinin de buluşma yerine gelmesi şeklinde anlaşılmasında bir sakınca olmadığını dile getirmiştir.²⁷⁰

Kur'an Yolu Meali'nden alınan meal kısmında da görüleceği üzere Allah'ın Musa'ya söz verdiğinden bahsetmektedir. Hâlbuki ayetin yazıldığı kıraat Âsım kıraati olup, bu kıraatte de fiilin müfâ'ale babından geldiği ve müfâ'ale babında müşareket yani ortaklık söz konusu

²⁶⁷ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.78.

²⁶⁸ Bennâ, *İthâfu Fûdalâi'l-Beşer*, 1/361.

²⁶⁹ Hafâcî, *Hâşiyetü's-Şihâb*, 2/159.

²⁷⁰ Kônevî, *Hâşiyetü'l-Kônevî*, 3/293-294.

olduğu bilinmektedir. Yani Beyzâvî'nin ayetin tefsirinde açıkladığı kıraat bu manayı doğrular lakin mealde verilen anlam bu kıraate uygun değildir. Doğru anlamın “Biz Musa ile kırk gece için sözleşmiştik” şeklinde olması daha doğru olur.

1.9. Bakara Sûresi 97. Âyet-i Celîle

“قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ”

“Söyle (yahudilere): Cebrâîl'e kim düşmansa bilsin ki, Allah'ın izniyle önce gelen kitapları doğrulayıcı, müminler için bir hidayet rehberi ve müjdeci olarak Kur'an'ı senin kalbine indiren odur.”

Bu ayette لَجِبْرِيلَ kelimesini kıraat imamlarından Nâfî', Ebû Amr, İbn Âmir, Hafs, Ebû Ca'fer ve Ya'kub لَجِبْرِيلَ şeklinde, İbn Kesîr جَبْرِيلَ şeklinde, Hamza, Kisâî ve Halef ise جَبْرِئِيلَ şeklinde, Ebûbekir ise جَبْرِئِلَ şeklinde okumuşlardır.²⁷¹

Beyzâvî de bu âyetteki Cibril kelimesi hakkında şöyle demiştir; “Cibril kelimesinde sekiz lügat vardır, dördü meşhurdur: “جَبْرِئِيلَ”, “سَلْسَبِيلَ” kelimesi gibi, bunu Hamza ve Kisâî okumuşlardır. Ra'nın kesri ve hemzenin hazfi ile “جَبْرِيلَ” şeklinde İbn Kesîr okumuştur. “جَبْرِئِيلَ”, “جَبْرِئِلَ”, “جَبْرِئِيلَ” vezninde, bunu da Ebu Bekir rivayetinde Âsım okumuştur. “جَبْرِئِيلَ”, “جَبْرِئِلَ” gibi, bunu da diğerleri okumuştur. Dördü de şazdır: “جَبْرِائِيلَ”, “جَبْرِائِيلَ”, “جَبْرِئِيلَ” ve “جَبْرِئِيلَ”.²⁷²

Şeyhzâde, Cebrâîl kelimesinin aslında Arapça olmayan bir kelime olduğunu, sonradan Arapçalaşan bir kelime olduğunu söylemektedir. Manası ise Allah'ın kulu olduğunu “cebr” kelimesinin kul, “îl” kelimesinin ise Allah manasına geldiğini söylemektedir. İsrâfîl kelimesinin “safvetullah” manasına geldiği gibi.²⁷³

Beyzâvî, bu ayette verdiğimiz mealde de söylediğimiz gibi Cebrail lafzının farklı lügatlerdeki okunuşunu ve o okunuşun sahibi olan kıraat imamlarından bahsetmiştir. Biz bu ayette de olduğu gibi Cibril kelimesini Türkçe'ye çevirirken Cebrâîl şeklinde çeviriyoruz. Aslında birebir bir çeviri olmamış oluyor. Her birinin manası aynı olsa da ayetteki şekliyle çevirmek daha doğru olacaktır. Biz dilimizde hep Cebrail olarak biliyoruz ancak Cibril şeklinde de öğrenmek ve öğretmek gelecek nesillerin Kur'an'ı okurken kendilerinde çağrıştıracakı duygu ve okuduğunu anlama açısından daha faydalı olacaktır.

Beyzâvî'nin bu ayette değindiği kıraat farklılıklarının manaya bir etkisi olmadığı, sadece farklı lügatlerdeki kullanımlara değindiği görülmektedir. Bu lügatlarda, kıraatlerin hikmeti olan kolaylığın biz tezahürüdür. Kur'an'la ilk buluşan halk için telaffuzda bir kolaylık sağlamıştır.

²⁷¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/165.

²⁷² Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.93.

²⁷³ Kâcevî, *Hâşiyetü Muhyiddin Şeyhzâde*, 2/177.

Beyzâvî'nin tefsirinde bu tür açıklamalar çoktur, ihtisar olması hasebiyle bu araştırmada her ayetteki lügat farklılıklarına değinilmemiştir ancak örnek olması için bazı örnekler sunulmuştur.

1.10. Bakara Sûresi 102. Âyet-i Celîle

”وَاتَّبِعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكٍ سُلَيْمٍ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمٌ وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ“

“Onlar, Süleyman'ın hükümrancılığı hakkında şeytanların uydurup söylediklerine uydular. Gerçek şu ki Süleyman kâfir olmadı, fakat şeytanlar kâfir oldular; çünkü insanlara sihri, Bâbil'de iki meleğe, Hârût'la Mârût'a indirileni öğretiyorlardı...”

Bu ayette Beyzâvî'nin ele aldığı kıraat hakkında kıraat-ı aşereye göre bir vecih bulunmamaktadır.

Beyzâvî ise bu ayetteki الْمَلَكَيْنِ عَلَى الْأُنْزِلِ ifadesindeki “iki meleğe” ifadesinin “الْمَلَكَيْنِ” kıraatine göre onların iki adam olduğunu, dürüst olmaları nedeniyle onlara melek dendiğini, bu kıraatinde bu rivayeti desteklediğini ileri sürmüştür.²⁷⁴

Beyzâvî, onların iki tane adam olacağı görüşüne kıraatten delil getirirken, Şeyhzâde ise İbn-i Abbas'tan ve Hasan-ı Basrî'den onların iki tane adam olduğuna dair rivayetleri aktarıp, te'vil ehlinin geneline göre ise onların melek olduğu görüşünü aktarmıştır. Bazılarına göre meleklerin de imtihana tabi tutulduklarını, hatta örnek olarak şeytanın önceden meleklerden olduğu, daha sonra inkâr ettiği için şeytana çevrildiğini aktarmıştır. Daha sonra uzun uzadıya meleklerin masum oldukları, imtihana tabi tutulup, tutulmayacağı hakkında görüşler aktarmaktadır.²⁷⁵

Ebu'l-Feth Osman b. Cüneyy bu kıraatin Hasan-ı Basrî, İbn-i Abbâs, Dahhâk ve Abdurrahman b. Ebzâ'nın kıraati olduğunu, iki kraldan maksadın Hz. Dâvud ve Hz. Süleyman olduğunu söylemektedir.²⁷⁶

İbn-i Şihâb, bu okuyuşun İbn-i Abbas, Ebu'l-esved ve Hasan-ı Basrî'nin kıraati olduğunu söyleyip, Cumhur'un bunların hilafına okuduğunu söylemektedir.²⁷⁷

1.11. Bakara Sûresi 106. Âyet-i Celîle

”مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ“

²⁷⁴ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.95.

²⁷⁵ Kôcevî, *Hâşiyetü Muhyiddin Şeyhzâde*, 2/201.

²⁷⁶ Osman b. Cüneyy Ebu'l-Feth, *el-Muhteseb fî Tebyîn-i Vucûh-i Şevâzzi'l-Kıraât-i ve'l-İzâhi 'anhâ*, Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1998, 1/185.

²⁷⁷ Hafâcî, *Hâşiyetü's-Şihâb*, 2/214.

“Biz bir ayetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak, mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz. Bilmez misin ki Allah her şeye kadirdir.”

Bu ayette نُنْسَخْ kelimesini kıraat imamlarından İbn Âmir نُنْسَخْ şeklinde, geri kalan kurra ise نُنْسَخْ şeklinde okumuşlardır. نُنْسَخْ kelimesini ise İbn Kesîr ve Ebû Amr نُنْسَأْهَا şeklinde, geri kalan 8 kıraat imamı ise نُنْسِهَا şeklinde okumuşlardır.²⁷⁸

Beyzâvî de bu âyet hakkında şöyle demiştir: “ مَا نُنْسَخْ kelimesini İbn Âmir أُنْسَخْ fiilinden türeterek مَا نُنْسَخْ şeklinde okumuştur ki “ sana veya Cebrail’e nesh edilmesini emrederiz veya onu nesh edilmiş buluruz” demektir. İbn Kesîr ile Ebû Amr da النَّسْءِ den getirerek, نُنْسَأْهَا yani “erteleriz” şeklinde okumuşlardır. “نُنْسِهَا” şeklinde de okunmuştur ki “birine onu unuttururuz” demektir. “نُنْسِهَا” şeklinde de okunmuştur ki “sen unutursun” demektir. Meçhul kalıbı ile de “نُنْسِهَا” şeklinde de okunmuştur ki “sana unutturulur” manasındadır.”²⁷⁹

Kônevî, İbn Âmir’in kıraatinden emir manasının çıktığını, مَا harfinin ise nâfiye yani olumsuzluk eki olduğunu söylemektedir. Mananın ise Cebrail’e hitaben “biz, seni nesh edici kılmadık” şeklinde olacağını söylemektedir. Beyzâvî’nin kıraate göre “onu nesh edilmiş buluruz” şeklinde yapmış olduğu tefsirini, oradaki hemzenin vicdan yani “birşeyi bulmak” manasına geldiğini, yani Allah’ın ezeli ilminde bildiği neshi gerçekleştirdiği şeklinde açıklamaktadır. Lafız bakımından farklı olsa da mana itibariyle Hafs kıraatine muvafık olduğunu söylemektedir. İbn Kesîr’in kıraatine göre ise mananın “Kur’an’ı indirmeyi erteliyoruz ve onu levh-i mahfuzda bırakıyoruz, indirmiyoruz” şeklinde olduğunu söylemektedir. Yine “kîl” bir görüşe göre manasının “Kur’an’ı nesh etmeyi belli bir vakte erteliyoruz” şeklinde olduğunu aktarmaktadır. Nâsihin ertelenmesi, mensûhun önce gelmesi, bunların hepsinde bir maslahat olduğunu, aslında nâsih-mensûh gibi görünse de hakikatte belli bir sıraya göre indiği, yani hiçbir neshte gecikme olmadığı, sonradan gelenin mensûhtan daha hayırlı olduğunu söylemenin doğru olmadığı, ancak insa kıraatine göre onun kalplerden giderilme manası taşıdığı, bunun da neshe dâhil olduğu gibi yorumları da aktarmaktadır. Hâsılı, bütün kıraatlerin tazim için olduğunu, çünkü neshin önemli, büyük bir iş olduğunu, ona da ancak Allah’ın güç yetirebileceğini söylemektedir.²⁸⁰

Ayetle ilgili Beyzâvî’nin ve Kônevî’nin yaptığı yorumlara bakıldığında, ayetin manasının farklılaştığı ve zenginleştiği, ancak mefhum olarak aynı sonuca gittiği görülmektedir.

²⁷⁸ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/165.

²⁷⁹ Beyzâvî, *Envârü’t-Tenzîl ve Esrârü’t-Te’vîl*, s.96.

²⁸⁰ Kônevî, *Hâşiyetü’l-Kônevî*, 4/114-115.

1.12. Bakara Sûresi 110. Âyet-i Celîle

“وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ”

“Namazı kılın, zekâtı verin. Önceden kendiniz için ne hayır yaparsanız onu Allah katında bulursunuz. Şüphesiz Allah yaptıklarınızı eksiksiz görür.”

Bu ayette Beyzâvî'nin ele aldığı kıraat hakkında kıraat-ı aşereye göre bir vecih bulunmamaktadır.

Beyzâvî bu âyetin بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ kısmı hakkında şöyle diyor: ““Ya” harfî ile de يَعْمَلُونَ şeklinde okunmuştur ki o zaman tehdit manasında olur.”²⁸¹

Şeyhzâde, ikinci kıraate göre tehdit manasını şöyle açıklar: “Bu, Müslümanları dinden döndürmek isteyenlere bir tehdittir. “Te” harfî ile okunan kıraatte ise bu, Müslümanlara bir va'ddir. Az veya çok olsun itaatte bulundukları için. Tehdit ise ma'siyet durumunda vardır.”²⁸²

Kônevî ise ikinci kıraatte, ehl-i kitaptan olan kâfirlere bir tehdidin olduğunu, bunun da bu âyetin başından ayrı olarak 109. Ayetle bağlantılı olduğunu söylemektedir. İltifat sanatından dolayı, muhataptan gaib zamire geçilen yerlerden biri olmasının da uzak bir görüş olmadığını söylemektedir.²⁸³

Ayetin mealinde aldığımız kıraatta, “te” ile okunan kıraat esas alındığı için meal bu şekilde verilmiştir.

Âlûsî (ö. 1270) ise ya ile okunan kıraatte, çokluktan kinaye olabileceğini veya zamirin ehli kitaba râci olabileceğini, böyle olunca da bunun bir önceki ayetteki “affedin” emrine bir güzelleme olabileceğini ifade etmektedir. Bu kimselere bir tehdit iken, müminlere bir teselli ve affetme emrini ağırdan almalarını engelleme manasında olabileceğini ve bunun muhatap olan müminlerden kinaye yoluyla, iltifat sanatı gereği muhatap zamirinden gaib zamirine bir dönme de olabileceğine temas etmektedir.²⁸⁴

Açıklamalardan kıraatin Arapçadaki edebî sanata muvafık olabileceği, her iki kıraate göre de müminlere veya kâfirlere bir tehdit olabileceği anlaşılmaktadır.

“Ya” harfî ile okunan kıraat hakkında, Ahmed b. Muhammed el-Bennâ'nın İthâfu Fudalâi'l-Beşer, Abdülfettah Pâlûvî'nin Zübdetü'l-İrfân, Molla Mehmed Emin Efendi'nin Umdetü'l-Hallân fî İzâhî Zübdetü'l-İrfân adlı eserlerde, ilgili bölümde bu kıraate yer

²⁸¹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.97.

²⁸² Kôcevî, *Hâşiyetü Muhyiddin Şeyhzâde*, 2/235.

²⁸³ Kônevî, *Hâşiyetü'l-Kônevî*, 4/138.

²⁸⁴ Şihâbü'd-Dîn Muhammed b. Abdullah el-Hüseynî el-Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-azîm ve's-seb'î'l-mesânî*, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995, 1/357.

vermemişlerdir. Bu kıraati eserlerine almamalarının nedeni bu kıraatin 10 sahih kıraat ve 4 şaz kıraat içerisinde dahi bulunmaması dolayısıyla olabilir.

1.13. Bakara Sûresi 119. Âyet-i Celîle

“إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْئَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ”

“Doğrusu (ey peygamber), biz seni hak ile desteklenmiş bir müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik. Yakıcı azaba mahkûm olanlardan sen sorumlu değilsin.”

Bu ayette لَا تُسْأَلُ ifadesini Nâfi’ ve Ya’kub لَا تُسْأَلُ şeklinde, diğer 8 kıraat imamı ise لَا تُسْأَلُ şeklinde okumuşlardır.²⁸⁵

Beyzâvî de bu ayetin son kısmı hakkında şöyle diyor: “Tebliğ ettikten sonra ‘Niçin iman etmediler?’ diye sorguya çekilmezsin. Nâfi’ ile Ya’kub لَا تُسْأَلُ şeklinde okumuşlardır ki Hz. Peygamber’i ebeveyninin durumunu sormaktan menetmekte ya da kâfirlerin azabını büyütmek içindir. Sanki o kadar fecidir ki ondan haber vermeye gücü yetmez yahut dinleyici onun haberini dinlemeye sabredemez.”²⁸⁶

Şeyhzâde, bu ayet hakkında şu rivayeti aktarır: “Rasûlullah (s.a.v), “Acaba anne babam ne yapıyor, durumları nasıl sonuçlandı” diye söyledi ve bu ayet indi. Yine Şeyhzâde’nin aktardığına göre Peygamberimiz onların kâfir olduğunu bildiği halde onlar için yakınmaz, çünkü kâfirlerin azap gördüğünü bilmektedir.”²⁸⁷

Kônevî ise bu ayet hakkında sebep-i nüzulü zikrettikten sonra bazı değerlendirmeler yaparak bu hadisin uydurma olabileceğini ifade etmektedir. Aynı şekilde her ne kadar Beyzâvî, “Peygamberin ebeveyni hakkında soru sorması yasaklandı” dese de, sebebin hususi olmasının, hükmün de hususi olmasını gerektirmediğine değinmektedir. Yani Peygamber Efendimize genel olarak cehennem ashabından sormaması gerektiğini dile getirmektedir. Daha sonra uzun uzadıya Peygamber Efendimizin ebeveyninin kâfir mi, mümin mi, fetret ehli mi olduğuna dair âlimlerin görüşlerini zikredip, en doğrusunu Allah’ın bileceğini ifade etmektedir.²⁸⁸

Ahmed b. Muhammed el-Bennâ ise İthâfu Fûdalâi'l-Beşer adlı kitabında, bunun mecaz yoluyla kâfirlerin cehennem azabındaki durumunun çetinliğini göstermek için geldiğini söylemektedir. Tıpkı “Falancanın durumu nasıl?” diye sorana, “Sorma, ne halde” demek gibi olduğunu söylemektedir. Ancak Peygamber Efendimizin ebeveyni hakkında meraklanmasının

²⁸⁵ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/166.

²⁸⁶ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.100.

²⁸⁷ Kôcevî, *Hâşiyetü Muhyiddin Şeyhzâde*, 2/262.

²⁸⁸ Kônevî, *Hâşiyetü'l-Kônevî*, 4/187.

yasaklanması olayına gelince, Suyûtî'nin bunu, Dürrü'l-Mensûr'unda mürsel ve isnadı zayıf hadis olarak nitelediğini aktarmaktadır.²⁸⁹

Beyzâvî, aslında burada ki farklı kıraatler hakkındaki yorumuyla Hz. Peygamber'in ebeveyninin cehennemlik olduğunu ve onların durumu hakkında Hz. Peygamber'in soru sormamasını istediğini ifade ederek tartışmalı bir konu hakkında yorum yapmış olmaktadır. Hz. Peygamber'in ebeveyninin durumu hakkında akâid uleması arasında uzunca tartışmalar yaşanmış, birçok görüş ortaya atılmıştır. Beyzâvî'nin bu ayetteki yorumuna bakarak onun onların cehennemlik olduğunu düşündüğünü söylemek, mümkün değildir. Beyzâvî'nin akâid görüşlerini incelemekte fayda vardır.

1.14. Bakara Sûresi 125. Âyet-i Celîle

”وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى وَعَهِدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَن طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ“

“O zaman biz o evi insanların gidip gelip ziyaret edecekleri bir makam ve bir güvenlik yeri yaptık. Siz de İbrâhim'in makamından kendinize namaz kılacak bir yer edinin. İbrâhim ve İsmâil'e de, “Tavaf edecekler için, kendini ibadete verecekler, rûkû ve secde edecekler için evimi temiz tutun” diye talimat verdik.”

Bu ayette وَاتَّخِذُوا kelimesini Nâfi' ve İbn Âmir وَاتَّخَذُوا şeklinde, diğer 8 kıraat imamı ise وَاتَّخَذُوا şeklinde okumuşlardır.²⁹⁰

Beyzâvî de bu âyetteki وَاتَّخَذُوا lafzının Nâfi' ve İbn Âmir tarafından mazi kalıbında, جَعَلْنَا üzerine atfederek وَاتَّخَذُوا şeklinde okuduklarını ve mananın “insanlar bu ismi alan yeri yani Kâbe'yi namaz kılacakları kible edindiler” şeklinde olduğunu söylemektedir.²⁹¹

Şeyhzâde, burada mazi kıraatiyle okunduğunda, Hz. İbrahim'den önce burayı kimin namazgâh edindiği konusunda bir tartışmanın ortaya çıkabileceğine işaret etmektedir. Çünkü daha öncesinde orada Kâbe bina edilmemişti. Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail orada bir bina inşa ettiler. O halde onlardan önce orası namazgâh olmuş muydu? Sorusu akıllara gelir. Şeyzâde'ye göre, oranın namazgâh yeri olmasının bizim şeriatımızda namaz ve dua yeri kılındığını, önceki şeriatlerde buranın namazgâh edinildiğinin bilinmediğini söylemektedir. Ancak daha önceki insanların orayı dua ve ibadet yeri edinmesi, tıpkı oranın “مَثَابَةً” “gidip gelinecek yer” kılınması gibi olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla Makam-ı İbrahim'in namazgâh edinmesinin sadece “Kâbe'de namaz olduğu” şeklinde tefsir edilmesi gerektiğini

²⁸⁹ Bennâ, *İthâfu Fûdalâi'l-Beşer*, 1/383.

²⁹⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/167.

²⁹¹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.102.

Bu ayette وَأَوْصَىٰ kelimesini kıraat imamlarından Nâfi', İbn Âmir ve Ebû Ca'fer وَأَوْصَىٰ şeklinde, diğer 7 kıraat imamı ise وَوَصَّىٰ şeklinde okumuşlardır.²⁹⁵

Beyzâvî, bu âyetin ilk kelimesini Nafi' ve İbn Âmir'in وَأَوْصَىٰ şeklinde okuduklarını ancak ilk okuyuşun daha belîğ olduğunu söylemiştir. Yine Beyzâvî, bu ayette وَيَعْقُوبُ kelimesinin nasb ile okunduğunu, mananın da İbrahim'in vasiyet ettiklerine Ya'kub'un da dâhil olduğu şeklinde anlaşılabileceğini söylemektedir.²⁹⁶

Şeyhzâde, ikinci kıraate göre mananın şöyle olacağını söylemektedir: “Ya'kub, oğullarına, İbrahim'den sonra vasiyette bulundu.” Ancak birinci kıraatin daha belîğ oluşuna gelince, Zeccâc'dan şöyle aktarır: “وَصَّىٰ kıraati, وَأَوْصَىٰ kıraatinden daha belîğdir. Çünkü وَأَوْصَىٰ da “bir kere tavsiye etti” şeklinde bir mana bulunurken وَوَصَّىٰ da “defalarca tavsiye de bulundu” şeklinde bir mana vardır. Beyzâvî'nin ayette değindiği Ya'kub kelimesinin nasb okunmasına gelince Şeyhzâde, Kurtûbî'den ve Kelbî'den nakiller yapmaktadır. Kurtûbî'den, bu mananın uzak olduğu, çünkü Ya'kub (a.s)'un, İbrahim (a.s)'in tavsiyede bulunduğu evlatlarından olmadığı, Ya'kub (a.s)'un, dedesi İbrahim (a.s)'i dinlemeye ömrünün yetmediği ve İbrahim (a.s)'in ölümünden sonra doğduğu görüşünü aktarmaktadır.²⁹⁷

Könevî'ye göre ise Ya'kub'un nasb ile okunduğu kıraatte, Ya'kub kelimesi بَنِيهِ kelimesine atfedilmiştir. Bu da İbrahim (a.s)'in tavsiyesinin, bütün insanlara şamil olduğunu göstermektedir. Yine Könevî, burada Ya'kub'un zikredilmesinde bir problem olmadığını, çünkü onun İbrahim (a.s)'in çocukları arasında olmadığını bilindiğini, sadece tavsiyenin bütün insanları kapsadığını göstermek için zikredildiğini söylemektedir.²⁹⁸

Kıraat kaynaklarına bakıldığında Beyzâvî'nin aktarmış olduğu وَأَوْصَىٰ kıraatinin mütevatir olduğu görülürken, “Ya'kub” kelimesinin nasb ile okunduğu kıraat, mütevatir kıraatleri aktaran kitaplarda bulunmamaktadır.²⁹⁹

Merhum Elmalılı ilk kıraatin “tavsiye etmek”, ikinci kıraatin ise “vasiyet etmek” anlamlarına geldiğini söylemiştir.³⁰⁰ Ayrıca ilk okuyuş, hem azlık hem çokluk için; ikinci okuyuşu ise sadece çokluk için kullanılır. Buna göre, ilk kıraatten bu vasiyet ve tavsiyenin çok

²⁹⁵ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/167.

²⁹⁶ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.104.

²⁹⁷ Köcevî, *Hâşiyetü Muhyiddin Şeyhzâde*, 2/315.

²⁹⁸ Könevî, *Hâşiyetü'l-Könevî*, 4/254.

²⁹⁹ Bennâ, *İthâfu Fûdalâi'l-Beşer*, 1/387.

³⁰⁰ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/491

kereler yapıldığı anlaşılır ki bu da insanlara verilecek öğütlerin tekrar edilmesi gereğini ortaya koymaktadır.³⁰¹

1.16. Bakara Sûresi 135. Âyet-i Celîle

“وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَى تَهْتَدُوا قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ”

“Onlar, “Yahudi veya hristiyan olun ki doğru yolu bulasınız” dediler. Sen de şöyle de: “Hayır! Biz, Hanîf olan İbrâhim’in dinine uyarız. O, müşriklerden değildi.”

Bu ayette Beyzâvî’nin ele aldığı kıraat hakkında kıraat-ı aşereye göre bir vecih bulunmamaktadır.

Beyzâvî bu ayetin قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ kısmı için şöyle demiştir: “Bilakis biz İbrahim milletinden olacağız, yani “onun dininin mensuplarından” demektir. Ya da İbrahim’in dinine tabi olacağız. Merfu olarak “milletü” de okunmuştur ki “milletühü milletüna” yani “onun dini bizim dinimizdir” yahut tam tersi “bizim dinimiz onun dinidir” yahut da “biz onun dinindeniz” demektir.”³⁰²

Şeyhzâde ve Kônevî’ye göre, kelime takdirleriyle bu manalar çıkabilir. Her biri takdirler yapıldığında gramer açısından tahliller yaparak, aynı manalara ulaşmışlardır.³⁰³

Beyzâvî, bu âyetteki bir kelimenin, bir kıraatte merfu yani ötreli okunduğunu aktarıyor. Âyetin mealinde aktarıldığı gibi aslında ayetin metninde “tabi oluruz” ifadesi yoktur. “Bel” ifadesinden dolayı oraya “tabi oluruz” ifadesi eklenmiştir. Beyzâvî ise merfu okunan kıraate dayanarak farklı bir takdir yapmıştır. Ancak her iki kıraatte de sonuç ayettekilerin Yahudi ya da Hristiyan olmayı kabul etmeyip, İbrahim (a.s)’in dinine tabi olacaklarını ifade etmiş olmaları gerçeğidir. Aktarılan diğer kıraatte sahiplenme ve aidiyet manası bulunmaktadır. Dolayısıyla manaya zenginlik katmıştır.

1.17. Bakara Sûresi 148. Âyet-i Celîle

“وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ اللَّهُ جَمِيعًا إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ”

“Herkesin yüzünü ona doğru çevirdiği bir yönü vardır. Öyleyse hayırlarda yarışın. Nerede olursanız olun, Allah sizin hepinizi bir araya getirecektir. Şüphesiz Allah her şeye kadirdir.”

Bu ayette İbn Âmir مَوْلَاهَا şeklinde, diğer kıraat imamları ise هُوَ مُوَلِّيهَا şeklinde okumuşlardır. Beyzâvî’nin aktarmış olduğu kıraat ise kıraat-ı aşerede bulunmamaktadır.³⁰⁴

³⁰¹ Çetin, *Kıraatların Tefsire Etkisi*, s.117.

³⁰² Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.105.

³⁰³ Kôcevî, *Hâşiyetü Muhyiddin Şeyhzâde*, 2/327; Kônevî, *Hâşiyetü'l-Kônevî*, 4/273.

³⁰⁴ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/168.

Beyzâvî, bu ayetin *وَلِكُلِّ وَجْهَةٍ* kısmı hakkında şöyle diyor; “İzafetle *هُوَ مُوَلِّيهَا* şeklinde okunmuştur. Mana da şöyledir “Her cihette Allah, oranın halkını yönetecektir.” Lam da amilin zayıflığını telafi etmek üzere tekit için ziyade kılınmıştır. İbn Âmir *هُوَ مَوْلَاهَا* şeklinde okumuştur ki, “O, yani Allah, yöneldiği cihetin sahibi, mevlasıdır” demektir.”³⁰⁵

Şeyhzâde, gramer yönünden kıraatlerdeki farklılıkları inceleyip, uzun uzadıya gramere değindiği için burada onun görüşü zikredilmedi. Ancak Kônevî, gramer açısından tahlilleri aktardıktan sonra, kıraatlere göre grameri zayıf gören bazı âlimlerin bu kıraate dil uzattığını söylemektedir. Hatta Taberî’nin bu konuda hata ettiğini, tövbe etmesi gerektiğini söylemektedir. Çünkü bu kıraatin İbn-i Amir’e nispet edildiğini söylemektedir. Bu kıraatin gramerini açıklamanın zor olduğunu, ancak bazı kimselerin bu gramerden dolayı, bu kıraati reddetme cesaretini gösterdiğini söylemektedir.³⁰⁶

Beyzâvî, bu âyetteki farklı kıraatleri aktarmış ve manasını açıklamıştır. Ayetin ilk kısmı hakkında farklı olan kıraat manaya zenginlik katmış, ikinci kısım hakkında verdiği kıraat ise manayı etkilemiştir. İlk kıraate göre “kibleye yönelenler”, ikinci kıraate göre ise Allah Teâlâ kastedilmektedir. Bir yoruma göre de ilk kıraat “her toplumun ibadet ettiği farklı yönler vardır, her insanın yöneldiği” şeklinde bir mana ortaya koymaktadır. Yahudiler’in Beytü’l-Makdis’e yönelmeleri gibi. İkinci kıraat ise “Allah’ın her bir cihetine yönelen farklı kişiler vardır.” şeklinde bir mana oluşturmaktadır.

1.18. Bakara Sûresi 158. Ayet-i Celile

”إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ“

“*Safâ ile Merve Allah’ın nişânelerindendir; dolayısıyla hac veya umre yaparak Beytullah’ı ziyaret eden bir kimsenin bu yerleri tavaf etmesinde kendisi için bir günah yoktur. Kim gönüllü bir iyilik yaparsa bilsin ki Allah iyiliği mükâfatıyla karşılayan ve çok iyi bilendir.*”

Bu ayette *تَطَوَّعَ* kelimesini Hamza, Kisâî, Ya’kub ve Halef *يَطَوَّعَ* şeklinde, diğer 6 kıraat imamı ise *تَطَوَّعَ* şeklinde okumuşlardır.³⁰⁷

Beyzâvî de âyetteki *تَطَوَّعَ* kelimesini Hamza, Kisâî ve Ya’kub’un *يَطَوَّعَ* şeklinde okuduklarını, bu kelimenin aslının *يَطَوَّعَ* olduğunu ve idğam yapıldığını aktarmıştır. Aynen ayetteki *يَطَوَّعَ* kelimesi gibi olduğunu söylemiştir.³⁰⁸

³⁰⁵ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.110.

³⁰⁶ Kônevî, *Hâşiyetü'l-Kônevî*, 4/349.

³⁰⁷ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/168.

³⁰⁸ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.113.

Şeyhzâde ve Kônevî, bu ayetlerdeki ikinci kıraat hakkında, tıpkı Beyzâvî gibi gramer açısından açıklamalar yapmışlardır. İkinci kıraate göre وَمَنْ ibaresindeki مَنْ harfinin, şart harfi olduğunu, fiilin de bundan dolayı cezmlî okunduğunu söylemektedirler. Mübteda olmak üzere mahallen merfu' olduğunu, şartın cevabının ise اللَّهُ شَاكِرٌ عَلِيمٌ cümlesi olduğunu söylemektedirler. Birinci kıraate göre ise مَنْ harfinin şart olma ihtimali olduğu gibi, ismi mevsul olma ihtimalinin olduğunu söylemektedirler. Devamında bir kısım daha Arapça nahiv bilgileri vermektedirler.³⁰⁹

Beyzâvî'nin âyette değindiği kıraat, manayı kökten değiştirecek bir kıraat değildir. Beyzâvî, ele aldığı kıraatle, arapça, sarf alanına ait bir gramer bilgisini aktarmıştır. Haşiyesini yapan âlimler ise sarf ve nahiv ilmine dair bilgilerle, Beyzâvî'nin kısaca değindiği konuya açıklık getirmişlerdir. Verilen kıraatte “ya” ile okunup sonu cizm olduğu için muzari fiil olmakta ve “men” harfi şart harfi olmaktadır. Şart harfinin de istikbale yani geleceğe delalet ettiği için mana “kim bir hayır yaparsa Allah karşılığını verir ve onu bilir” şeklinde olmaktadır.³¹⁰ Mealde verilen mana da aslında ayetin metninde verilen kelimeye göre değil, Beyzâvî'nin vermiş olduğu kıraate göre verilmiş gibi görünüyor. Ayetin metnindeki kıraate göre oradaki “men” harfi ismi mevsul olarak kabul edilip kelime de mazi fiil olmuş olur. Mana ise “Geçmişte bir hayır işleyene Allah karşılığı verir ve onu bilir” şeklinde olur.³¹¹

1.19. Bakara Sûresi 165. Âyet-i Celîle

”وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَاداً يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرُونَ الْعَذَابَ أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعاً وَأَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ“

“İnsanlardan kimileri vardır ki, Allah'tan başka bazı varlıkları Allah'a denk tanrılar sayar da bunları Allah'ı sever gibi severler. İman edenler ise en çok Allah'ı severler. Keşke zalimler - azapla yüz yüze geldiklerinde anlayacakları gibi- şimdi de bütün kuvvetin Allah'a ait olduğunu ve Allah'ın azabının çok şiddetli olduğunu anlasalardı!”

Bu ayette وَلَوْ يَرَى ifadesini Nâfi', İbn Âmir ve Ya'kub وَلَوْ تَرَى şeklinde, diğer 7 kıraat imamı ise وَلَوْ يَرَى şeklinde okumuşlardır.³¹²

Beyzâvî de bu ayetteki وَلَوْ يَرَى ifadesini İbn Âmir, Nâfi' ve Ya'kub'un وَلَوْ تَرَى şeklinde okuduklarını, hitabın Hz. Muhammed (s.a.v)'e olduğunu, mananın da “Bunu görseydin, büyük

³⁰⁹ Kônevî, *Hâşiyetü Muhyiddin Şeyhzâde*, 2/398; Kônevî, *Hâşiyetü'l-Kônevî*, 4/384.

³¹⁰ Ebî Muhammed Mekî b. Ebî Talip, *Kitâbü'l-Keşf an Vucûhi'l-Kıraati's-Seb' İlelühâ ve Hucecuhâ*, Beyrut: Müessesetür'r-Risâle, 1984, 1/269.

³¹¹ Mekî b. Ebî Talip, *Kitâbü'l-Keşf*, 1/270.

³¹² İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/168.

bir işi görmüş olurdun” manasına geldiğini söylemektedir. Ve İbn Âmir’in, meçhul sığasıyla يُرُونَ şeklinde okuduğunu, Ya’kub’un da ayetteki “enne” harflerini “inne” şeklinde okuduğunu söylemektedir.³¹³

Beyzâvî’nin bu âyette değindiği kıraat ve verdiği mana, nispeten diğer kıraatteki manadan farklıdır. İlk kıraatte “zalimler görseydi”, ikinci kıraatte “sen görseydin” manası vardır.

Şeyhzâde, ayette geçen kıraatleri değerlendirirken, İbn Âmir’in meçhul sığada okuduğu kıraati, diğer imamların ma’lum kalıpta okuduğu kıraati, Kurrâ-i Seb’a’nın “enne” şeklinde okuduğunu, ancak Nâfi’ ve İbn Âmir’in “enne” şeklinde ve وَلَوْ تَرَى şeklinde okuduklarını söylemektedir. Hasan-ı Basrî, Katâde, Şu’be, Ya’kub ve Ebû Ca’fer’in وَلَوْ تَرَى ve “inne” şeklinde okuduklarını söylemektedir. Vahidi ve İmam Razi’den konuyla ilgili gramer bilgileri ve manaya etkisini vermiştir. İmam Razi’nin, وَلَوْ يَرَى okunup, “inne” ile okunduğunda mananın “Zalimler, Allah’ın azabı karşısında acizliklerini görselerdi, elbette “bütün kuvvet yalnızca Allah’a aittir” derlerdi” şeklinde olduğunu, Nâfi’ ve İbn Âmir’in kıraati olan وَلَوْ تَرَى ve “enne” ile okunursa, mananın “Zalimler, azabı gördüklerinde, bütün kuvvetin yalnızca Allah’a ait olduğunu görürler” şeklinde olduğunu söylediğini aktarmaktadır.³¹⁴

Kônevî de Şeyhzâde’ye benzer açıklamalar yapmış, لُو harfinin manalarını aktarmış, manayı buna göre şekillendirmeye çalışmıştır.³¹⁵

Hem Beyzâvî, hem de Şeyhzâde ve Kônevî’nin açıklamalarında da görüleceği gibi her iki kıraate göre de mana verilebilmektedir. Bu gibi kıraatler, mana zenginliği sağlamaktadır.

1.20. Bakara Sûresi 168. Âyet-i Celîle

”يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوتَ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ“

“Ey insanlar! Yeryüzünde bulunan maddelerin helâl ve temiz olanlarından yiyin; şeytanın peşinden gitmeyin, çünkü o apaçık düşmanınızdır.”

Bu ayetteki خُطُوتِ kelimesini Nâfi’, Bezzî, Ebû Amr, Ebûbekir, Hamza ve Halef خُطُوتِ şeklinde, diğer kıraat imamaları ise خُطُوتِ şeklinde okumuşlardır.³¹⁶

Beyzâvî de bu âyetteki خُطُوتِ kelimesi için şöyle diyor: “Nâfi’, Ebû Amr, Hamza, Bezzî ve Ebû Bekir ta’nın sükûnu ile okumuşlardır. İkisi de خُطوة kelimesinin çoğuludur. Adım atanın iki adımı arasındaki mesafe anlamındadır. İki tane zamme ve hemze ile “خُطُوتِ” şeklinde

³¹³ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.114-115.

³¹⁴ Kôcevî, *Hâşiyetü Muhyiddin Şeyhzâde*, 2/410-411.

³¹⁵ Kônevî, *Hâşiyetü'l-Kônevî*, 4/415.

³¹⁶ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/169, Bennâ, *İthâfu Füdalâi'l-Beşer*, 1/394.

okunmuştur ki bunda, zamme vav'ın üzerindeymiş gibi tasarlanmıştır. İki fetha ile “خَطَوَاتٍ” şeklinde de okunmuştur ki خَطْوَةٌ kelimesinin çoğuludur, o da tek adım manasındadır.”³¹⁷

Şeyhzâde, Beyzâvî'nin verdiği bütün kıraatleri, lügat yönünden inceleyip, örnekler vermektedir. Mananın ise bütün kıraatlere göre aynı olduğunu söylemektedir.³¹⁸

Kônevî de Şeyhzâde gibi bütün kıraatleri, lügat yönünden incelemiş, Şeyhzâde den farklı olarak “خَطَوَاتٍ” kıraatinin, “خَطَأً يَخْطَأُ” kökünden geldiğini ve “hata etmek” manasında olduğunu söylemektedir.³¹⁹ Onun bu yorumuna göre mana “şeytanın hatalarına uymayın” şeklinde olmaktadır.

Ebu'l-Feth Osman b. Cüneyy iki hemze ile okunan kıraatin Amr b. Ubeyd'den rivayet edildiğini ancak bunun galat olduğunu, iki fetha ile okunan kıraati ise Ebu's-Semmâl'in okuduğunu söylemektedir.³²⁰

Beyzâvî'nin bu ayetteki aktardığı kıraatler manayı kökten değiştiren kıraatlerden değildir. Telaffuzda kolaylık sağlayan kıraatlerdendir. Bu örnek Beyzâvî'nin kıraatleri kaynak olarak semantik tahlili nasıl yaptığına dair misal olarak sunulmuştur.

1.21. Bakara Sûresi 179. Âyet-i Celîle

“وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ”

“Kısasta sizin için hayat vardır, ey akıl sahipleri, umulur ki sakınırsınız.”

Bu ayette Beyzâvî'nin ele aldığı kıraat hakkında kıraat-ı aşereye göre bir vecih bulunmamaktadır.

Beyzâvî, bu ayetteki kısas kelimesi hakkında şöyle demiştir: “الْقِصَاصِ” şeklinde de okunmuştur. Manası “size katilin hükmü ile ilgili olarak anlatılan şeyde hayat vardır” yahut “Kur’ân’da kalpler için hayat vardır” demektir.”³²¹

Şeyhzâde, Haşiyesinde, bu kıraat hakkında hiçbir yorum yapmazken³²², Kônevî ise gramer açısından bu kelimenin hangi konumda olduğunu açıklamakta, mana bakımında bir fark olup-olmaması hakkında bir yorum yapmamaktadır.³²³

³¹⁷ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.115.

³¹⁸ Kôcevî, *Hâşiyetü Muhyiddin Şeyhzâde*, 2/414-415.

³¹⁹ Kônevî, *Hâşiyetü'l-Kônevî*, 4/423.

³²⁰ Ebu'l-Feth, *el-Muhtesab*, 1/204-205.

³²¹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.119.

³²² Kôcevî, *Hâşiyetü Muhyiddin Şeyhzâde*, 2/438.

³²³ Kônevî, *Hâşiyetü'l-Kônevî*, 4/485.

Beyzâvî'nin ele almış olduğu kıraatlerde mana bakımından farklar vardır. Birisinde “kısasta hayat vardır”, diğesinde ise “size anlatılan kıssada hayat vardır” şeklinde iki farklı anlam ortaya çıkmıştır. Bu kıraatler, anlamda bir zenginliğe sebep olmuştur.

1.22. Bakara Sûresi 191. Âyet-i Celîle

“وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ تَقْتُلُوهُمْ وَأَخْرَجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ”

“Onları yakaladığınız yerde öldürün; sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın. Fitne öldürmekten daha kötüdür. Mescid-i Harâm civarında onlar sizinle savaşımadıkça siz de orada onlarla savaşmayın. Şayet sizinle savaşmaya kalkışurlarsa o zaman onları öldürün. İşte kâfirlerin cezası böyledir!”

Bu ayette قَاتِلُوهُمْ, حَتَّى يُقَاتِلُوكُمْ, وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ kelimelerini Hamza, Kisâî ve Halef her 3 fiilde de med harfi olan elif olmadan قَاتِلُوهُمْ, حَتَّى يُقَاتِلُوكُمْ, وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ şeklinde, diğeri kıraat imamaları da med harfi olan elif ile قَاتِلُوهُمْ, حَتَّى يُقَاتِلُوكُمْ, وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ şeklinde okumuşlardır.³²⁴

Beyzâvî de bu âyet hakkında şöyle diyor: “Hamza ve Kisâî قَاتِلُوكُمْ فِيهِ فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ şeklinde okumuşlardır. Manası “bazılarınız, bazılarınızı öldürürlerse” demektir. Mesela “bizi, Esedoğulları öldürdü” denir ki “bazıları öldürdü” demektir.”³²⁵

Şeyhzâde, bu ayetteki Hamza ve Kisâî'nin kıraati hakkında, A'meş'den şu rivayeti aktarır: “A'meş, Hamza'ya “senin kıraatin hakkında ne düşünüyorsun, bir kişi öldürülünce yani maktul olunca, nasıl başkasının katili olabilir? dedi, Hamza ise ona cevaben şöyle dedi: “Araplar, onlardan bir adam öldürülünce, “Biz öldürüldük” derler, onlardan birisi dövülünce, “biz dövüldük” derler.”³²⁶ Şeyhzâde, bu rivayetle, bu kıraatin, Arap kelamına muvafık olduğunu ispatlamaya çalışmıştır.

Kônevî de bu kıraat hakkında, akli izahlar yapmakta, gramer ve anlam açısından bir sıkıntının olmadığını delillendirmekte ve bu cümlemin edebi sanatlardan Belagat ilminde kullanılan mecaz-i akli olduğunu söylemektedir.³²⁷

Beyzâvî'nin değindiği kıraatle mana şöyle olmaktadır: “Mescid-i Haram'da onlar sizi öldürmedikçe siz de onları öldürmeyin. Eğer onlar sizi öldürürlerse, siz de onları öldürün.” Aslında her iki kıraatte de mana birbirine çok yakındır. İlk kıraatte “savaşın” deniliyor ki

³²⁴ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/170.

³²⁵ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.126.

³²⁶ Kôcevî, *Hâşiyetü Muhyiddin Şeyhzâde*, 2/468.

³²⁷ Kônevî, *Hâşiyetü'l-Kônevî*, 5/75.

savaşın sonucu da ölümdür. İkinci kıraatte ise “öldürün” deniliyor. Her iki kıraatte birbirini destekleyen, anlam zenginliği işlevi gören kıraat türündendir.

1.23. Bakara Sûresi 210. Âyet-i Celîle

“هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَالِى اللَّهُ تَرْجَعُ الْأُمُورُ”

“Onlar, ille de Allah’ın ve meleklerin, bulutların gölgeleri arasından çıkıp gelmesini ve işin bitirilmesini mi bekliyorlar! Bütün işler Allah’a dönecektir.”

Bu ayette الْمَلَائِكَةُ kelimesini Ebû Ca’fer ظَلَّلٍ ve الْغَمَامِ kelimeleri üzerine atfederek الْمَلَائِكَةُ şeklinde mecrûr olarak, diğer kıraat imamı ise الله lafzına atıf yaparak الْمَلَائِكَةُ şeklinde merfû okumuşlardır.³²⁸

Beyzâvî, bu âyetteki الْمَلَائِكَةُ kelimesinin, önceki kelimelere atfedilerek cer okunduğunu söylemiştir.³²⁹

Şeyhzâde, bu kıraate göre mananın “onlar ancak, Allah’ın azabıyla birlikte buluttan ve meleklerden bir gölge arasından gelmesini beklerler” şeklinde olduğunu söylemektedir. Meleklerin “gölgeler” diye nitelenmesinin teşbih amaçlı olduğunu söylemektedir.³³⁰

Kônevî, bu kıraatin مَعَ الْمَلَائِكَةِ takdirinde olduğunu söylemektedir. Örnek olarak da “Emir’i, askerleriyle beraber öldürün” cümlesini vermektedir. Buradaki فِي harfinin مَعَ manasında olduğunu söylemektedir. Tıpkı Fecr Sûresi 29. Ayetinde فَاَنْخُلِي فِي عِبَادِي cümlesinde olduğu gibi. Çünkü mecaz dahi olsa الْمَلَائِكَةُ kelimesinin zarfiyet yönünün olmadığını söylemektedir.³³¹

Her iki kıraate göre manalar farklı gibi görünse de kâfirlerin başlarına gelecek azap gerçeği, ayetin mefhum manasından anlaşılmaktadır. Bu ayetin, müteşâbih ayetlerden olduğu hakkında bazı âlimlerin görüşleri bulunmaktadır. Ayette “Allah’ın gelmesi” şeklindeki cümlelerin müteşâbihattan olduğunu söylemişlerdir. Ancak, te’vil yoluyla, bu müteşâbih yorumlanabilir. Şöyle ki, gelen Allah değil, O’nun azabıdır. Bu da malumdur. Beyzâvî, aktardığı kıraatin kime ait olduğunu aktarmasa da mütevatir kıraat imamlarından Ebû Ca’fer’in kıraatini aktarmaktadır. Tefsirinin mukaddimesinde 7 mütevatir kıraat, Ya’kub’un kıraati ve meşhur imamların şaz kıraatlerini aktardığını anlatan Beyzâvî, Ebû Ca’fer’in genel kabule göre mütevatir bazı kabullere göre meşhur olan kıraatini de aktarmış olmaktadır.

³²⁸ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/171.

³²⁹ Beyzâvî, *Envârü’t-Tenzîl ve Esrârü’t-Te’vîl*, s.132.

³³⁰ Kôcevî, *Hâşiyetü Muhyiddin Şeyhzâde*, 2/508.

³³¹ Kônevî, *Hâşiyetü’l-Kônevî*, 5/165.

1.24. Bakara Sûresi 219. Âyet-i Celîle

”يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِن نَّفْعِهِمَا وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ“

“Sana içkiyi ve kumarı soruyorlar. De ki: Bu ikisinde insanlar için büyük zarar ve bazı faydalar vardır; zararları da faydalarından büyüktür. Sana neyi infak edeceklerini de soruyorlar. De ki: İhtiyaç fazlasını. Allah sizin için âyetlerini işte böyle açıklıyor ki düşünesiniz.”

Bu ayette اِثْمٌ كَبِيرٌ ifadesini Hamza ve Kisâî كَثِيرٌ şeklinde, diğer kıraat imamaları ise اِثْمٌ كَبِيرٌ şeklinde okumuşlardır.³³²

Beyzâvî de bu âyetteki اِثْمٌ كَبِيرٌ ifadesini, Hamza ve Kisâî'nin كَثِيرٌ şeklinde okuduklarını söylemiştir.³³³

Şeyhzâde, bu kıraate Haşiyesinde hiç değinmemişken, Konevî, كَثِيرٌ ifadesinin kemmiyet yani sayı bakımından, كَبِيرٌ kıraatinin ise keyfiyet bakımından böyle olduğunu, her iki kıraate göre de sonucun aynı olduğunu söylemektedir.³³⁴

İlk kıraate göre mana: “o ikisinde büyük bir günah vardır” şeklinde, ikinci kıraate göre mana ise: “o ikisinde çok günah vardır” şeklinde olur. Her iki kıraatte aynı sonuca çıkmaktadır. İçki ve kumarda büyük bir günah ve çok günah vardır. Buradaki kıraatler manayı zenginleştirmiştir.

1.25. Bakara Sûresi 222. Âyet-i Celîle

”وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ“

“Sana kadınların âdet dönemi hakkında soru soruyorlar. De ki: O sıkıntılı bir haldir. Bu sebeple âdet günlerinde kadınlardan ayrı durun, temizlenmedikçe onlarla cinsel ilişkide bulunmayın. İyice temizlendiklerinde onlara Allah'ın emrettiği şekilde yaklaşın. Allah çok tövbe edenleri sever ve içi dışı temiz olanları sever.”

Bu ayette يَطْهُرْنَ kelimesini Kûfe kurrasından Hafs hariç Ebûbekir, Hamza, Kisâî ve Halef يَطْهُرْنَ şeklinde, diğer kıraat imamaları ise يَطْهُرْنَ şeklinde okumuşlardır.³³⁵

Beyzâvî bu âyet hakkında şöyle diyor: “ وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ Bu da hükmü tekit etmekte ve sınırını açıklamaktadır, o da kan kesildikten sonra gusletmeleridir. حَتَّى يَطْهُرْنَ ifadesini Hamza, Kisâî ve Âsım'ın da İbn Abbas rivayetinde يَطْهُرْنَ manasında, فَإِذَا تَطَهَّرْنَ kavlini de

³³² İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 2/171.

³³³ Beyzâvî, Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl, s.136.

³³⁴ Konevî, Hâşiyetü'l-Konevî, 5/205.

³³⁵ İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 2/171.

dikkate alarak حتى يَطْهَرْنَ şeklinde okumaları da bunu açıkça göstermektedir. Çünkü bu, onlara yaklaşmanın cevazını gusülden sonraya bırakmaktadır. Ebû Hanîfe (r.a) ise: “Hayızın uzun süresini doldurmakla temizlenirlerse onlara gusülden önce de yaklaşmanın caiz olacağını söylemiştir”.³³⁶

Şeyhzâde, şeddeli okunan kıraate göre mananın “gusül”, şeddesiz yani tahfif ile okunan kıraate göre ise mananın “kanın kesilmesi” şeklinde olduğunu söylemektedir. Şeddeli kıraate göre kan kesildikten sonra gusletmeleri gerektiği anlaşılrken, şeddesiz yani tahfif ile okunan kıraate göre ise bu mananın sarîh bir şekilde değil de, iltizâmen anlaşıldığını söylemektedir. İmam Mâlik, Evzâ’î ve İmam Şâfî’ye göre kadın hayızdan kesildiği zaman, kadın gusletmeden, kocasıyla ilişkiye girmesinin helal olmadığını, Ebû Hanîfe’nin meşhur kavline göre ise kadın 10 günden önce, temiz olduğunu görse bile kocasının ona yaklaşamayacağını, 10 günden sonra görse gusletmeden önce ona yaklaşmasının caiz olduğunu söylemektedir. İmam Şafî’nin delilinin mütevatir kıraatın hüccet olduğuna dair icma olması olduğunu söylemektedir. Her iki kıraatte mütevatir olduğuna göre aralarının cemedilmesi gerektiğini söylemektedir. Tahfif ile okunan kıraatte mananın kanın kesilmesi, şedde ile okunan kıraatte ise su ile temizlenme şeklinde olduğunu ve her iki işin de birleştirilebileceğini söylemektedir.³³⁷

Kônevî ise her iki kıraatin de “gusletmek” manasında olduğunu söylemektedir. Bu ayetteki o lafızdan sarîh bir şekilde anlaşılmayıp, iltizâmen yani anlaşılmaması gerekenin, bu şekilde olması gerektiği için anlaşılmamasının neden olacağı sorusuna ise cevabın “burada işaret edilen şeyin, gusülden önce yaklaşmanın imkânsız olduğu, o zaman da gusülün bir gaye yani sonuç manasında olduğu ” şeklinde olacağını söylemektedir. Sonuç olarak şeddeli kıraatin gusülden önce yaklaşmanın haram olduğuna, şeddesiz kıraatin ise gusletmese de temizlikten sonra yaklaşmanın helal olduğuna delalet etmektedir. Burada temizlik 10 gün olarak alındığında arada bir tearuz oluşmadığını söylemektedir.³³⁸

Beyzâvî’nin bu âyet hakkında sunduğu rivayetlerden kıraat-fıkıh ilişkisini işlediği anlaşılmaktadır.

Örnekler ele alınıp yorumlandıktan sonra, örnek olarak verilmeyen ancak Beyzâvî’nin bu sûrede değindiği 100 ayette geçen 171 kıraat tablo halinde verilmiştir. İlk olarak sûrede hangi ayette kıraate değindiği, değindiği kıraati sarîh bir lafızla mı kıraat imamının okuyuşuyla mı yoksa meçhul lafızla mı aktardığı, son olarak da farklı kıraate göre lafzın hareke bakımından

³³⁶ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.138.

³³⁷ Kôcevî, *Hâşiyetü Muhyiddin Şeyhzâde*, 2/534-535.

³³⁸ Kônevî, *Hâşiyetü'l-Kônevî*, 5/220-222.

nasıl yazıldığı gösterilmiştir. Esas kıraat olarak Asım rivayetinin Hafs kıraati seçilmiş olup, Beyzâvî Hafs kıraatine değinmişse o da belirtilmiştir. Hangi kıraat imamının kıraati olduğu çalışmada aktarılan rumuzlarla kısaltılmıştır.

Ayet No	Kıraatin Aktarılma Şekli	Kıraatin Yazılış Şekli
2. Ayet ”ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ“	Kıraat imamının ismiyle aktarılmış. ³³⁹ Ebu’ş-Şe’sâ	لا رَيْبُ
4. Ayet ”وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ“	Hem kıraat imamının ismiyle (I) hem de meçhul sığa lafzı ile aktarılmış. ³⁴⁰	وَبِالْآخِرَةِ = بالنقل يُوقِنُونَ
7. Ayet ”خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ“	Meçhul sığa lafzı ile aktarılmış. ³⁴¹	غِشَاوَةٌ عِشَاوَةٌ
11. Ayet ”وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ“	Kıraat imamlarının isimleriyle aktarılmış. ³⁴² ل، ر.	قِيلَ = بالإشمام
15. Ayet ”اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمْدُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ“	Kıraat imamının ismiyle aktarılmış. ³⁴³ د.	وَيَمْدُدُّهُمْ
19. Ayet ”أَوْ كَصَيِّبٍ مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي أَذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ“	Meçhul sığa lafzı ile aktarılmış. ³⁴⁴	الصَّوَاعِقِ

³³⁹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.34.

³⁴⁰ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.37.

³⁴¹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.41.

³⁴² Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.43.

³⁴³ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.45.

³⁴⁴ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.49.

20. Ayet ”يَكَادُ الْبَرَقُ يَخْطِفُ أَبْصَارَهُمْ كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile 4 farklı kıraat aktarılmış. ³⁴⁵	يَخْطِفُ يَخْطِفُ يَخْطِفُ لَاذَهَبَ بِأَسْمَاعِهِمْ
21. Ayet ”يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile aktarılmış. ³⁴⁶	وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ
22. Ayet ”الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ“	“Böyle okuyanların kıraati bunu destekler” وَيُنِيدُهُ قِرَاءَةً مِنْ بِنَاءٍ وَنَزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ“	مِنَ الثَّمَرَةِ
23. Ayet ”وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَى عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile aktarılmış. ³⁴⁸	عَلَى عَبْدِنَا
24. Ayet ”فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile aktarılmış. ³⁴⁹	أُعِدَّتْ

³⁴⁵ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.49-50.

³⁴⁶ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.52.

³⁴⁷ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.53.

³⁴⁸ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.54.

³⁴⁹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.56.

25. Ayet ”وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأَنُوءَا بِهِ مُمْتَسِبِينَ وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ“	Meçhul sığa فُرى lafzı ile aktarılmış. ³⁵⁰	وَبَشِّرِ
26. Ayet ”إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ“	Meçhul sığa فُرى lafzı ile aktarılmış. ³⁵¹	بَعُوضَةً
30. Ayet ”وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ“	Meçhul sığa فُرى lafzı ile aktarılmış. ³⁵²	وَيُسْفِكُ
31. Ayet ”وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ“	Meçhul sığa فُرى lafzı ile aktarılmış. ³⁵³	عَرَضَهُنَّ عَرَضَهَا
33. Ayet ”قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ الْغَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ“	Meçhul sığa فُرى lafzı ile aktarılmış. ³⁵⁴	أَنْبِئُهُمْ أَنْبِئُهُمْ

³⁵⁰ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.57.

³⁵¹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.60.

³⁵² Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.66.

³⁵³ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.67.

³⁵⁴ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.68.

35. Ayet ”وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكَلا مِنْهَا رَعْدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile aktarılmış. ³⁵⁵	وَلَا تَقْرَبَا هَذِي الشَّجَرَةَ
38. Ayet ”قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا فَلَمَّا بَايَنَّاكُمْ مِثْيَ هُدًى فَمَنْ تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile aktarılmış. ³⁵⁶	هُدًى فَلَا خَوْفٌ
40. Ayet ”يَا بَنِي إِسْرَآءِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ فَارْهَبُونَ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile aktarılmış. ³⁵⁷	إِسْرَآءِيلَ إِسْرَآلَ إِسْرَآئِيلَ
48. Ayet ”وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ“	Hem meçhul sığa فُرئ lafzı ile hem de kıraat imamlarının isimleriyle iki farklı kıraat aktarılmış. ³⁵⁸ د، ح.	لَا تُجْزَى وَلَا يُقْبَلُ
55. Ayet ”وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى نَرَى اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْكُمُ الصَّاعِقَةُ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile aktarılmış. ³⁵⁹	جَهْرَةً
58. Ayet ”وَإِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ“	Hem meçhul sığa فُرئ lafzı ile hem de kıraat imamlarının isimleriyle iki farklı kıraat aktarılmış. ³⁶⁰ ا، ك.	وَقُولُوا حِطَّةً يَغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ

³⁵⁵ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.70.

³⁵⁶ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.72.

³⁵⁷ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.73.

³⁵⁸ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.76.

³⁵⁹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.79.

³⁶⁰ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.79-80.

59. Ayet ”فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رَجْزًا مِّنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile aktarılmış. ³⁶¹	رَجْزٌ
60. Ayet ”وَإِذِ اسْتَسْقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ كُلُوا وَاشْرَبُوا مِن رِّزْقِ اللَّهِ وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile aktarılmış. ³⁶²	عَشْرَةً عَشْرَةً
61. Ayet ”وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَىٰ لَن نَّصْبِرَ عَلَىٰ طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنْبِئُ الْأَرْضُ مِن بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِيهَا وَبَصَلَهَا قَالَ أَرَأَيْتُمْ إِيَّاهُ الَّذِي هُوَ أَدْنَىٰ بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ إِمَّا يَمْشِي مِصْرًا فَإِنَّ لَكُمْ مَّا سَأَلْتُمْ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذَّلِيلَةُ وَالْمَسْكَانَةُ وَبِأُوْءٍ يَعْصَبُ مِنَ اللَّهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّنَ بِغَيْرِ الْحَقِّ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile 2 farklı kıraat aktarılmış. ³⁶³	وَقِثَّائِهَا أَدْنَىٰ
62. Ayet ”إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارَىٰ وَالصَّابِئِينَ مَنَ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ“	Kıraat imamının ismiyle aktarılmış. ³⁶⁴	وَالصَّابِئِينَ

³⁶¹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.80.

³⁶² Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.80.

³⁶³ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.81.

³⁶⁴ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.82.

65. Ayet ”وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدُوا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُفُّوا قِرْدَةً خَاسِيَةً“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile aktarılmış. ³⁶⁵	قِرْدَةً خَاسِيَةً
67. Ayet ”وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً قَالُوا أَتَتَّخِذُنَا هُزُؤًا قَالِ أَعِودُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ“	Kıraat imamlarının isimleriyle aktarılmış. ³⁶⁶ ا، ع، ف.	هُزُؤًا هُزُؤًا
70. Ayet ”قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ إِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ لَمُهْزُونَ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile aktarılmış. ³⁶⁷	إِنَّ الْبَاقَرَ
71. Ayet ”قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا ذَلُولٌ تُثِيرُ الْأَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لَا شِيَةَ فِيهَا قَالُوا الْإِن جِئْتَ بِالْحَقِّ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile aktarılmış. ³⁶⁸	الْإِن لَانَ
74. Ayet ”ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً وَإِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ“	Hem “Hasan’ın kıraati de bunu destekliyor” lafzı ile hem meçhul sığa فُرئ lafzı ile hem de kıraat imamlarının isimleriyle aktarılmış. ³⁶⁹ ا، د، ص، ض، يع.	أَوْ أَشَدَّ قَسْوَةً وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ يَعْمَلُونَ

³⁶⁵ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.82.

³⁶⁶ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.83.

³⁶⁷ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.84.

³⁶⁸ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.84.

³⁶⁹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.85-86.

80. Ayet ”وَقَالُوا لَنْ نَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّاماً مَعْدُودَةً ۖ قُلْ أَتَّخَذْتُمْ عِنْدَ اللَّهِ عَهْدًا فَلَنْ يُخْلَفَ اللَّهُ عَهْدَهُ أَمْ تَعْلَمُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ“	Kıraat imamlarının isimleriyle ve bu isimlerin dışındakilerin de idğam ile okudukları aktarılmış.³⁷⁰ د، ع.	أَتَّخَذْتُمْ أَتَّخَذْتُمْ
81. Ayet ”بَلَىٰ مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً وَأَحَاطَتْ بِهِ خَطِيئَتُهُ فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ“	Hem kıraat imamlarının isimleriyle (l) hem de meçhul sığa فُرى lafzı ile aktarılmış.³⁷¹	خَطِيئَتُهُ خَطِيئَتُهُ خَطِيئَتُهُ
83. Ayet ”وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَءِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا ۚ وَاقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ وَأَنتُمْ مُّعْرِضُونَ“	Hem “bu kıraat ona delildir” lafzıyla, hem kıraat imamlarının isimleriyle (ا، (د، ح، ك، ن، ف، ر، يع. hem de meçhul sığa فُرى lafzı ile 4 farklı kıraat aktarılmış.³⁷²	الَّا تَعْبُدُوا لَا تَعْبُدُونَ حَسَنًا حُسْنًا
85. Ayet ”ثُمَّ أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ تَقْتُلُونَ أَنْفُسَكُمْ وَتُخْرَجُونَ فَرِيقًا مِّنْكُمْ مِنْ دِبَارِهِمْ تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِمْ بِالْأَلَمِ وَالْعُدْوَانِ وَإِنْ يَأْتِوكُمْ أُسَارَىٰ تَقَادُّوهُمْ ۚ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ فَمَا جَزَاءُ مَنْ يَفْعَلْ ذَٰلِكَ مِنْكُمْ إِلَّا جُزْءٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۚ وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ يُرَدُّونَ إِلَىٰ أَشَدِّ الْعَذَابِ ۚ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ“	Hem meçhul sığa فُرى lafzı ile hem de kıraat imamlarının isimleriyle 7 farklı kıraat aktarılmış.³⁷³ ا، د، ح، ك، ص، ن، ف، ر، يع، خل.	تَقْتُلُونَ تَظَاهَرُونَ تَتَظَاهَرُونَ تَظْهَرُونَ تَقْدُوهُمْ تُرَدُّونَ يَعْمَلُونَ

³⁷⁰ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.87.

³⁷¹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.87.

³⁷² Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.88.

³⁷³ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.89.

87. Ayet ”وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِنْ بَعْدِهِ بِالرُّسُلِ وَأَتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَنِينَ وَإِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَى وَنُقِمْ السَّاعَاتِ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُكُمْ اسْتَغْبِرُوا مِنْ رَبِّكُمْ فَقَرِيباً كَدَّبْتُمْ وَقَرِيباً تَقْتُلُونَ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile aktarılmış. ³⁷⁴	وَآيَاتُهُ
89. Ayet ”وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile aktarılmış. ³⁷⁵	مُصَدِّقًا
90. Ayet ”يُسْمَا اسْتَرَوْا بِه أَنْفُسَهُمْ أَنْ يَكْفُرُوا بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ بَغْيًا أَنْ يَنْزِلَ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ قَبْلًا بِغَضَبٍ عَلَى غَضَبٍ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ“	Kıraat imamlarının isimleriyle aktarılmış. ³⁷⁶ د، ح، بع.	أَنْ يُنْزَلَ
91. Ayet ”وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا تُؤْمِنُ بِمَا أَنْزَلَ عَلَيْنَا وَيَكْفُرُونَ بِمَا وَرَاءَهُ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَهُمْ قُلْ قَلِمَ تَقُولُونَ أَنْبِيَاءَ اللَّهِ مِنْ قَبْلُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ“	Kıraat imamının isimleriyle aktarılmış. ³⁷⁷ ا.	أَنْبِيَاءَ اللَّهِ
98. Ayet ”مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ“	Hem kıraat imamlarının isimleriyle (ا، ح، ع، بع) hem de meçhul sığa فُرئ lafzı ile 5 farklı kıraat aktarılmış. ³⁷⁸	وَمِيكَالَ وَمِيكَالَ وَمِيكَالَ وَمِيكَالَ وَمِيكَالَ

³⁷⁴ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.89.

³⁷⁵ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.90.

³⁷⁶ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.90.

³⁷⁷ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.91.

³⁷⁸ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.93.

100. Ayet ”وَكَلَّمَا عَاهَدُوا عَهْدًا نَبَذَهُ فَرِيقٌ مِنْهُمْ بَلًا أَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile 3 farklı kıraat aktarılmış. ³⁷⁹	أَوْكَلَّمَا عُوهِدُوا عَهْدُوا
103. Ayet ”وَلَوْ أَنَّهُمْ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَمَثُوبَةٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ خَيْرٌ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile aktarılmış. ³⁸⁰	لَمَثُوبَةٌ
104. Ayet ”يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انْظُرْنَا وَاسْمَعُوا وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile 2 farklı kıraat aktarılmış. ³⁸¹	انْظُرْنَا رَاعُونَا
108. Ayet ”أَمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَسْأَلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سُئِلَ مُوسَى مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَتَّبِعِ الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile aktarılmış. ³⁸²	يُبَدِّلُ
116. Ayet ”وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ لَّهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ لَّهُ قَانُونٌ“	Kıraat imamının ismiyle ile aktarılmış. ³⁸³ ك.	قَالُوا اتَّخَذَ
117. Ayet ”بَدِيعَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِذَا قَضَى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ“	Hem kıraat imamının ismiyle hem de meçhul sığa فُرئ lafzı ile 3 farklı kıraat aktarılmış. ³⁸⁴	بَدِيعِ بَدِيعِ فَيَكُونُ
118. Ayet ”وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللَّهُ أَوْ تَأْتِينَا آيَةٌ كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِثْلَ قَوْلِهِمْ تَسَابَهْتَ قُلُوبُهُمْ فَذَرْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile aktarılmış. ³⁸⁵	تَسَابَهَتْ

³⁷⁹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.93.

³⁸⁰ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.95.

³⁸¹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.95.

³⁸² Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.97.

³⁸³ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.99.

³⁸⁴ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.99.

³⁸⁵ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.100.

124. Ayet ”وَإِذْ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ“	Hem meçhul sığa فُرئ lafzı ile hem de kıraat imamının ismiyle (ك) 4 farklı kıraat aktarılmış. ³⁸⁶	إِبْرَاهِيمَ رَبَّهُ إِبْرَاهِيمَ ذُرِّيَّتِي الظَّالِمُونَ
126. Ayet ”وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ أَمِنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ“	Hem kıraat imamının ismiyle فُرئ hem de meçhul sığa (ك) lafzı ile 4 farklı kıraat aktarılmış. ³⁸⁷	فَأُمَتِّعُهُ فَأُمَتِّعُهُ إِضْطَرُّهُ أُطَرُّهُ
128. Ayet ”رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ وَأَرَنَا مَتَابِعَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ“	Hem meçhul sığa فُرئ lafzı ile hem de kıraat imamlarının isimleriyle 3 farklı kıraat aktarılmış. ³⁸⁸ د، ط، ي، يع.	مُسْلِمَيْنِ وَأَرَنَا وَأَرَنَا = بالإختلاس في حرف ر
133. Ayet ”أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتَ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِي قَالُوا نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَالِاهُ أَبَانِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِلَهاً وَاحِداً وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile 2 farklı kıraat aktarılmış. ³⁸⁹	حَضِرَ وَالِاهُ أَبَانِكَ
140. Ayet ”أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ كَانُوا هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ قُلْ ءَأَنْتُمْ أَعْلَمُ أَمِ اللَّهُ وَمَنْ أظْلَمُ مِمَّنْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ عِنْدَهُ مِنَ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِعَاقِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ“	Kıraat imamlarının isimleriyle aktarılmış. ³⁹⁰ ك، ع، ف، ر.	أَمْ تَقُولُونَ

³⁸⁶ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.101.

³⁸⁷ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.102.

³⁸⁸ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.103.

³⁸⁹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.104.

³⁹⁰ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.106.

143. Ayet ”وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعِ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَى عَقْبَيْهِ وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرُؤُوفٌ رَحِيمٌ“	Hem meçhul sığa فُرئ lafzı ile hem de kıraat imamlarının isimleriyle 3 farklı kıraat aktarılmış.³⁹¹ ك، ع، الحَرَمِيَان.	لَكَبِيرَةً لَرُؤُوفٌ = بالمد لَرُؤُوفٌ = بالقصر
144. Ayet ”قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ وَإِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ“	Kıraat imamlarının isimleriyle aktarılmış.³⁹² ك، ف، ر.	يَعْمَلُونَ
149. Ayet ”وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ“	Kıraat imamının ismiyle aktarılmış.³⁹³ ح.	يَعْمَلُونَ
150. Ayet ”وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي وَلَإِنَّمَا نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile aktarılmış.³⁹⁴	إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ

³⁹¹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.108.

³⁹² Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.109.

³⁹³ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.110.

³⁹⁴ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.111.

161. Ayet ”إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ“	Meçhul sığa فُرى lafzı ile aktarılmış. ³⁹⁵	وَالْمَلَائِكَةُ وَالنَّاسِ أَجْمَعُونَ
166. Ayet ”إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَأَوْا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبَابُ“	Meçhul sığa فُرى lafzı ile aktarılmış. ³⁹⁶	وَتَقَطَّعَتْ
173. Ayet ”إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخَيْزِيرِ وَمَا أُهْلَ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ“	Kıraat imamlarının isimleriyle aktarılmış. ³⁹⁷ ح، ن، ف.	فَمَنْ اضْطُرَّ
177. Ayet ”لَيْسَ الْبِرُّ أَنْ تُولُوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ“	Hem kıraat imamlarının isimleriyle (ا، ك، ع، ف), hem de “Böyle okuyanların kıraati bunu destekler” lafzıyla 3 farklı kıraat aktarılmış. ³⁹⁸	وَلَكِنَّ الْبِرَّ وَلَكِنَّ الْبَارَّ وَلَكِنَّ الْبِرَّ

³⁹⁵ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.113.

³⁹⁶ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.115.

³⁹⁷ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.116.

³⁹⁸ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.117.

178. Ayet ”يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنثَىٰ بِالْأُنثَىٰ فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنْ اعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَلِكَ فَعَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ“	Meçhul sığa قُرئ lafzı ile aktarılmış. ³⁹⁹	كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ
182. Ayet ”فَمَنْ خَافَ مِنْ مُوصٍ جَنَفًا أَوْ إِثْمًا فَأَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ“	Kıraat imamlarının isimleriyle aktarılmış. ⁴⁰⁰ ص، ف، ر، بع.	مُوصٍ
184. Ayet ”أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامَ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ“	Hem meçhul sığa قُرئ lafzı ile hem de kıraat imamlarının isimleriyle (ا، م، ل) 4 farklı kıraat aktarılmış. ⁴⁰¹	فَعِدَّةٌ فِدْيَةُ طَعَامِ مَسَاكِينٍ فِدْيَةُ طَعَامِ مَسَاكِينٍ يُطَوَّقُونَهُ
185. Ayet ”شَهْرَ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ“	Meçhul sığa قُرئ lafzı ile aktarılmış. ⁴⁰²	شَهْرَ رَمَضَانَ

³⁹⁹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.119.

⁴⁰⁰ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.120.

⁴⁰¹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.121.

⁴⁰² Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.121.

186. Ayet ”وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile aktarılmış.⁴⁰³	يَرْشُدُونَ يَرْشُدُونَ
187. Ayet ”أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلَّمَ اللَّهُ أَنْتُمْ كُنْتُمْ تَخْتَايُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالْآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ اتَّمُوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile aktarılmış.⁴⁰⁴	الرَّفَثُ
189. Ayet ”يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَى وَأَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ“	Kıraat imamlarının isimleriyle 3 farklı kıraat aktarılmış.⁴⁰⁵ ا، ح، ج، ك، ع.	الْبُيُوتَ الْبُيُوتَ وَلَكِنَّ الْبِرَّ

⁴⁰³ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.123.

⁴⁰⁴ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.123.

⁴⁰⁵ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.125.

196. Ayet ”وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُخْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِفُوا رُؤُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ آدَى مِنْ رَأْسِهِ فَفُذِيهِ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَعْيَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلَهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ“	Hem meçhul sığa فُرئ lafzı ile hem de “Böyle okuyanların kıraati bunu destekler” lafzıyla 2 farklı kıraat aktarılmış.⁴⁰⁶	وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ وَسَبْعَةً
197. Ayet ”الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفَعَّلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمُهُ اللَّهُ وَتَرَوْدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ“	Kıraat imamlarının isimleriyle aktarılmış.⁴⁰⁷ د، ح.	فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ
199. Ayet ”ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile aktarılmış.⁴⁰⁸	النَّاسِ
208. Ayet ”يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلَامِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطَوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ“	Kıraat imamlarının isimleriyle 2 farklı kıraat aktarılmış.⁴⁰⁹ ا، د، ر.	فِي السِّلَامِ فِي السِّلَامِ

⁴⁰⁶ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.126-128.

⁴⁰⁷ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.128.

⁴⁰⁸ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.129.

⁴⁰⁹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.132.

212. Ayet ”رُئِيَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ“	“Böyle okuyanların kıraati buna delildir” lafzıyla aktarılmış.⁴¹⁰	رُئِيَ
214. Ayet ”أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُتَّخَلَّطُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَاءُ وَرُلُّوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصُرُ اللَّهُ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ“	Kıraat imamının ismiyle aktarılmış.⁴¹¹ ا.	حَتَّى يَقُولُ
216. Ayet ”كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كَرْهٌ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئاً وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئاً وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile aktarılmış.⁴¹²	كَرْهٌ
217. Ayet ”يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا يَرَالُونَ يَفَاتِلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنْ اسْتَطَاعُوا وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile 2 farklı kıraat aktarılmış.⁴¹³	عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ عَنْ قِتَالٍ فِيهِ حَبِطَتْ

⁴¹⁰ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.133.

⁴¹¹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.134.

⁴¹² Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.134.

⁴¹³ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.135.

221. Ayet ”وَلَا تُنْكِرُوا الْمُشْرَكَاتِ حَتَّىٰ يُؤْمِنُ وَلَأَمَّةٌ مُّؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكَةٍ وَلَوْ أَعْجَبَتْكُمْ وَلَا تُنْكِرُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكٍ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ أُولَٰئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى الْحَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِ وَيُبَيِّنُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile aktarılmış.⁴¹⁴	وَلَا تُنْكِرُوا الْمُشْرَكَاتِ
229. Ayet ”الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ فَإِمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٍ بِإِحْسَانٍ وَلَا يَجِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا أَتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ“	Hem kıraat imamlarının isimleriyle (ف، يع) hem de meçhul sığa فُرئ lafzı ile 3 farklı kıraat aktarılmış.⁴¹⁵	يُخَافَا تَخَافَا تُقِيمَا
233. Ayet ”وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلِّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا وَإِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ تَسْتَرْضِعُوا أَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُمْ مَا آتَيْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ“	Hem kıraat imamlarının isimleriyle (د، ح، يع) hem de meçhul sığa فُرئ lafzı ile 2 farklı kıraat aktarılmış.⁴¹⁶	لَا تُضَارُّ لَا تُضَارُّ

⁴¹⁴ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.137.

⁴¹⁵ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.141.

⁴¹⁶ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.144.

234. Ayet ”وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile aktarılmış. ⁴¹⁷	يَتَوَفَّوْنَ
236. Ayet ”لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتَّعُوهُنَّ عَلَى الْمَوْسِعِ قَدَرَهُ وَعَلَى الْمُقْتَرِ قَدَرَةٌ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ“	Kıraat imamlarının isimleriyle 2 farklı kıraat aktarılmış. ⁴¹⁸ م، ع، ف، ر.	لَمْ تَمَسُوهُنَّ قَدَرَهُ
238. Ayet ”حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْأُوسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile aktarılmış. ⁴¹⁹	وَالصَّلَاةِ الْاُوسْطَى
240. Ayet ”وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لَأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ فَإِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ“	Hem kıraat imamlarının isimleriyle (ح، ك، ع، ف) hem de meçhul sığa فُرئ lafzı ile 2 farklı kıraat aktarılmış. ⁴²⁰	وَصِيَّةً مَتَاعٌ
245. Ayet ”مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْصِطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ“	Kıraat imamlarının isimleriyle 3 farklı kıraat aktarılmış. ⁴²¹ ا، د، ه، ن، ص، ر.	فَيُضَاعِفَهُ لَهُ فَيُضَاعِفُهُ لَهُ وَيَبْصِطُ

⁴¹⁷ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.145.

⁴¹⁸ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.145-146.

⁴¹⁹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.147.

⁴²⁰ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.147.

⁴²¹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.148.

246. Ayet ”أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَأِ مِنْ بَنِي إِسْرَءِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى إِذْ قَالُوا لِنَبِيِّ لَهُمْ ابْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ أَلَّا تُقَاتِلُوا قَالُوا وَمَا لَنَا أَلَّا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَدْ أُخْرِجْنَا مِنْ دِيَارِنَا وَأَبْنَاءِنَا فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile 3 farklı kıraat aktarılmış.⁴²²	نُقَاتِلُ يُقَاتِلُ يُقَاتِلُ
249. Ayet ”فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُمْ بِنَهَرٍ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّي إِلَّا مَنِ اعْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ فَشَرَبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُوا اللَّهِ كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ“	Kıraat imamının ismiyle ve “Kufeliler böyle okuyor” lafzıyla aktarılmış.⁴²³ ك.	غُرْفَةً
251. Ayet ”فَقَهَرَهُمُ بِإِذْنِ اللَّهِ وَقَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ وَآتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا يَشَاءُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ“	Kıraat imamının ismiyle aktarılmış.⁴²⁴ ا.	دِفاعُ اللَّهِ

⁴²² Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.149.

⁴²³ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.150.

⁴²⁴ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.151.

253. Ayet ”تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَاتَّخَذْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَنَاتُ وَلَكِنْ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُمْ مَنْ آمَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلَكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile 2 farklı kıraat aktarılmış.⁴²⁵	كَلَّمَ اللَّهُ كَالِمَ اللَّهُ
255. Ayet ”اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile 2 farklı kıraat aktarılmış.⁴²⁶	الْقِيَامُ الْقِيَمُ
258. Ayet ”أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أَحْيِي وَأُمِيتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالسَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ“	Hem kıraat imamlarının isimleriyle (ا، ف) hem de meçhul sığa فُرئ lafzı ile 3 farklı kıraat aktarılmış.⁴²⁷	رَبِّ الَّذِي أَنَا فَبُهِتَ

⁴²⁵ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.152.

⁴²⁶ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.152.

⁴²⁷ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.155.

259. Ayet ”أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا قَالَ أَتَىٰ يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ قَالَ كَمْ لَبِثْتُ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالَ بَلْ لَبِثْتُ مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ إِلَىٰ طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ وَانْظُرْ إِلَىٰ جَمْرِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِلنَّاسِ وَانْظُرْ إِلَىٰ الْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ“	Hem kıraat imamlarının isimleriyle (ح، ف، ر، يع) hem de meçhul sığa فُرِئ lafzı ile 4 farklı kıraat aktarılmış.⁴²⁸	لَمْ يَتَسَنَّهْ نُنشِزُهَا نُنشِزُهَا إِعْلَمُ
260. Ayet ”وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ ارْنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلَىٰ وَلَٰكِنْ لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِي قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا وَاعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ“	Hem kıraat imamlarının isimleriyle (ص، ف، يع) hem de meçhul sığa فُرِئ lafzı ile 5 farklı kıraat aktarılmış.⁴²⁹	فَصِرْهُنَّ فَصِرْهُنَّ فَصِرْهُنَّ جُزْءًا جُزْءًا
265. Ayet ”وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَتَتَّبِعْتُمُ أَمْوَالَهُمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَاتَتْهُ أُلْكُهَا ضِعْفَيْنِ فَإِنْ لَمْ يُصِْبْهَا وَابِلٌ فَطُلَّتْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ“	Kıraat imamlarının isimleriyle 3 farklı kıraat aktarılmış.⁴³⁰ ا، د، ح، ك، ع.	بِرَبْوَةٍ بِرَبْوَةٍ أُلْكُهَا

⁴²⁸ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.155-156.

⁴²⁹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.156-157.

⁴³⁰ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.158.

267. Ayet ”يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا مِنْ طَبَائِثِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِآخِذِيهِ إِلَّا أَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ وَعَلِّمُوا أَنَّ اللَّهَ عَنِّي حَمِيدٌ“	Meçhul sığa قُرئ lafzı ile 3 farklı kıraat aktarılmış. ⁴³¹	وَلَا تَأْمَمُوا وَلَا تُيَمَّمُوا أَنْ تُغْمِضُوا
271. Ayet ”إِنْ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَإِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْثَرُهَا الْفُقَرَاءَ فَهُوَ خَبِيرٌ لَكُمْ وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّئَاتِكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ“	Hem kıraat imamlarının isimleriyle (ا، ب، د، ح، ك، ن،) hem de meçhul (ص، ف، ر، يع sığa قُرئ lafzı ile 8 farklı kıraat aktarılmış. ⁴³²	فَنِعِمَّا فَنِعِمَّا وَيُكَفِّرُ وَيُكَفِّرُ وَيُكَفِّرُ وَيُكَفِّرُ وَيُكَفِّرُ
279. Ayet ”فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلُمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ“	Kıraat imamlarının ismiyle aktarılmış. ⁴³³ (برواية ابن عياش)، ف.	فَأْذَنُوا
280. Ayet ”وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَى مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تُصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ“	Meçhul sığa قُرئ lafzı ile 3 farklı kıraat ve kıraat imamının ismiyle (ن) de 1 kıraat aktarılmış. ⁴³⁴	ذَا عُسْرَةٍ فَنَظِيرُهُ فَنَظِيرُهُ إِلَى مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تُصَدَّقُوا
281. Ayet ”وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ“	Kıraat imamlarının isimleriyle aktarılmış. ⁴³⁵ ح، يع.	تُرْجَعُونَ

⁴³¹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.159.

⁴³² Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.159-160.

⁴³³ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.162.

⁴³⁴ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.162.

⁴³⁵ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.163.

282. Ayet⁴³⁶ ”يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدِينٍ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ وَلْيَكْتُبَ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ فَلْيَكْتُبْ وَلْيُمْلِلِ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ اللَّهُ رَبَّهُ وَلَا يَبْخَسَ مِنْهُ شَيْئًا فَإِنْ كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يُمِلَّ هُوَ فَلْيُمْلِلْ وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِ وَأَسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رَجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى“	Hem kıraat imamlarının isimleriyle (ف، د، ح، يع) hem de meçhul sığa فُرئ lafzı ile 2 farklı kıraat aktarılmış.⁴³⁷	فَتُذَكِّرُ فَتُذَكِّرُ
283. Ayet ”وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُم بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي أُؤْتِمِنَ أَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ أِثْمٌ قَلْبُهُ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ“	Hem kıraat imamlarının isimleriyle (د، ح) hem de meçhul sığa فُرئ lafzı ile 4 farklı kıraat aktarılmış.⁴³⁸	فَرِهَانٌ فَرِهَانٌ الَّذِي أُؤْتِمِنَ قَلْبُهُ
285. Ayet ”أَمَّا الرِّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَكَاتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ“	Hem kıraat imamlarının isimleriyle (ف، ر، يع) hem de meçhul sığa فُرئ lafzı ile 3 farklı kıraat aktarılmış.⁴³⁹	وَكُتَابِهِ لَا يُفَرِّقُ لَا يُفَرِّقُونَ

⁴³⁶ Müdayene Ayeti 1 sayfa uzunluğunda olduğu için ayetin sadece ilgili kısmına kadar alınmıştır.

⁴³⁷ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.164.

⁴³⁸ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.165.

⁴³⁹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.166.

286. Ayet ”لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile aktarılmış. ⁴⁴⁰	وَلَا تُحْمِلْ عَلَيْنَا
---	---	--------------------------

2. BEYZÂVÎ'NİN EN'ÂM SÛRESİNDE YER VERDİĞİ KIRAATLER

2.1 En'âm Sûresi 14. Ayet-i Celîle

”قُلْ أَغْنِيَ اللَّهُ عَنْكَ وَلِيًّا فَاطِرُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يَطْعَمُ قُلْ إِنِّي أَمَرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ“

“De ki: “Gökleri ve yeri yoktan var eden, yediren ama yedirilmeye ihtiyacı olmayan Allah’tan başkasını mı dost edineceğim?” De ki: “Bana Müslüman olanların ilki olmam emredildi ve sakın müşriklerden olma (denildi).”

Bu ayette Beyzâvî'nin ele aldığı kıraat hakkında kıraat-ı aşereye göre bir vecih bulunmamaktadır.

Beyzâvî, bu ayetteki وَلَا يَطْعَمُ وَلَا يَطْعَمُ kısmının “وَلَا يَطْعَمُ” şeklinde ve birinci okunuşun aksine (önce meçhul sonra malum kalıbı ile) okunduğunu söylemiştir. Böyle okunduğunda zamirin “أَغْنِيَ اللَّهُ” lafzına râci olduğunu, mananın ise şöyle olduğunu söylemiştir: “Hayvanlık derecesinden daha aşağı birini, nasıl gökleri ve yeri yaratana ortak koşarım?” Yine ikisinin de malum kalıbı ile okunduğunu, ikincisinin de “إِسْطَعَمَ” manasında olduğunu ve mananın şöyle olduğunu söylemiştir: “O bazen yedirir, bazen yedirmez”. Bunun da Bakara Sûresi 245. ayetteki “يَقْضِي وَيَبْسُطُ” Daraltır ve genişletir” şeklindeki manaya benzediğini söylemiştir.⁴⁴¹

⁴⁴⁰ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.166.

⁴⁴¹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.316.

Şeyhzade, meşhur kıraate göre ilk kelimenin ma'lum kalıpta, ikinci kelimenin de meçhul kalıpta okunduğunu, yine لَا يَأْكُلُ وَلَا يَطْعَمُ şeklinde de okunduğunu, mananın “yemez” şeklinde olduğunu, her iki kıraatte de, zamirin Allah’a raci olduğunu söylemektedir. Yine ilk okuyuşun aksine, ilk kelimenin meçhul, ikinci kelimenin ma'lum olarak okunduğunu, bu okuyuşa göre “Allah’tan başka edinilmeye çalışılan dostları, başkalarının yedirdiği, onların ise acizliklerinden dolayı, kimseyi yediremediği, bundan dolayı da hayvan mertebesine indikleri” şeklinde bir mananın ortaya çıktığını ifade etmektedir. Yine her iki kelimenin de ma'lum kalıpta okunduğunu, mananın ise ya “o yedirir, ancak yedirilmeye ihtiyacı yoktur” şeklinde ya da “bazen yedirir, bazen maslahata binaen yedirmez” şeklinde olabileceğini belirtmektedir.⁴⁴²

Kônevî de, Şehzade’nin açıklamalarına benzer ancak daha kısa açıklama yapmakla yetinmiştir.⁴⁴³

Ahmed b. Muhammed el-Bennâ’nın, İthâfu Fûdalâi'l-Beşer adlı kitabında, لَا يَطْعَمُ kıraatinin Hasan-ı Basri ve A'meş'in ravilerinden Muttavviî'ye ait olduğunu söylemektedir.⁴⁴⁴ Bilindiği gibi, kıraat otoriterleri tarafından, bu okuyuşun sahibi her iki imamın okuyuşları da şaz kıraatlerden sayılmaktadır.

Ayette Beyzâvî'nin ele aldığı kıraatlere bakıldığında, mana bakımından çok az bir değişikliğin meydana geldiği görülmektedir. Bu değişikliklerin de aklî izahlar getirerek anlaşılabileceğini, manayı bütünüyle değiştirip, anlamı bozacak şekilde bir değişiklik olmayacağı görülmektedir. Ayette anlatılmaya çalışılan hakikat, bütün kıraatlere göre değişmemektedir ki o hakikatte, müşriklerin Allah’tan başka edinmeye çalıştıkları dostlarının, Allah’ın kudreti, yüceliği, ganiyy olması gibi sıfatlara sahip olmadıklarıdır. Böylece kıraatler anlama zenginlik katmış olmaktadır.

2.2. En'âm Sûresi 16. Ayet-i Celîle

”مَنْ يُصْرِفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ وَذَلِكَ الْقُورُ الْمُبِينُ“

“O gün kim azaptan kurtarılsa gerçekten Allah onu esirgemştir. İşte apaçık kurtuluş budur.”

Bu ayette يُصْرِفْ kelimesini Ebûbekir, Hamza, Kisâî, Ya'kub ve Halef malum fiil kalıbında يُصْرِفْ şeklinde, diğer imamlar ise meçhul fiil kalıbında يُصْرِفْ şeklinde okumuşlardır.⁴⁴⁵

⁴⁴² Kôcevî, *Hâşiyetü Muhyiddin Şeyhzâde*, 4/20.

⁴⁴³ Kônevî, *Hâşiyetü'l-Kônevî*, 8/33.

⁴⁴⁴ Bennâ, *İthâfu Fûdalâi'l-Beşer*, 1/521.

⁴⁴⁵ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/193.

Beyzâvî de bu ayet hakkında şöyle diyor: “Hamza, Kisâî, Ya’kub ve Ebu Bekir Asım’dan rivayetle “يَصْرِفُ” şeklinde okumuşlardır. “عَنْهُ” deki zamirdeki fiil Allah’a râci’ olur. O zamirin yerine, Allah lafzı açık olarak da okunmuştur. Mefulün bih de mahzûftur ya da muzâfin hazfî ile mefulün bih “يَوْمَئِذٍ” kelimesidir.”⁴⁴⁶

Şeyhzâde, kıraatteki takdirin الله عنه مَنْ يَصْرِفُ şeklinde olduğunu, yani “Allah, kimden azabı uzaklaştırırsa, ona merhamet etmiştir” şeklinde olduğunu, böyle olursa “يَوْمَئِذٍ” kelimesinin zarf olmak üzere mensub olduğunu söylemektedir. Bu takdirde muzafın hazfîyle olma ihtimali olduğunu, takdirin ise “مَنْ يَصْرِفُ اللهُ عَنْهَا هَوْلَ يَوْمَئِذٍ أَوْ عَذَابَ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ” yani Allah, o günün korkusundan veya o günün azabından kimi kurtarırsa, ona merhamet etmiştir” şeklinde olduğunu ifade etmektedir. Her iki takdirde de zamirin Allah lafzına raci olduğunu, Übeyy b. Ka’b’ın مَنْ يَصْرِفُ اللهُ kıraatinin buna delil olduğunu belirtmektedir.⁴⁴⁷ Kônevî de aynı şekilde ancak daha kısa açıklamalar yapmakla yetinmiştir.⁴⁴⁸

Beyzâvî, bu ayetlerde kıraatleri verirken, kıraatlerin ne manaya geldiğini söylememiştir. Zikredilen kıraat imamlarının okuyuşlarına göre mana “O gün, kim Allah’tan yani azabından kurtarırsa, gerçekten Allah onu esirgemiştir” şeklinde olur. Yine Beyzâvî mefulün bih’in mahzûf olduğunu söylemiş ancak ne olduğunu söylememiştir. Bu da mananın tam anlaşılmasına neden olmaktadır. Mefulün bih’in “يَوْمَئِذٍ” olduğuna dair görüşü ise mananın “Kim o günden kendini kurtarırsa” şeklinde olduğuna işaret etmektedir. Nitekim Şeyhzâde ve Kônevî, mahzûf olan yerlerinden takdirini yapmışlardır. Kıraat kitaplarına bakıldığında her iki kıraatin de mütevatir olduğu görülmektedir.⁴⁴⁹ Dolayısıyla her iki okuyuşun da, ayete mana bakımından bir zenginlik kattığı söylenebilmektedir.

2.3. En’âm Sûresi 23. Ayet-i Celîle

”ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِئْتَهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا وَاللَّهِ رَبَّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ“

“Sonra onların mazeretleri “Rabbimiz Allah’a andolsun ki biz ortak koşanlar olmadık” demekten başka bir şey olmadı.”

Bu ayette لَمْ تَكُنْ فِئْتَهُمْ ifadesini Nâfî’, Ebû Amr, Ebûbekir ‘Uleymî dışındaki tarikiyle ve Ebû Ca’fer لَمْ تَكُنْ فِئْتَهُمْ şeklinde, İbn Kesîr, İbn Âmir ve Hafs لَمْ تَكُنْ فِئْتَهُمْ şeklinde, Ebûbekir ‘Uleymî tarikiyle, Hamza, Kisâî ve Ya’kub لَمْ يَكُنْ فِئْتَهُمْ şeklinde okumuşlardır.⁴⁵⁰

⁴⁴⁶ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.316.

⁴⁴⁷ Kôcevî, *Hâşiyetü Muhyiddin Şeyhzâde*, 4/21.

⁴⁴⁸ Kônevî, *Hâşiyetü'l-Kônevî*, 8/36.

⁴⁴⁹ Bennâ, *İthâfu Fûdalâi'l-Beşer*, 1/522.

⁴⁵⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/193.

Beyzâvî de bu ayet hakkında şöyle diyor: “İbn Kesîr, İbn Âmir ve Hafs, “Ta” harfi ile “لَمْ” şeklinde ve “فَتَنَّهُمْ” kelimesini de kane’nin ismi olarak merfû okumuşlardır. Nâfi’, Ebû Amr ve Ebubekir ise “ta” harfi ile okumakla beraber kane’nin isminin “أَنْ قَالُوا” olduğunu söyleyip “فَتَنَّهُمْ” şeklinde okumuşlardır. Diğerleri ise ye ve nasb şeklinde yani “لَمْ يَكُنْ فَتَنَّهُمْ” şeklinde okumuşlardır.”⁴⁵¹

Şeyhzâde, İbn Kesîr’in ve diğer kıraatin, gramer kurallarında, cümlelerin öğelerinin nerede olacağı konusunda, Beyzâvî ile aynı açıklamaları yapmakta, son okuyuşa göre cümlelerin takdirinin “لَمْ يَكُنْ فَتَنَّهُمْ إِلَّا قَوْلُهُمْ” şeklinde olduğunu söylemektedir.⁴⁵² Ahmed b Muhammed el-Bennâ da son kıraatin daha fasih olduğunu söylemektedir.⁴⁵³

Beyzâvî, bu ayette kıraatleri delil olarak nahvî bilgiler vermiştir. Ancak bu bilgiler ışığında mananın nasıl olacağını açıklamamıştır. Mana ise ikinci gruptaki kıraat imamlarına göre “Onların “Vallahi, Rabbimiz, biz müşriklerden değildik” demeleri, onların imtihanlarından başka bir şey olmadı” şeklinde oluşmaktadır. Her üç kıraat ve onlar hakkında yapılan açıklamalara bakılınca, okuyuşların, nahiv ilmindeki kurallara uygunluğu görülmektedir. Bu okuyuşlar, nahiv kurallarına uysun diye okunmamışlardır. Kıraat imamları, bu okuyuşları Sahabe veya Tabii’nden öğrenmişlerdir. Âlimlerimizin yaptığı açıklamalar ise bu okuyuşların, nahiv kurallarına göre nasıl şekil aldığını göstermek içindir. Yoksa kıraat imamlarının, bu okuyuşlarını nahiv kurallarına göre okuduklarını ispat etmek için değildir.

2.4. En’âm Sûresi 27. Ayet-i Celîle

“وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وَقَفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبُ بَايَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ”

“Onların ateşin karşısında durdurulup da “Ah, keşke dünyaya geri gönderilsek de bir daha rabbimizin âyetlerini yalan saymayıp inananlardan olsak” dediklerini bir görsen!”

Bu ayette وَنَكُونَ ve وَلَا نُكَذِّبُ kelimelerini Hafs, Hamza ve Ya’kub وَنَكُونَ ve وَلَا نُكَذِّبُ şeklinde, İbn Âmir وَنَكُونَ ve وَلَا نُكَذِّبُ şeklinde, diğer kıraat imamları da وَنَكُونَ ve وَلَا نُكَذِّبُ şeklinde okumuşlardır.⁴⁵⁴

Beyzâvî de bu ayette وَقَفُوا fiilinin malum sîga ile “وَقَفُوا” şeklinde okunduğunu söylemiştir. Bu okuyuşa göre mana “Ateşin karşısında durduklarını görsen...” şeklinde olur. Yine Beyzâvî, ayetin son kısmında Hamza, Ya’kub ve Asım’ın وَنَكُونَ ve وَلَا نُكَذِّبُ kelimelerini vav harfinden sonra gizli bir “en” harfinin olduğunu ve bu kelimelerin de “fe” harfi yerine konularak cevap

⁴⁵¹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.317.

⁴⁵² Kôcevî, *Hâşiyetü Muhyiddin Şeyhzâde*, 4/25.

⁴⁵³ Bennâ, *İthâfu Fûdalâi'l-Beşer*, 1/522-523.

⁴⁵⁴ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/193.

olmak üzere mensub okuduklarını nakletmiştir. İbn Âmir'in ise birinci kelimeyi atfederek ref ile ikincisini de cevap olarak nasb ile okuduğunu nakletmiştir.⁴⁵⁵

Şeyhzâde, Cumhur'un, وَقُفُوا kelimesini sülasi ve meçhul kalıpta okuduklarını, aynı şekilde sülasi ve ma'lum kalıpta da okunduğunu söylemektedir. Araplar arasında ikisinin farkının mastarlarında olduğunu, birisinin mastarının وَقُفَّا, diğerinin ise وَقُفَّا şeklinde olduğunu, tıpkı رَجَعًا وَرَجُوعًا mastarları gibi olduğunu söylemektedir. Şeyhzâde, Zeccâc'dan onların cehennemde durmalarının 3 ihtimali olduğunu, bunların da:

1. Onların, cehennemin yanında, yardım beklemeleri ve cehenneme girmek için beklemeleri ihtimali,
2. Cehennem onların altında, onlar ise cehennemin üstünde olan bir köprüde bekliyor olma ihtimali,
3. Onların cehennemin hakikatine muvafık olup, onu anlamaları ihtimali olduğunu rivayet etmektedir.

Kendisi de, 4. Bir ihtimal daha zikreder ki o da ayetteki عَلَى النَّارِ ifadesindeki عَلَى harfî cerinin, فِي manasında olmasıdır. Bu ihtimale göre mananın “onların cehennemin ortasında olduğu, cehennemin onları kuşattığı” şeklinde olabileceğini, عَلَى harfî cerinin kullanılma nedeninin ise, cehennemin tabaka tabaka, dereke dereke olduğunu bildirmek olduğunu, böyle olunca da her ne kadar فِي manasında olsa da عَلَى daki isti'la manasının sahih olduğunu söylemektedir. Devamında Şeyhzade, Kurra'ların نَرُدُّ fiilinin temenni olmak üzere merfu okunduğu konusunda ittifak ettiklerini, Nafi', Ebû Amr, İbn Kesîr ve Kisâî'nin ise لَا تُكَذِّبُ ve وَتَكُونُ kelimelerini merfu okuduklarına temas etmektedir. Musannifin, bu kıraatler hakkında 3 vecih zikrettiğini, birincisinin temenninin يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ da bittiğini لَا تُكَذِّبُ ve devamının ise mahzûf mübtedanın haberi olduğunu, başlangıç cümlesi olduğu, ayetin öncesiyle bağlantılı olmadığını ifade etmektedir. Mananın ise “Onlar, “vay halimize, keşke dönebilseydik” dediler ve sonra da “biz yalan saymayız, müminlerden oluruz, dünyaya dönsek de dönmese de” dediler” şeklinde olduğunu belirtmektedir. İkinci veçhin ise her iki fiilin نَرُدُّ üzerine ma'tuf olduğunu ve temenniye dâhil olduğunu, buna göre mananın ise “onların dünyaya dönmeyi, ayetleri yalanlamayacaklarını ve müminlerden olmayı temenni edecekleri” şeklinde olduğuna değinmektedir. Üçüncü veçhin ise oradaki vav'ın vav-ı haliye olması, muzarinin mahzûf bir mübtedanın haberi olması, dolayısıyla

⁴⁵⁵ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.318.

hal olmak üzere mahallen mensub ve isim cümlesi olduğunu, daha sonra Hamza, Ya'kub ve Âsım'ın kıraatlerini incelemekte ve örnekler vermektedir.⁴⁵⁶

Kônevî de Şeyhzâde'ye benzer açıklamalar yapmış, gramer açısından kıraatleri incelemiş ve örnekler vermiştir.⁴⁵⁷

Beyzâvî'nin naklettiği bu okuyuşların ilkinde göre manası, ayetin mealinde verilen manadır. İbn Âmir'in okuyuşuna göre manası ise "Keşke dünyaya geri gönderilsek ve Rabbimizin ayetlerini yalanlamasak da inananlardan olsak" şeklinde olmaktadır.

Ayetteki kıraat farklılıklarına bakıldığında mana üzerinde köklü bir değişiklik yapmayıp, sadece gramer bakımından değişikliklerin olduğu görülmektedir. Bu değişiklikler de mana bakımından zenginlik sağlamaktadır. Her iki kıraatte de, ahirette pişman olup dünyaya dönmek isteyenlerin pişmanlıkları açıkça anlaşılmaktadır.

2.5. En'âm Sûresi 37. Ayet-i Celîle

“وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّ اللَّهَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُنْزِلَ آيَةً وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ”

“Ona rabbinden bir mûcize indirilseydi ya!” dediler. De ki: Şüphesiz Allah mûcize indirmeye kâdirdir. Fakat onların çoğu bilmezler.”

Bu ayette kıraat imamlarından İbn Kesîr *أَنْ يُنْزَلَ* ifadesini şeddesiz *أَنْ يُنْزَلَ* şeklinde okumuş, diğer kıraat imamları ise şeddeli bir şekilde *أَنْ يُنْزَلَ* şeklinde okumuşlardır.⁴⁵⁸

Beyzâvî de bu ayetin tefsirini yaptıktan sonra, son kısmında İbn Kesîr'in *يُنْزَلَ* kelimesini tahfîf ile yani şeddesiz okuduğunu ancak iki okuyuşta da mananın bir olduğunu söylemektedir.⁴⁵⁹ Beyzâvî, mananın bir olduğu ifadesiyle sadece bablar arasındaki zenginliği kastetmiş olabilir.

Şeyhzade, Haşiyesinde bu kıraate değinmezken, Kônevî, bu yerde her iki kelimenin de manasının aynı olduğunu, ancak tenzilin tedricen inmek, inzalin ise tefrik ve tencim ile inmek olduğunu söylemektedir.⁴⁶⁰

İncelenen ayetlerde Beyzâvî'nin manalarının bir olduğuna dair söyleminin olduğuna daha önce pek sık rastlanmamıştı. Mana değişmese de Beyzâvî'nin bu kıraati nakletmesi, o günden bugüne kadar kıraatlerin nasıl muhafaza edildiğini bir kere daha göstermektedir. Aynı durumun

⁴⁵⁶ Kôcevî, *Hâşiyetü Muhyiddin Şeyhzâde*, 4/30-32.

⁴⁵⁷ Kônevî, *Hâşiyetü'l-Kônevî*, 8/57-60.

⁴⁵⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/193.

⁴⁵⁹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.320.

⁴⁶⁰ Kônevî, *Hâşiyetü'l-Kônevî*, 8/81.

tefsir kitaplarında, hadis-i şerifler için de yapıldığı görülmektedir. Bunun nedeninin kendilerine ulaşan ilimleri gelecek nesillere aktarma düşüncesi olduğu söylenebilir.

2.6. En'âm Sûresi 55. Ayet-i Celîle

”وَكَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ أُولِي بُرْهَانٍ”

“Böylece suçluların yolu belli olsun diye âyetlerimizi iyice açıklıyoruz.”

Bu ayette وَلَيْسَتَيْنِ سَبِيلُ ifadesini Medine Kurrası Nâfi' ve Ebû Ca'fer Sâhib şeklinde, İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Hafs ve Ya'kub وَلَيْسَتَيْنِ سَبِيلُ şeklinde, Hafs hariç Kûfe Kurrası Ebûbekir, Hamza, Kisâî ve Halef ise “lam” harfinin sükûnu ve “ya” harfi ile وَلَيْسَتَيْنِ سَبِيلُ şeklinde okumuşlardır.⁴⁶¹

Beyzâvî de bu ayetin tefsirinde şöyle diyor: “Nâfi”, وَلَيْسَتَيْنِ سَبِيلُ ayetin bu kısmını “ta” ile okumuş sonra gelen “سَبِيلُ” kelimesini ise nasp etmiştir. Mana da şöyledir: “Ey Muhammed! Bunu yaptık ki onların yollarını açıklayasın ve her birine layık olan muameleyi edesin.” İbn Kesîr, İbn Âmir, Ebû Amr, Ya'kub ve Hafs da Asım'dan rivayetle ref ile okumuşlardır. Mana da şöyle olmaktadır: “Yolları açığa çıksın.” Diğer imamlar ise “ta” ile değil “ya” ile ve sonraki kelimeyi de ref ile okumuşlardır. Çünkü bu kelime müzekker de müennes de olabilir.”⁴⁶²

Şeyhzâde, سَبِيلُ kelimesinin Benî Temîm lügatine göre müzekker, hicaz ehlinin lügatine göre ise müennes olduğunu söylemektedir. Bu kıraatlara göre ise manaya dair Beyzâvî ile aynı manaları vermektedir. “Ya” ve ref ile okuyan imamların Hamza, Kisâî, Asım'ın diğer ravisi Ebûbekir olduğunu, onların da Benî Temîm lügatine uyarak böyle okuduklarını söylemektedir.⁴⁶³

Könevî de müzekker olmasının delilinin A'râf Sûresi 146. ayette geçen وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ kullanım olduğunu, müennes olmasının delilinin ise yine A'râf Sûresi 45. ayette geçen الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا kullanım olduğunu söylemektedir.⁴⁶⁴ Mekkî b. Ebî Tâlip de Cumhur'un kıraatinin mana bakımından en açık olan kıraat olduğunu söylemektedir.⁴⁶⁵

Beyzâvî, bu ayetin tefsirinde 6 farklı imamdan 3 ayrı okuyuşu nakletmiştir. Her okuyuş da mütevatir kıraat imamlarından gelmektedir. Ayetin mealinde verilen mana, ikinci ve cumhur tarafından rivayet edilen kıraate göre verilmiştir. İlk kıraate göre yolları açıklayan Peygamber Efendimiz (s.a.v) iken, ikinci kıraatte yolların kendisi açığa çıkmış olmaktadır. Birinci kıraat

⁴⁶¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/194.

⁴⁶² Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.323.

⁴⁶³ Köcevî, *Hâşiyetü Muhyiddin Şeyhzâde*, 4/55.

⁴⁶⁴ Könevî, *Hâşiyetü'l-Könevî*, 8/124.

⁴⁶⁵ Mekkî b. Ebî Tâlip, *Kitâbü'l-Keşf*, 1/434.

dikkate alındığında, ayetin ilk kısmında ayetleri açıklayan Allah Teâlâ, yolları açıklayan ise Peygamber Efendimiz (s.a.v) olmaktadır. Vahyin kaynağı ve o kaynaktan vahyi insanlara aktaran elçi açısından düşünüldüğünde birinci kıraatin Peygamber Efendimiz (s.a.v)'in nübüvvetine ve o nübüvvetin bir görevi olarak da tebliğ ve tebyine işaret ettiği yorumuna ulaşılabilir.

2.7. En'âm Sûresi 74. Ayet-i Celîle

“وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ أَزَّرُ اتَّخَذُ أَصْنَامًا إِيَّاهُ أَزَّرُ وَأَرْيَاكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ”

“İbrâhim, babası Âzer'e, “Putları tanrılar mı sayıyorsun? Doğrusu ben seni de kavmini de apaçık bir sapkınlık içinde görüyorum” demişti.”

Bu ayette أَزَّرُ kelimesini kıraat imamlarından Ya'kub zamme ile أَزَّرُ şeklinde, diğer kıraat imamları ise أَزَّرُ şeklinde okumuşlardır.⁴⁶⁶

Beyzâvî de bu ayette أَزَّرُ kelimesinin fetha ve kesre ile okunduğunu nakletmektedir. Ya'kub'un ise “أَزَّرُ” kelimesini nida ile “أَزَّرُ” şeklinde okuduğunu bunun da onun özel isim olduğuna delalet ettiğini söylemektedir.⁴⁶⁷

Şeyhzâde, Ya'kub kıraatine değinmezken, Kônevî, Ya'kub'un bu kıraatine değinmiştir. Beyzâvî'nin söylediği gibi nida harfinden dolayı zamme ile okunmasının doğru olmadığını söylemektedir. Çünkü ona göre, nida harfi isimlere bitişir, hazfedilmesi ise sıfatlarda olur. Kur'an nazmının da böyle bir şeye muhtemel olmadığını söylemektedir. İki hemze ile okunan kıraatin Azer isminin bir put adı olduğuna delalet ettiğini, iki delalet arasında da açık bir zıtlık olduğunu söylemektedir.⁴⁶⁸ Ancak bu zıtlığın nasıl olduğu ve çözümünüyle ilgili bir şey söylememektedir.

Şihabüddin el-Hafâcî ise sıfatlardan nida harfinin hazfedilebileceğini söylemektedir. Hz. İbrahim'in babasına adıyla nida etmeyeceği, bunun onun edebine yakışmayacağı iddialarına ise ayetin devamında “sen ve kavmin büyük bir sapkınlık içerisinde” şeklindeki sözün edep gerektiren bir konumda olmadığına delalet ettiği şeklinde cevap vermektedir.⁴⁶⁹

Ahmed b. Muhammed el-Bennâ ise Ya'kub'un Azer kelimesini münada sayıp zamme ile okuduğunu, bunu Übeyy b. Ka'b'ın mushafındaki أَزَّرُ يا yazısının desteklediğini, Hasan-ı Basrî'nin de Ya'kub'a muvafakat ettiğini söylemektedir. Diğer kıraat imamlarının, alemiyet, vasfîyet veya ucmeden dolayı kesreden niyabeten fetha ile okuduklarını söylemektedir. Azer

⁴⁶⁶ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/195.

⁴⁶⁷ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.327.

⁴⁶⁸ Kônevî, *Hâşiyetü'l-Kônevî*, 8/163.

⁴⁶⁹ Hafâcî, *Hâşiyetü's-Şihâb*, 4/84.

kelimesinin de لَابِيه kelimesinden bedel olduğunu veya eğer lakap ise atfı beyan olduğunu veya لَابِيه kelimesinin sıfatı veya hali olduğunu, eğer vasıf ise eğri, hatalı veya ihtiyar manasına geldiğini söylemektedir. Yine denilene göre onun bir put ismi olduğunu, bundan dolayı اتَّعَبَ أَرَرَ takdiri ile nasb okunduğunu söylemektedir.⁴⁷⁰

Beyzâvî'nin burada Ya'kub kıraatini delil göstererek anlatmak istediği şey “Azer” kelimesinin özel bir isim olduğu düşüncesi olabilir. Beyzâvî'nin bu bilgiyi verme nedeni kendisinin de ayetin tefsirinde “Azer” kelimesiyle ilgili verdiği bilgiler ışığında kendi yorumunu katmasıdır. Bu ayette Beyzâvî'nin kıraati delil kullanarak ilmi bir tartışmaya yorum kattığı görülebilmektedir.

Kur'an Yolu Tefsiri, bu ayet hakkında şu açıklamayı yapmıştır: “Batılı bazı araştırmacılara göre eski bir kaynaktaki Therra isminin değiştirilmiş şekli olan Athar, İslâm dünyasına Âzer olarak geçmiştir. Müslüman tarihçiler ve müfessirler bu kişiyi hem Âzer hem de Târih (veya Târah) b. Nahor diye anarlar ve bu isim farklılığını değişik şekillerde açıklarlar. Gerek eski dönemlerde gerekse zamanımızda bir dilden başka bir dile geçen isimlerin çeşitli değişikliklere uğradığı görülür. Hz. İbrâhim'in babasının ismi de Araplara Âzer olarak geçmiş, Kur'an'da da bu ismi zikredilmiştir. Çünkü eğer Kur'an'da bu kişi Târah diye anılsaydı, her konuda Hz. Peygamber'in açığını arayan müşrikler Resûlullah'ın sözünü ettiği kişinin ismini bile yanlış bildiğini söyleyerek itibarını sarsmaya kalkışacaklardı.”⁴⁷¹

2.8. En'âm Sûresi 75. Ayet-i Celîle

”وَكَذَٰلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمٰوٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ“

“Böylece biz İbrâhim'e göklerin ve yerin melekûtunu görüp kavrama imkânı veriyorduk ki kesin inananlardan olsun.”

Bu ayette Beyzâvî'nin ele aldığı kıraat hakkında kıraat-ı aşereye göre bir vecih bulunmamaktadır.

Beyzâvî, bu ayetteki تُرِي kelimesinin “te” ile “تُرِي” şeklinde okunduğunu, “مَلَكُوت” kelimesinin merfu okunduğunu ve mananın “Ona, Rabbe ait deliller gösterildi” şeklinde olduğunu söylemektedir.⁴⁷²

Şeyhzade, te ile okunan kıraate göre “إِبْرَاهِيمَ” kelimesinin mef'ul olmak üzere mensub olduğunu, “مَلَكُوت” kelimesinin ise fiilin ona isnad edilmesiyle merfu okunduğunu ifade etmektedir. Mananın ise “İbrahim'e göklerin ve yerin delalet ettiği rububiyet gösterildi”

⁴⁷⁰ Bennâ, *İthâfu Fûdalâi'l-Beşer*, 1/532-533.

⁴⁷¹ Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara: 2020, 2/429.

⁴⁷² Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.327.

şeklinde olduğunu dile getirmektedir.⁴⁷³ Kônevî de bu kıraate değinmiş, ancak manaya dair geniş izah yapmamıştır.⁴⁷⁴

Beyzâvî'nin aktardığı kıraate göre ayetin mealinde verilen mana farklıdır. Mealde Hz. İbrahim'e göklerin ve yerin melekûtunu gösterenin Allah Teâlâ olduğu açıkça anlaşılırken, Beyzâvî'nin değindiği kıraate göre gösterilen yine Hz. İbrahim, gösterenin ise kim olduğu belli değildir. Ancak her halükarda gösterenin dolaylı olarak Allah Teâlâ olduğu anlaşılabilir. Her ne kadar okuyuşta fark edilebilecek bir değişiklik olsa da mana yönünden biraz tefekkür ile mananın değişmediği, aksine mananın zenginleştiği anlaşılabilir.

2.9. En'âm Sûresi 100. Ayet-i Celîle

“وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُصِفُونَ”

“Cinleri Allah'a ortak koştular. Oysa onları da Allah yaratmıştır. Bilgisizce O'na oğullar ve kızlar yakıştırdılar. Allah, onların ileri sürdüğü vasıflardan uzak ve yücedir.”

Bu ayette وَخَرَقُوا fiilini Nâfi' ve Ebû Ca'fer وَخَرَقُوا şeklinde, diğer kıraat imamları ise وَخَرَقُوا şeklinde okumuşlardır.⁴⁷⁵

Beyzâvî ise bu ayetteki وَخَلَقَهُمْ kelimesinin الْجِنَّ kelimesi üzerine atfedilerek وَخَلَقَهُمْ (vehalkahum) şeklinde cezimli olarak okunduğunu, manasının da “Cinleri ve yaptıkları putları Allah'a ortak yaptılar” şeklinde olduğunu söylemektedir. Ya da bu kelimenin شُرَكَاء kelimesi üzerine atfedilerek cezimli okunduğunu ve mananın da “Yalan uydurmalarını O'na nispet ettiler” şeklinde olduğuna değinmektedir. Yine ayetin devamındaki وَخَرَقُوا لَهُ kelimesinin وَخَرَقُوا şeklinde okunduğunu, mananın da “yalan uydurdular” şeklinde olduğunu ifade etmektedir.⁴⁷⁶

Şeyhzâde, Cumhur kıraat imamlarının, fiili mazi olmak üzere وَخَلَقَهُمْ şeklinde okuduklarını, ancak mastar manasında وَخَلَقَهُمْ şeklinde “lam” harfinin sükûnuyla da okunduğunu, mastar manasında olunca “uydurdıkları, kendi oluşturdukları şeyler” manasına geldiğini, bunun da الْجِنَّ kelimesi üzerine atıf yapıldığını, mananın da “cinleri ve kendi meydana getirdikleri, oyup put haline getirdikleri şeyleri Allah'a ortak kıldılar” şeklinde olduğunu ifade etmektedir. Yine Cumhur kıraat imamlarının وَخَرَقُوا şeklinde okuduklarını, mananın da “yaptılar, uydurdular” şeklinde olduğunu, Ferrâ'nın “خلقوا إختلقوا خرقوا أخرجوا افتروا خرسوا” bu fiillerin hepsi كذبوا manasındadır” dediğini aktarmaktadır. Yine وَخَرَقُوا şeklinde okunduğunu ve

⁴⁷³ Kôcevî, *Hâşiyetü Muhyiddin Şeyhzâde*, 4/77.

⁴⁷⁴ Kônevî, *Hâşiyetü'l-Kônevî*, 8/164.

⁴⁷⁵ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/196.

⁴⁷⁶ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.333.

mananın “O’nun, kız ve erkek çocukları olduğunu uydurdular” şeklinde olduğunu, çünkü uydurulan şeyin, tahrif edilmiş, haktan batıla değiştirilmiş olduğunu söylemektedir.⁴⁷⁷

Kônevî de “lam” harfinin sükûnuyla okunan kıraate göre, onları yaptıkları putları, cinlerle beraber Allah’a ortak koştukları manasına geldiğini, putların da Allah’ın yarattığı varlıklar olmasına rağmen onlara izafe edilmesinin nedeninin ise amel ve kesb bakımından onlar tarafından yapılması olduğunu söylemektedir.⁴⁷⁸ Kônevî’nin bu görüşünden onun kulların iradesi noktasında kesb teorisini benimsediği anlaşılmaktadır.

Mekkî b. Ebî Tâlip de Nâfi’ ve Ebû Ca’fer’in kıraatine göre müşrikler meleklerin Allah’ın kızları olduğunu, Hristiyanların Mesih’in Allah’ın oğlu olduğunu, Yahudilerin Üzeyr’in Allah’ın oğlu olduğunu iddia etmeleri çok kere gerçekleşince, bunun onların küfrünü artırdığını, onların bu fiillerine uygun olarak da kıraatin böyle geldiğini söylemektedir.⁴⁷⁹

Beyzâvî, aktarmış olduğu kıraatleri “kurie” lafzıyla aktarmıştır. Kıraatleri kullanarak getirdiği deliller ayete anlam çokluğu kazandırmıştır. Verilen kıraatlere bakıldığında, nahiv kaideleriyle de destekleyerek Beyzâvî, farklı manalar ortaya koymuştur. İlk kıraatteki mana mealde verilen mana ile benzeşmemektedir. Mealde verilen mana, nahiv kaideleri çerçevesinde değerlendirildiğinde daha doğru gözükmetedir. İkinci verilen kıraatteki mana ise mealde verilen manaya benzemektedir. Sonuçta her iki kıraatte de Allah’a oğullar ve kızlar isnat edilmiş olmaktadır.

2.10. En’âm Sûresi 105. Ayet-i Celîle

“وَكَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ وَلِيَقُولُوا دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهُ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ”

“Böylece biz âyetleri, duruma göre farklı tarzlarda gönderiyoruz ki, “İyi öğrenmişsin” desinler ve biz, anlayan topluluk için Kur’an’ı iyice açıklamış olalım.”

Bu ayette دَرَسْتَ kelimesini İbn Kesîr ve Ebû Amr دَرَسْتَ şeklinde, İbn Âmir ve Ya’kub دَرَسْتُ şeklinde, diğer kıraat imamları ise دَرَسْتُ şeklinde okumuşlardır.⁴⁸⁰

Beyzâvî de bu ayette دَرَسْتَ kelimesini İbn Kesîr ve Ebû Amr’ın “دَارَسْتُ” şeklinde okuduklarını, manasının ise “ehl-i kitaptan ders gördün ve onlarla müzakere ettin” şeklinde olduğunu söylemektedir. Devamında İbn Âmir ile Ya’kub’un “دَرَسْتُ” şeklinde okuduklarını, kelimenin “durûs” kökünden geldiğini ve manasının “eskimiş ve silinmiş” şeklinde olduğunu söylemektedir. Örnek olarak da En’am Sûresi’ndeki “أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ” şeklindeki lafza ve benzer

⁴⁷⁷ Kôcevî, *Hâşiyetü Muhyiddin Seyhzâde*, 4/110.

⁴⁷⁸ Kônevî, *Hâşiyetü'l-Kônevî*, 8/218.

⁴⁷⁹ Mekkî b. Ebî Tâlip, *Kitâbü'l-Keşf*, 1/443.

⁴⁸⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/196.

ayetlere işaret etmektedir. Ra'nın zammesiyle “derüset” şeklinde okunduğunu ve “deraset” kelimesinin mübalağa kalıbı olduğunu söylemektedir. Meçhul sığasıyla “düriset” şeklinde de telaffuz edildiğini, manasının ise “okunmuş veya silinmiş” şeklinde olabileceğini söylemektedir. “dârasat” şeklinde okunup, “deraset” manasında olduğunu ya da “Yahudiler, Muhammed ile ders yaptı” şeklinde olabileceğini söylemektedir. Daha sonra “derasne” şeklinde okunup, “silindi” manasına geldiğini söylemektedir. “derase” şeklinde okunup “Muhammed ders gördü” şeklinde manasının olabileceğini de söylemiştir.⁴⁸¹

Şihabüddin el-Hafâcî, ilk üç kıraatin mütevatir, diğer kıraatlerin ise şaz olduğunu söylemiştir.⁴⁸²

Şeyhzade de el-Hafâcî gibi burada üç kıraatin mütevatir diğerlerinin şaz olduğunu, İbn Âmir'in دَرَسْتُ şeklinde okuduğunu, İbn Kesîr ve Ebû Amr'ın دَارَسْتُ şeklinde okuduklarını, diğer kıraat imamlarının ise دَرَسْتُ şeklinde okuduklarını, ilk kıraate göre mananın “kulaklarda tekrarlandı daha önce anlatıldı” şeklinde olduğunu, örneğinin ise En'âm Sûresi 25. Ayetteki اَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ve benzeri ayetler olduğunu söylemektedir. İkinci kıraate göre mananın “Ey Muhammed! Sen haberini geçmiş haberleri bilen birileriyle müzakare ettin” şeklinde olduğunu, Nahl Sûresi 103. Ayette geçen اِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِّسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ kısmının buna örnek olduğunu, üçüncü kıraate göre ise mananın “Sen geçmiş haberleri ezberledin ve korudun” şeklinde olduğunu ifade etmektedir. Furkan Sûresi 5. Ayette geçen اَصِيْلًا وَ اَكْرَمًا kısmının buna örnek olduğunu belirtip, devamında geriye kalan şaz kıraatleri de anlatıp örneklerini vermektedir.⁴⁸³ Kônevî de mütevatir ve şaz ayrımı yapmadan Beyzâvî'nin değindiği kıraatlere kısaca yer vermektedir.⁴⁸⁴

Beyzâvî'nin açıkladığı kıraatlere göre başlıca iki mana anlaşılabilmektedir: Birincisi: Biz sana, ayetleri çeşit çeşit, geniş geniş açıklarız. İcazlı bir şekilde, güzel bir nizam ile halden hale devam ettirir, şekilden şekle koyarız. İnkârcılar ise şöyle derler: “Sen ders almışsın, sen bunları başkalarından öğrenmişsin. Çünkü bu Kur'an'da ta'lime ve araştırmaya dayanan birçok bilgiler vardır. Bunlar ümmî bir insanın söyleyeceği sözler değildir. Sen gizliden gizliye ders almışsın, ehli kitap ile okumuş diğer kimselerle müzakere etmişsin, bu bilgileri bu şekilde elde ediyorsun.” İkinci mana olarak ise inkârcıların şöyle dediği anlaşılabilir: “Sen bunları defalarca açıkladın, anlattıkların eskimiş, bayatlamış, zamanı ve modası geçmiş, bugün için hükmü

⁴⁸¹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.335.

⁴⁸² Hafâcî, *Hâşiyetü's-Şihâb*, 4/109.

⁴⁸³ Kôcevî, *Hâşiyetü Muhyiddin Şeyhzâde*, 4/116.

⁴⁸⁴ Kônevî, *Hâşiyetü'l-Kônevî*, 8/228-229.

kalmamış eski şeylerdir.” Böylece kıraatler dikkate alındığında, inkârcıların, İslam hakkında ileri sürdükleri mazeret ve iftiralar bir arada görülmüş olmaktadır.⁴⁸⁵

2.11. En’am Sûresi 108. Ayet-i Celîle

”وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ كَذَلِكَ زَيْنًا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلُهُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ“

“Allah’tan başkasına tapanlara kötü söz söylemeyin; sonra onlar da bilmeden, taşkınlık yaparak Allah hakkında kötü sözler söylerler. Böylece biz her ümmete kendi işlerini çekici gösterdik. Sonunda dönüşleri rablerinedir. Artık O, ne yaptıklarını kendilerine bildirecektir.”

Bu ayette عُدُّوا kelimesini kıraat imamlarında Ya’kub عُدُّوا şeklinde, diğer kıraat imamları ise عُدُّوا şeklinde okumuşlardır.⁴⁸⁶

Beyzâvî de bu ayette عُدُّوا kelimesini Ya’kub’un عُدُّوا şeklinde okuduğunu “عَدَا فلان عُدُّوا” şeklinde çekiminin yapıldığını söylemektedir.⁴⁸⁷ Mana “bilgisizce Allah’a düşmanlık etmek için veya düşmanlık ederek söylerler” şeklinde olmaktadır. Meali aldığımız Kur’an Yolu ise taşkınlık ederek manası vermiştir, bu da kelimenin manalarından birisidir. Her iki manaya göre de Allah’a karşı yapılan haddi aşmadır.

Ya’kub’un kıraati mütevatir kıraatlerden birisidir. Kur’an’ı Kerim’in başlangıçta harekesiz olduğu düşünüldüğünde meşhur olan bu kıraatin sahih kıraat şartlarını taşıdığı görülmektedir. Bu iki kıraatin farklılığı lehçe farklılığından kaynaklanmaktadır. Çünkü her iki kıraattaki kelime aynı kökten gelip, aynı manaya gelmektedir.

Beyzâvî, bu ayetin sebep-i nüzulünü aktarırken Müslümanların onların taptıkları şeylere sövdüğünü, onların da bundan dolayı Allah’a sövmemeleri için bundan men edildiklerini söylemektedir. Devamında ise bunun şuna delalet ettiğini söylemektedir: “Ta’at daha çok isyana sebep olursa, onu terk etmek vacip olur. Çünkü şerre götüren şey de şerdir.”⁴⁸⁸

2.12. En’âm Sûresi 137. Ayet-i Celîle

”وَكَذَلِكَ زَيْنٌ لِّكَثِيرٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَتَلَ أَوْلَادَهُمْ شُرَكَائُهُمْ لِيزِدُوهُمْ وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ“

“Bunun gibi, ortakları, müşriklerden birçoğuna çocuklarını öldürmeyi iyi bir şey gibi gösterdi ki, hem kendilerini mahvetsinler hem de dinlerini karıştırıp bozsunlar! Allah dileseydi bunu yapamazlardı. Öyleyse onları uydurduklarıyla baş başa bırak!”

⁴⁸⁵ Çetin, Kıraatların Tefsire Etkisi, s.183.

⁴⁸⁶ İbnü’l-Cezerî, en-Neşr, 2/196.

⁴⁸⁷ Beyzâvî, Envârü’t-Tenzîl ve Esrârü’t-Te’vîl, s.335.

⁴⁸⁸ Beyzâvî, Envârü’t-Tenzîl ve Esrârü’t-Te’vîl, s.335.

Bu ayette وَكَذَلِكَ زَيْنَ لِكَثِيرٍ مِنْ الْمُشْرِكِينَ قَتَلَ أَوْلَادَهُمْ شُرَكَائُهُمْ ifadesini İbn Âmir مَنْ وَكَذَلِكَ زَيْنَ لِكَثِيرٍ مِنْ الْمُشْرِكِينَ قَتَلَ أَوْلَادَهُمْ Şeklinde, diğer kıraat imamları ise وَكَذَلِكَ زَيْنَ لِكَثِيرٍ مِنْ الْمُشْرِكِينَ قَتَلَ أَوْلَادَهُمْ Şeklinde okumuşlardır.⁴⁸⁹

Beyzâvî de bu ayette ki بَعِثْنَا نَبِيًّا وَكَذَلِكَ زَيْنَ لِكَثِيرٍ مِنْ الْمُشْرِكِينَ قَتَلَ أَوْلَادَهُمْ Şeklinde okuduğunu, قَتَلَ kelimesini merfu okuduğunu, بَعِثْنَا kelimesini mensub okuduğunu, نَبِيًّا kelimesini mensub okuduğunu (yani cer ile) söylemektedir. قَتَلَ kelimesinin meçhul fiilin naibi faili, بَعِثْنَا kelimesinin mef'ulü, بَعِثْنَا kelimesinin ise قَتَلَ kelimesinin muzafun ileyi olduğu aralarına da mef'ulün girdiğini söylemektedir. Beyzâvî, böyle bir kullanımın Arapçada zayıf olduğunu ve şiir zaruretiinde kullanılabildiğini söylemektedir. Buna delil olarak da bir şiiri zikretmiştir.⁴⁹⁰

Beyzâvî'nin aktarmış olduğu İbn Âmir kıraatine göre mana “müşriklerin çoğuna, ortaklarının, (müşriklerin) çocuklarını öldürmeleri hoş gösterildi” şeklinde olmaktadır. Beyzâvî'ye göre İbn Âmir'in kıraati Arapçada zayıf bir kullanımdır. Ancak bilindiği gibi sahih kıraatlerin şartlarında birisi de Arapça kurallara muvafakattır. Ancak sahih kıraatlerin şartlarında da belirtildiği gibi Arapçaya bir vecihle dahi olsa muvafakat şartı vardı. Yani İbn Âmir'in buradaki kıraati zayıf bir kullanım da olsa onun sahih kıraatlerden olduğuna hâlel getirmez.

Özellikle Zemahşerî'nin tefsirine bakıldığında, onun buradaki İbn Âmir'in Arapçada zayıf bir kullanımı kıraat ettiği için eleştirdiği görülmektedir. Şihabüddin el-Hafâcî, haşiyesinde Zemahşerî'yi eleştirmekte ve hiçbir Kurra'nın özellikle mütevatir sayılan hiçbir kıraat imamının kendi eva ve hevesinden kıraat uydurmayacağını, Arapçadaki onun bahsettiği kuralın ise Arap cahiliyesinden bir kısmından aktarılan bir kural olduğunu söylemektedir. Hatta bu eleştirilerinden dolayı Zemahşerî'nin böyle diyerek hata yaptığını belirtmektedir. İbn Kâsîh'ın Kitab-ı'd-Duruk'unda, kıraat imamlarından Hamza'nın gördüğü bir rüyada kıraatinin doğruluğunun tasdiklendiği ve Kurra'dan herhangi birine yalan isnad edenin Allah'a yalan isnad etmiş olduğunun bildirildiğini aktarmaktadır.⁴⁹¹

İthâfu Fûdalâi'l-Beşer adlı kıraat kitabının müellifi Ahmed b. Muhammed el-Bennâ, kitabında bu kıraate yer verirken şunları söylemiştir: “Bu kıraat, mütevatir ve sahih bir kıraattir. Kurramız İbn Âmir, sened bakımından Kurrâ-i Seb'a'nın en üstünlerindendir. Tabiinin büyüklerindendir. Kıraatini sahabeden Osman b. Affan, Ebu'd-Derdâ, Muaviye, Fedâle b.

⁴⁸⁹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/197-198.

⁴⁹⁰ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.342.

⁴⁹¹ Hafâcî, *Hâşiyetü's-Şihâb*, 4/127.

Ubeyd gibi zatlardan almıştır. Bununla beraber o Arapların samimilerinden ve sarîh Arapça bilen birisidir. Kelamı hüccet, sözü delildir. Yine Selef'ten kendisini kimsenin eleştirdiği bilgisi bize ulaşmamıştır. Zemahşerî ve benzer eleştirenler ise “Muzaf ve muzafun ileyhın arası şiir zarureti olmadıkça ayrılmaz, çünkü onlar tek kelime gibidir. Nasıl ki car ve mecrurun arası ayrılmaz bu da böyledir” şeklinde eleştiriler yapmaktadırlar. Ancak bu, her ne kadar büyük imamlardan sadır olan bir eleştiri olsa da doğru bir eleştiri değildir. Çünkü bu, mütevatir bir kıraat hakkında yapılmış bir eleştiridir. Kabul edenleri tarafından bu kıraatler desteklenmiş, Arap dilinden nesr ve nazm bakımından sıhhatine deliller getirilmiştir. Nitekim bazı imamlar cümle ile arasına fasıla girdiğine dair deliller getirmişlerdir. Mesela: “إِنْ شَاءَ اللَّهُ - أَخِيكَ” Bu çocuk -İnşaAllah- senin kardeşindir” şeklindeki cümle gibi.”⁴⁹² İbnü'l-Cezerî de İbn-i Âmir'in kıraatini delillerle savunup, Zemahşerî'yi eleştirmiştir.⁴⁹³

Açıklamalardan sonra, Beyzâvî'nin tefsirinde, İbn Âmir'in buradaki kıraati hakkında zayıf bir kullanım diye yorum yapması, onun kendi kaynakları arasında yer alan, Mu'tezili âlim Zemahşerî'den etkilendiği olasılık dâhilindedir. Ancak Beyzâvî, tefsirinin hemen hemen her yerinde İbn Âmir'in kıraatinden nakillere yer vermiştir. Bu da her ne kadar burada zayıf kullanım olarak değerlendirse de İbn Âmir'in kıraatinin mütevatir bir kıraat olduğu bilincinde olduğunu göstermektedir.

Kıraatin tefsire etkisi bağlamında düşünülecek olunursa, mealde verilen mana ile İbn Âmir'in kıraatinin doğurduğu mana arasında tenakuz yoktur. Her iki kıraatten anlaşılan mana da müşriklerin evlatlarını kurban etme düşüncesiyle öldürdükleridir.

Örnekler ele alınıp yorumlandıktan sonra, örnek olarak verilmeyen ancak Beyzâvî'nin değindiği 54 ayette geçen 82 kıraat tablo halinde verilmiştir. İlk olarak sûrede hangi ayette kıraate değindiği, değindiği kıraati sarîh bir lafızla kıraat imamının okuyuşuyla mı yoksa meçhul lafızla mı aktardığı, son olarak da farklı kıraate göre lafzın hareke bakımından nasıl yazıldığı gösterilmiştir. Esas kıraat olarak Asım rivayetinin Hafs kıraati seçilmiş olup, Beyzâvî Hafs kıraatine değinmişse o da belirtilmiştir. Hangi kıraat imamının kıraati olduğu çalışmada aktarılan rumuzlarla kısaltılmıştır.

⁴⁹² Bennâ, *İthâfu Fûdalâi'l-Beşer*, 1/548-549.

⁴⁹³ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/198-199.

Ayet No	Kıraatin Aktarılma Şekli	Kıraatin Yazılış Şekli
9. Ayet ”وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبَسُونَ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile aktarılmış. ⁴⁹⁴	وَلَبَسْنَا -وَلَلَبَسْنَا
22. Ayet ”وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا آيِنَ شُرَكَائِكُمُ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ“	Kıraat imamının ismiyle aktarılmış. ⁴⁹⁵ يع.	يَحْشُرُهُمْ
23. Ayet ”ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا وَاللَّهِ رَبَّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ“	Kıraat imamının ismiyle aktarılmış. ⁴⁹⁶ ف، ر.	رَبَّنَا
32. Ayet ”وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَلَهُوَ وَلِلْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ“	Kıraat imamının ismiyle aktarılmış. ⁴⁹⁷ ك، ا، ك، ع، يع.	وَلَدَارُ الْآخِرَةِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ
33. Ayet ”قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ“	Hem meçhul sığa فُرئ lafzı ile hem de kıraat imamının ismiyle aktarılmış. ⁴⁹⁸ ا، ر.	لَيَحْزُنُكَ لَا يُكَذِّبُونَكَ
38. Ayet ”وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَلُكُمْ مَا فَرَطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَى رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ“	İki ayrı lafızda meçhul sığa فُرئ lafzı ile aktarılmış. ⁴⁹⁹	وَلَا طَائِرٌ مَا فَرَطْنَا
40. Ayet ”قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَيْكُمْ عَذَابُ اللَّهِ أَوْ أَتَتْكُمُ السَّاعَةُ أَغَيْرَ اللَّهِ تَدْعُونَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ“	Kıraat imamının ismiyle aktarılmış. ⁵⁰⁰ ا، ر.	أَرَأَيْتَكُمْ = بتسهيل الهمزة التي بعد الراء أَرَيْتَكُمْ

⁴⁹⁴ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.315.

⁴⁹⁵ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.317.

⁴⁹⁶ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.317.

⁴⁹⁷ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.319.

⁴⁹⁸ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.319.

⁴⁹⁹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.320.

⁵⁰⁰ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.320.

44. Ayet ”فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ“	Kıraat imamının ismiyle aktarılmış. ⁵⁰¹ ك.	فَتَحْنَا
47. Ayet ”قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَنْتُمْ عَذَابُ اللَّهِ بَغْتَةً أَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلِكُ إِلَّا الْقَوْمَ الظَّالِمُونَ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile aktarılmış. ⁵⁰²	يَهْلِكُ
52. Ayet ”وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْعَدْوَةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ“	Kıraat imamının ismiyle aktarılmış. ⁵⁰³ ك.	بِالْعَدْوَةِ
54. Ayet ”وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ“	Kıraat imamının ismiyle aktarılmış. ⁵⁰⁴ ا، ك، ع، يع.	سُوءًا
57. Ayet ”قُلْ إِنِّي عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَكَذَّبْتُمْ بِهِ مَا عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ إِنْ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ يَقْصُ الْحَقُّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ“	Kıraat imamının ismiyle aktarılmış. ⁵⁰⁵ ا، د، ع.	يَقْصُ
59. Ayet ”وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٌ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ“	Meçhul sığa فُرئ lafzı ile aktarılmıştır. ⁵⁰⁶	مَفَاتِحُ

⁵⁰¹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.321.

⁵⁰² Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.321.

⁵⁰³ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.322.

⁵⁰⁴ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.323.

⁵⁰⁵ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.324.

⁵⁰⁶ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.324.

61. Ayet ”وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَكُمْ الْمَوْتُ تَوَفَّقَنَّهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ“	Hem kıraat imamının ismiyle فُرئ (ف) hem de meçhul sığa lafzı ile iki ayrı kelime de iki ayrı kıraat aktarılmıştır. ⁵⁰⁷	تَوَفَّقَهُ وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ
63. Ayet ”قُلْ مَنْ يُنَجِّيكُمْ مِنْ ظِلْمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً لَّئِنْ أَنْجَيْنَا مِنْ هَٰذِهِ لَنُكَوِّنَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ“	Hem kıraat imamının ismiyle فُرئ (ص) hem meçhul sığa lafzı ile hem de “Kufeliler böyle okuyor” diyerek kıraatler aktarılmıştır. ⁵⁰⁸	وَحُفْيَةً وَحُفْيَةً لَّئِنْ أَنْجَيْنَا
64. Ayet ”قُلِ اللَّهُ يُنَجِّيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ أَنْتُمْ تُشْرِكُونَ“	Kıraatler Kufeliler ve bir kıraat imamının (ل) bir şekilde, geri kalanların da başka şekilde okudukları aktarılmıştır. ⁵⁰⁹	يُنَجِّيكُمْ يُنَجِّيكُمْ
68. Ayet ”وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَعْدُ بَعْدَ الذِّكْرِ مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ“	Kıraat imamının ismiyle aktarılmış. ⁵¹⁰ ك.	يُنَسِيَنَّكَ
71. Ayet ”قُلْ أَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلَىٰ أَعْقَابِنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْنَا اللَّهَ كَالَّذِي اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِي الْأَرْضِ حَيْرَانٌ لَهُ أَصْحَابٌ يَدْعُونَهُ إِلَى الْهُدَىٰ انْتَبِهْ قُلْ إِنْ هَدَىٰ اللَّهُ هُوَ الْهُدَىٰ وَأَمِرُنَا لِنُسَلِّمَ لِزَبِ الْعَالَمِينَ“	Kıraat imamının ismiyle aktarılmış. ⁵¹¹ ف.	اسْتَهْوَاهُ

⁵⁰⁷ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.325.

⁵⁰⁸ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.325.

⁵⁰⁹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.325.

⁵¹⁰ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.325.

⁵¹¹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.326.

75. Ayet ”وَكَذَٰلِكَ نُرَىٰ إِبْرَاهِيمَ مَكُوتًا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَيَكُونَ مِنَ الْمُؤَقِّنِينَ“	Meçhul sığa ile aktarılmış. ⁵¹²	نَرَى - مَكُوتٌ
80. Ayet ”وَحَاجَّهُ قَوْمُهُ قَالَ أَتُحَاجُّونِي فِي اللَّهِ وَقَدْ هَدِيْتُ وَلَا أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ“	Kıraat imamlarının isimleriyle aktarılmış. ⁵¹³ ا، ك، م	أَتُحَاجُّونِي
83. Ayet ”وَتِلْكَ حُجَّتُنَا آتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَىٰ قَوْمِهِ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَّنْ نَّشَاءُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ“	“Kufeliler ve Ya’kub böyle okudu” diye aktarılmış. ⁵¹⁴	نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ
86. Ayet ”وَاسْمِعِلْ وَالْإِسْعَ وَيُونُسَ وَلُوطًا وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَىٰ الْعَالَمِينَ“	Kıraat imamlarının isimleriyle aktarılmış. ⁵¹⁵ ف، ر.	وَالْإِسْعَ
90. Ayet ”أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَىٰ اللَّهُ فَبِهِدْيِهِمُ اقْتَدِهْ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ“	Kıraat imamlarının isimleriyle aktarılmış. ⁵¹⁶ ا، د، ح، ل، م، ع، ف، ر.	اِقْتَدِهْ اِقْتَدِ اِقْتَدِهْ اِقْتَدِم
91. Ayet ”وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ بَشَرٍ مِّن شَيْءٍ قُلْ مَن أَنزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَىٰ نُورًا وَهُدًى لِلنَّاسِ تَجْعَلُونَهُ قَرَاطِيسَ تُبَدُّوْنَهَا وَتُخْفُونَ كَثِيرًا وَعَلَّمْتُمْ مَا لَمْ تَعْلَمُوا أَنَّكُمْ وَلَا آبَاؤُكُمْ قُلِ اللَّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ“	Kıraat imamlarının isimleriyle aktarılmış. ⁵¹⁷ د، ح.	وَيُخْفُونَ

⁵¹² Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.327.

⁵¹³ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.328.

⁵¹⁴ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.329.

⁵¹⁵ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.329.

⁵¹⁶ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.330.

⁵¹⁷ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.330.

92. Ayet ”وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَهُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ“	Kıraat imamının ismiyle aktarılmış. ⁵¹⁸ ص.	وَلِيُنْذِرَ
94. Ayet ”وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَى كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرْكُكُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ وَمَا نَرَى مَعَكُمْ شُفَعَاءَكُمُ الَّذِينَ رَعِمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءُ لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ“	Meçhul sığa lıfzı ile aktarılmış. ⁵¹⁹	فِرَادَ فُرَادَ فُرْدَى
96. Ayet ”فَالِقُ الْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ حُسْبَانًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ“	Meçhul sığa lıfzı ile aktarılmış. ⁵²⁰	فَالِقُ الْإِصْبَاحِ فَالِقُ الْإِصْبَاحِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ
99. Ayet ”وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِن طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَسَابِهٍ أَنْظِرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ“	Hem kıraat imamının ismiyle (1) hem de meçhul sığa lıfzı ile aktarılmış. ⁵²¹	وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعُهُ
109. Ayet ”وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَتْهُمْ آيَةٌ لَيُؤْمِنُنَّ بِهَا قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ“	Hem iki defa meçhul sığa lıfzı ile hem de kıraat imamlarının isimleriyle 3 kıraat aktarılmıştır. ⁵²² ا،د، ح، ص، یع.	لعلها جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا

⁵¹⁸ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.331.

⁵¹⁹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.331.

⁵²⁰ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.332.

⁵²¹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.333.

⁵²² Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.335.

110. Ayet ”وَنُقَلِّبُ أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ“	Meçhul sığa lafzı ile aktarılmış. ⁵²³	وَيُقَلِّبُ - وَيَذَرُهُمْ
111. Ayet ”وَلَوْ أَنَّا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ الْمَلَكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْئِي وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ يَجْهَلُونَ“	Kıraat imamlarının isimleriyle aktarılmış. ⁵²⁴ ا، ك.	قُبُلًا
115. Ayet ”وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ“	“Kufeliler ve Ya’kub Böyle okudular” lafzıyla kıraat aktarılmış. ⁵²⁵	كَلِمَتُ رَبِّكَ
119. Ayet ”وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا دُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرَرْتُمْ إِلَيْهِ وَإِنَّ كَثِيرًا لِّيُضِلُّونَ بِأَهْوَائِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ“	Kıraat imamlarının ismiyle ve “Kufeliler böyle okuyor geri kalanlar ise fetha ile okuyor” şeklinde 2 farklı kıraat aktarılmış. ⁵²⁶ ا، د، ح، ك، ع، يع.	فُصِّلَ لِيُضِلُّونَ
122. Ayet ”أَوْ مَنْ كَانَ مُبْتَلًى فَآخِزْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ“	Kıraat imamlarının isimleriyle aktarılmış. ⁵²⁷ ا، يع.	مُبْتَلًى

⁵²³ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.336.

⁵²⁴ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.336.

⁵²⁵ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.337.

⁵²⁶ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.338.

⁵²⁷ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.338.

123. Ayet ”وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكْبَرًا مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَا وَمَا يَمْكُرُونَ إِلَّا بِأَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ“	Meçhul sığa ile aktarılmış. ⁵²⁸	أَكْبَرُ مُجْرِمِيهَا
124. Ayet ”وَإِذَا جَاءَتْهُمْ آيَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّى نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ رَسُولُ اللَّهِ اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ“	Kıraat imamlarının isimleriyle aktarılmış. ⁵²⁹ د، ع.	رِسَالَتُهُ
125. Ayet ”فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاءِ كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ“	Hem kıraat imamlarının isimleriyle hem de meçhul sığa ile aktarılmış. ⁵³⁰ د، ا، ص.	ضَيِّقًا ضَيِّقًا حَرَجًا يَصَاعِدُ
128. Ayet ”وَيَوْمَ يَخْشَرُهُمْ جَمِيعًا يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ قَدِ اسْتَكْبَرْتُمْ مِنَ الْإِنسِ وَقَالَ أَوْلِيَاؤُهُمْ مِنَ الْإِنسِ رَبَّنَا اسْتَمْنِعْ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَبَلَّغْنَا أَجَلَنَا الَّذِي أَجَلْتَ لَنَا قَالَ النَّارُ مَثْوَاكُمْ خَالِدِينَ فِيهَا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ“	Kıraat imamlarının isimleriyle aktarılmış. ⁵³¹ ع، حه.	يَخْشَرُهُمْ
132. Ayet ”وَلِكُلِّ دَرَجَاتٍ مِمَّا عَمِلُوا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ“	Kıraat imamının ismiyle aktarılmış. ⁵³² ك.	تَعْمَلُونَ
135. Ayet ”قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ“	Kıraat imamlarının isimleriyle iki ayrı kıraat aktarılmıştır. ⁵³³ ص، ف، ر.	مَكَانَاتِكُمْ مَنْ يَكُونُ لَهُ

⁵²⁸ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.339.

⁵²⁹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.339.

⁵³⁰ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.339-340.

⁵³¹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.340.

⁵³² Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.341.

⁵³³ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.341.

136. Ayet ”وَجَعَلُوا لِلَّهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْأَنْعَامِ نَصِيبًا فَقَالُوا هَذَا لِلَّهِ بِرْغَمِهِمْ وَهَذَا لِشُرَكَائِنَا فَمَا كَانَ لِشُرَكَائِهِمْ فَلَا يَصِلُ إِلَى اللَّهِ وَمَا كَانَ لِلَّهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلَى شُرَكَائِهِمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ“	Kıraat imamının ismiyle aktarılmış. ⁵³⁴ ر.	بِرْغَمِهِمْ
138. Ayet ”وَقَالُوا هَذِهِ أَنْعَامٌ وَحَرْثٌ حُجْرٌ لَا يَطْعَمُهَا إِلَّا مَنْ نَشَاءُ بِرْغَمِهِمْ وَأَنْعَامٌ حُرِّمَتْ طُهُورُهَا وَأَنْعَامٌ لَا يَذْكُرُونَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا افْتِرَاءً عَلَيْهِ سَيَجْزِيهِمْ بِمَا كَانُوا يَفْتُرُونَ“	Meçhul sığa lıafzı ile aktarılmış. ⁵³⁵	حُجْرٌ
139. Ayet ”وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هَذِهِ الْأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِّذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَى أَرْوَاجِنَا وَإِنْ يَكُنْ مَيْتَةً فَهُمْ فِيهِ شُرَكَاءُ سَيَجْزِيهِمْ وَصْفَهُمْ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ“	Hem kıraat imamlarının isimleriyle hem de meçhul sığa lıafzı ile aktarılmış. ⁵³⁶ د، ص، ك.	وَإِنْ تَكُنْ مَيْتَةً خَالِصٌ خَالِصًا
140. Ayet ”قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ افْتِرَاءً عَلَى اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ“	Kıraat imamlarının isimleriyle aktarılmış. ⁵³⁷ د، ك.	قَتَّلُوا
141. Ayet ”وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أَكْثُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَتَمَرُوا وَأَتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ“	Kıraat imamlarının isimleriyle aktarılmış. ⁵³⁸ ا، د، ف، ر.	حَصَادُهُ

⁵³⁴ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.342.

⁵³⁵ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.342.

⁵³⁶ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.342-343.

⁵³⁷ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.343.

⁵³⁸ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.343.

143. Ayet ”تَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ مِنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ قُلْ الذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمَ الْأُنثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنثَيَيْنِ نَبِّئْنِي بِعِلْمٍ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ“	Meçhul sığa lıafzı ile 3 farklı kıraat aktarılmış. ⁵³⁹	الضَّأْنِ المَعْزَى
145. Ayet ”قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يُطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنْزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أَلْهَلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ“	Kıraat imamlarının isimleriyle aktarılmış. ⁵⁴⁰ د، ك، ف.	أَنْ تَكُونَ مَيْتَةً أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً
153. Ayet ”وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذَلِكُمْ وَصِيكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ“	Hem kıraat imamlarının isimleriyle 3, hem de meçhul sığa lıafzı ile 3 farklı kıraat aktarılmış. ⁵⁴¹ ف، ر، ك، يع.	وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي وَهَذَا صِرَاطِي وَهَذَا صِرَاطُ رَبِّكُمْ وَهَذَا صِرَاطُ رَبِّكُمْ
154. Ayet ”ثُمَّ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ تَمَامًا عَلَى الَّذِي أَحْسَنَ وَتَفْصِيلًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَّعَلَّهُمْ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ“	Meçhul sığa lıafzı ile aktarılmış. ⁵⁴²	عَلَى الَّذِي أَحْسَنَ
158. Ayet ”هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ أَمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيْمَانِهَا خَيْرًا قُلِ انْتَظِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ“	Meçhul sığa lıafzı ile aktarılmış. ⁵⁴³	لَا تَنْفَعُ نَفْسًا

⁵³⁹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.344.

⁵⁴⁰ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.344.

⁵⁴¹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.346.

⁵⁴² Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.347.

⁵⁴³ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.348.

159. Ayet ”إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيعًا أَلَسْتُ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ إِنَّمَا أَمْرُهُمْ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ“	Kıraat imamlarının isimleriyle aktarılmış. ⁵⁴⁴ ف، ر.	فَارَّقُوا دِينَهُمْ
160. Ayet ”مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلُهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ“	Kıraat imamının ismiyle aktarılmış. ⁵⁴⁵ يع.	عَشْرَةُ أَمْثَالِهَا
161. Ayet ”قُلْ إِنِّي هَدَيْتَنِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيَمًا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ“	Kıraat imamlarının isimleriyle aktarılmış. ⁵⁴⁶ ك، ن، ف، ر.	دِينًا قِيَمًا
162. Ayet ”قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ“	Kıraat imamının ismiyle aktarılmış. ⁵⁴⁷ ا.	وَمَحْيَايَ

⁵⁴⁴ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.348.

⁵⁴⁵ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.348.

⁵⁴⁶ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.348.

⁵⁴⁷ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, s.348.

SONUÇ

Bu çalışmada kıraatlerin tefsire etkisi, Beyzâvî tefsiri, Bakara ve En'âm sûrelerinde incelenmiş olmaktadır. Kıraatlerin tefsire etkisinin mevcut olduğu bu incelemede görülmüştür. Genel olarak bakıldığında bazı âlimlerin ifade ettiği gibi kıraatlerin tefsire etkisi %20'dir. Beyzâvî'nin tefsirine bakıldığında ise kıraatler, tefsirin az bir bölümünü oluşturmaktadır. Buna rağmen, Beyzâvî'nin tefsirinde kıraatlere önem verip, yer verdiği açıkça görülmektedir.

Örnek olarak alınan sûrelerden biri olan Bakara Sûresi toplamda 286 ayettir. Tefsirinde Beyzâvî'nin bu sûrenin 126 ayetinde kıraatlere değindiği görülmektedir. Bu çalışmada ilgili bazı ayetler açıklamaları ve haşiyeleriyle verilmişken, bazı kıraatlere ise sadece şekil bakımından temas edilmiştir. Bakara Sûresi'nde Beyzâvî, 126 ayette tam 200 defa kıraat farklılıklarına işaret etmiştir. Kıraat imamlarının isimlerini 70 ayette, 87 defa açıkça ifade etmiştir. Meçhul sığa ile yani قُرَى lafzı ile 82 ayette, 109 defa kıraatlere temasta bulunmuştur. 4 defa ise “bu manayı şöyle okuyanların kıraati destekler, böyle olduğuna delalet eder” anlamında يَذُلُّ عَلَيْهِ قِرَاءَةٌ مِّنْ قَرَأَ وَيُبَيِّدُهُ قِرَاءَةٌ مِّنْ قَرَأَ lafızlarıyla kıraatlere değinmiştir. Beyzâvî'nin Bakara Sûresinde değindiği kıraatler, sûrenin yaklaşık %43'ünü oluşturmaktadır. Beyzâvî, bu sûrede genel olarak Kurra-i Seb'a denilen Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Âsım, Hamza, Kisâî'nin kıraatlerini ve 8. Kıraat olarak da Ya'kub'un kıraatine atıflar yapmaktadır. Nitekim Beyzâvî de tefsirinin mukaddimesinde, bu kıraatlere değindiğini ve meşhur imamların şaz kıraatlerini de aldığını anlatmaktadır. Bu isimler dışında Bakara Sûresinde bir defa da olsa Ebu's-Şe'sâ ismine ve “iki harem imamı böyle okuyor” şeklinde الْحَزْمِيَّان ibaresini kullanarak farklı bir atıf yapmıştır. Genel olarak ayetleri parça parça tefsir eden Beyzâvî, kıraatleri, ayetleri tefsir ettiği pasajın son kısmında ele almaktadır. Kimi zaman sadece kıraate değinip açıklama yapmazken, kimi zaman da kıraatin gramer veya mana açısından etkisini açıklamaktadır. Genel olarak kıraatleri aktarırken isimlerini verdiği kıraatlerde kıraat imamlarının meşhur olarak kabul edilen, Nâfi', İbn Kesîr... diye devam eden sıralamaya göre aktardığı görülmektedir. Bazı yerlerde kıraat imamlarının ravilerinden hangisinin o kıraati aktardığını da söylemektedir. Kıraatlerin sadece lafız yönünden farklılıklarını değil, nakil, işmam, teshil gibi fonetik farklılıkları da zaman zaman ele aldığı görülmektedir. Bu bilgilere bakarak Beyzâvî'nin kıraat hakkında derin bir bilgi sahibi olduğu anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada Bakara Sûresinden 25 örnek verilmiştir. Bu örnekler incelendiğinde bunların 14 tanesi mütevatir kıraat imamlarının isimleriyle verilmiştir. Yani ele alınan kıraatlerin yaklaşık %56'sına tekabül etmektedir. Bu 25 taneden 5 tanesi meçhul sığa ile yani

قُرئَ lafzı ile verilirken, 5 tanesinde ise kısmen mütevatir kıraatlere, kısmen de قُرئَ lafzıyla değindiği görülmektedir. Geri kalan 1 ayette ise yine meçhul قیل lafzı ile kıraate temas edildiği görülmektedir.

Örnek verilen sûrelerden olan En'âm Sûresi ise 165 ayettir. Bu sûrede ise Beyzâvî, 66 ayette 94 defa kıraatlere değinmiştir. Oran olarak yaklaşık %42'sinde kıraatlere değindiği görülmektedir. 51 kere okuyuşun sahibi kıraat imamlarını isimleriyle zikrederken, 38'ini meçhul sığa ile yani قُرئ lafzı ile zikretmiştir. 5 kere ise Bakara Sûresinde olmadığı haliyle “Kufeliler böyle okudu” şeklinde kıraatlere temas etmiştir. En'âm Sûresinde 12 ayet örnek olarak verilmiştir. Bu ayetlerden 7'sinde Beyzâvî, mütevatir kıraatlere değinmiş, 3'ünde kısmen mütevatir ve kısmen قُرئ lafzı ile 2'sinde ise sadece قُرئ lafzı ile kıraatleri aktarmıştır. En'âm Sûresinde de genel olarak Bakara Sûresinde izlediği kıraatleri aktarma yöntemini izlemiştir.

Beyzâvî'nin vermiş olduğu kıraatlerden örnek olarak verilen kıraatlerde, kıraatlerin tefsire etkisi genel olarak anlam zenginliği bakımından olmuştur. Örneklerde kıraatlerin anlama zenginlik kattığı anlaşılmaktadır. Bazı örneklerde ise kıraatlerin manaya bir etkisi olmayıp telaffuzda bir kolaylık sağladığı görülmektedir. Genel olarak nahiv kurallarıyla desteklenerek veya nahiv kurallarıyla açıklanmaya çalışılarak kıraatlerin ele alındığı görülmektedir. Zaman zaman kıraatten fikhî bir hüküm çıktığı için Beyzâvî'nin o kıraate değindiği ve bu kıraatlerden hareketle mana verip yorumladığı görülmektedir. Beyzâvî, kıraatleri ele alırken bazen kelimenin semantik tahlilini yapmak için kıraatlerden örnekler vermiş, bazen nahiv bilgileri, bazen sarf bilgileri, bazen de fıkıh bilgileri vermek için kıraatlere yer vermiştir. Bu araştırmada tekrardan ve uzunluktan kaçınmak için bütün ayetlerde geçen kıraatler incelenmemiş, örnek olması açısından bazı ayetler ele alınmıştır. Diğer Beyzâvî'nin verdiği kıraatler ise tablo halinde rumuzlarla verilmiştir.

Beyzâvî, kıraat farklılıklarını sadece zikretmekle yetinmeyip şu açılardan kıraatları tahlil ettiği görülmektedir:

1. Kelimenin kıraatte niçin bu şekilde okunduğunun özellikle dilsel açıdan yani sarf veya nahiv açısından açıklamasını yapmaktadır.
2. Kıraat farklılıklarının ayetin manasına etki ettiği yerlerde bunları zikretmektedir.
3. Fıkhi meseleler de ihtilafa sebep olan kıraat farklılıklarını açıklamaktadır.
4. Çoğu zaman kıraatler arasında gerekçesini açıklayarak tercih yapmaktadır.

Beyzâvî tefsiri için sadece iki sûreden yola çıkılarak yorum yapılması, doğruluk açısından fazla güvenilir bir çalışma ortaya koymamaktadır. Bu çalışmada, Medenî Sûrelerden olan

Bakara Sûresi, Mekkî Sûrelerden de En'âm Sûresi örnek olarak seçilmiştir. Kıraatlere ait ruhsatın Medine döneminde verildiğine dair rivayetlerden yola çıkarak, her iki sûre arasında bir farkın olup olmadığına incelendiğinde belirgin bir fark görülmemektedir. Bunda etkili olan nedenler arasında Kur'an'ın, her sene Hz. Peygamber ve Cebrail arasında arzı, sahabenin hem öğrenip hem de başkalarına öğretmeleri gibi nedenler sayılabilir. Kıraat-i Seb'a adlı eserin müellifi İbn-i Mücahid'in 324 yılında vefat ettiği bilinmektedir. Genel kanaate göre ondan önce kıraatleri 7 ile sınırlayan yoktu. Kıraatleri bugünkü şekliyle 10 kıraat şeklinde sistemleştiren İbnü'l-Cezerî'nin ise 833 yılında vefat ettiği bilinmektedir. İbnü'l-Cezerî'den yaklaşık 150 sene önce yaşamış Beyzâvî'nin tefsirinde kıraatleri bu denli ele alması, onun kıraat bilgisinin derinliğinden kaynaklanmaktadır.

Kıraat farklılıklarının tefsire etkisi, ülkemizde kıraat okunan yerlerde, kıraat öğrencilerine anlatılmalı ve uygulamalı şekilde gösterilmesi, kıraatlerin muhafazası ve anlamlarının bilinmesi açısından faydalı olabilir. Manasını öğrenmeden kıraat okunur ancak eksik kalabileceği kanaatindeyiz. Öğrenciler için bu manalara, farklılıklara daha kolay ulaşabilecekleri kaynak eserleri, öz ve veciz bir şekilde hazırlamak da lazım gelmektedir. Arapça hazırlanan kaynak eserler, Türkçe'ye çevrilip, öğrencilere, meraklılarına sunulabilir. Ülkemizde genelde çeviri çalışmaları tefsirler, fıkıh, hadis, akaid vb. kitaplar açısından daha yaygındır ancak kıraat kitapları ve kaynakları çevirme açısından diğerlerine oranla geride kalmıştır. Bu çeviri faaliyetlerini hızlandırmak ve genişletmek öğrenciler için daha faydalı olabileceği kanaatindeyiz.

Araştırmada elde edilen bilgilerden hareketle denilenilir ki her kıraat farklılığı manayı doğrudan etkilememektedir ve değiştirmemektedir. Manayı etkileyen kıraatler olduğu gibi manaya herhangi bir etkisi olmayıp, Kur'an'ın fonetik üslubuna katkıda bulunan, telaffuzda kolaylık sağlayan kıraatler de vardır. Bu kıraatler o zaman ki kabileler tarafından nasıl telaffuz edildiyse bugünde aynı şekilde telaffuz edilmektedir. Kur'an Kurslarında hafızlık yapan öğrenciler dinlendiğinde, kıraatleri bilmemelerine rağmen, dile yatkınlığı sebebiyle veya dikkatsizlik, hızlı okuma gibi sebeplerle farklı kıraatlerin telaffuz edildiği görülmektedir. Öğrencilerin hızlı okuma adına yaptıkları okuyuşlarda en çok Verş kıraatinde görülen naklin çok yapıldığı görülmektedir. Bu da Kur'an, nasıl ki o zaman insanların ağız yapısına uygun, farklı şekillerde indirilmiş ve telaffuz edilmişse, bugün de aynı şekilde telaffuz edilmektedir.

Beyzâvî tefsiri gibi üzerine yüzlerce haşiye yazılan bir eserin sadece iki sûresinden, Beyzâvî'nin sistemini tamamıyla anlamak elbette mümkün değildir. Belki de Beyzâvî'nin

meçhul sığa ile verdiği kıraat ona gelinceye kadar okunmakta, ancak daha sonraki nesillerde okunmamakta olabilir. Kıraat ilmini düzenli bir şekilde tasnif eden İbnü'l-Cezerî'den yaklaşık 150 sene kadar önce yaşamış olan Beyzâvî'nin, her ne kadar İbnü'l-Cezerî'nin sistematığına birebir uyumlu olmasa da büyük oranda uyumlu olduğu görülmektedir. Beyzâvî'nin bütün tefsirini ele alıp, değindiği kıraatleri ve sıhhat derecelerini ortaya koyan, daha detaylı ve uzun bir çalışma yapılması, bu alan için önemli görülmektedir. Böyle bir çalışmayla hem Beyzâvî'nin kıraatleri ele alış şekli, hem de o dönemdeki kıraat birikimi detaylı bir şekilde ortaya çıkmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- Âlûsî, Muhammed b. Abdullah el-Hüseynî. *Ruhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve Seb'il Mesânî*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.
- Arıcı, Mustakim. *İslam İlim ve Düşünce Geleneğinde KÂDÎ BEYZÂVÎ*. İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2017.
- Bağış, Mehmet. *Beydâvî Tefsîri'nin Ulûmu'l-Kur'ân ve Tefsir Usûlü Açısından Tahlili*. Erzurum: Doktora Tezi, 2017.
- Başoğlu, ed. Tuncay. *Temel İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları-İSAM, 2020.
- Bennâ, Ahmed b. Muhammed. *İthâfu Fûdalâi'l-Beşer Bi'l-Kıraâtî'l-Erbe'ati 'Aşer*. Kâhire: Dârü'l-Hadîs, 2009.
- Beyhakî, Ebû Bekir. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003/1424.
- Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebî Sa'id Abdullah b. Ömer. *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*. Beyrut: Dârü'l-Mârifet, 2013.
- Birişik, Abdülhamit. *Kıraat*. Ankara: DİA, 2002.
- . *Kıraat İlmi ve Tarihi*. Bursa: Emin Yayınları, 2018.
- Bosat, Sait. *Kıraat İlmi Açısından Âlûsî Tefsîri*. Elazığ: Doktora Tezi, 2019.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-Sahîh (Thk. Muhibbüddîn el-Hatib)*. Kâhire: el-Matbaatüs's-Selefiyye, 1979.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: TDV, 2020.
- Çetin, Abdurrahman. *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2020.
- . *Yedi Harf ve Kıraatler*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.
- Dânî, Ebû Amr Osman b. Saîd. *et-Teysîr fî'l-Kirââtî's-Seb'*. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1984.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Tarihi*. İstanbul: İFAV, 2015.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Ebu'l-Cedyân, Tağrid Abdurrezzak Mahmûd. *el-Kıraâtü's-Şâzze fî Nısfî's-Sânî min'el-Kur'ânî'l-Kerîm Dirâsetü'n-Nahviyye*. Gazze: Cami'atü'l-İslâmiyye, 2012.
- Ebu'l-Feth, Osman b. Cüneyy. *el-Muhtesab fî Tebyîn-i Vucûh-i Şevâzzi'l-Kıraât-i ve'l-İzâhi 'anhâ*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- Ebu'l-hasen, Müslim b. Haccâc. *Müsnedü's-Sahîhi'l-Muhtasar*. Beyrut: Dar-u İhyâi't-Turâsî'l-Arabiyyi, 2003.

- Eraslan, Ramazan. *Fatihâ ve Bakara Sûrelerindeki Kıraat Farklılıklarının Manaya Etkisi*. Yalova: Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Feyizli, Hasan Tahsin. *Kıraati Aşere*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018.
- Hafâcî, Şihabü'd-Dîn Ahmed b. Muhammed b. Ömer. *Hâşiyetü's-Şihâb*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Hanay, Necmettin. *Erken Dönem Tefsirlerinde Kıraat Yorum İlişkisi*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2021.
- İbnü'l-Cezerî, Muhammed b. Muhammed b. Yûsuf. *en-Neşr fi'l-Kırââtî'l-Aşr*. Lübnan: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2011.
- . *Gâyetü'n-Nihâye fi Tabakâtî'l-Kurrâ*. Kâhire: Mektebet-ü İbn-i Teymiyye, 1932.
- Işık, Emin. *Bakara Sûresi*. İstanbul: DİA, 1992.
- . *En'âm Sûresi*. İstanbul: DİA, 1995.
- Itr, Nurettin. *Ulûmü'l-Kur'ânî'l-Kerîm*. Kâhire: Dârü'l-Besâir, 2014.
- Karaçam, İsmail. *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri*. İstanbul: İFAV, 2013.
- . *Kur'an-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*. İstanbul: İFAV, 2016.
- . *Kur'an'ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kıraati*. İstanbul: İFAV, 2012.
- Karakuş, Yahya, *En'âm Sûresinin Kıraatlar Açısından İncelenmesi*, İstanbul: Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Kôcevî, Muhammed b. Muslihuddin Mustafa. *Hâşiyetü Muhyiddin Şeyhzâde âlâ Tefsiri'l-Kadî el-Beyzâvî*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- Kônevî, 'Isamüddîn İsmail b. Muhammed. *Hâşiyetü'l-Kônevî 'alâ Tefsîri'l-İmami'l-Beyzâvî*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- Ebî Muhammed, Mekkî b. Ebî Tâlip, *Kitâbü'l-Keşf an Vucûhi'l-Kıraati's-Seb' İlelühâ ve Hucecuhâ*, Beyrut: Müessesetür'r-Risâle, 1984.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb. *es-Sünenü's-Suğrâ*. Halep: Mektebetü'l-Metbûâtü'l-İslamiyye, 1986/1406.
- Önen, Hacı. *Kıraat Tarihi ve Kıraat Farklılıklarının Kur'an Tefsirine Etkisi*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2017.
- Özel, Mustafa. *Tefsir Usûlü ve Tarihi Cevdet Bey*. İstanbul: Kayıhan Yayınevi, 2002.
- Öztürk, Abdülvehhab. *Beyzâvî Tefsiri Tercümesi*. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2011.
- Padak, Murat, *Cüz Cüz Kur'an'ı Tanıyalım*, İstanbul: Nida Yayıncılık, 2020.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-Tefâsîr*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1992.

- Taberî, Ebû C'âfer Muhammed b. Cerîr. *Câm'ü'l-Beyân an Te'vîl-i Âyi'l-Kurân*. İstanbul: Dârü'l-Hicr, 2001.
- Tirmizî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ali b. Hasan El-Hakim. *el-Câmi'u's-Sahîh*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2013.
- Ünal, Mehmet. *Kur'an'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*. İstanbul: Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı, 2019.
- Vâhidî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed. *Esbâbü'n-Nüzûl*. Kâhire: Müessesetü'l-Haleb, 1968.
- Yavuz, Yusuf Şevki. *Beyzâvî*. İstanbul: DİA, 1992.
- Yavuz, Yusuf Şevki. «Kâdî Beyzâvî.» *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1993: 241-254.
- Yazır, M.Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Ezgi Matbaacılık, 2012.
- Yüksel, Ali Osman. *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*. İstanbul: İFAV, 2012.
- Zehebî, Şemseddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *Ma'rifet-ü Kurrâi'l-Kibâr ala't-Tabakât-ı ve'l-A'sâr*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Zürkânî, Muhammed Abülazîm. *Menâhilü'l-İrfân fî Ulumi'l-Kur'ân*. Kâhire: Matbaat-ı İsâ Elbânî, 1990.